

62174

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

**ŞEHİRİYÂR'IN, HAYATI, SANATI
VE
ŞİİRLERİNİN ÖZELLİKLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan:
Hasan ALMAZ

Danışman:
Prof. Dr. İbrahim DÜZEN

Şanlıurfa-1997

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR..... IV

ÖNSÖZ..... V

Giriş..... 1

İ.BÖLÜM: MUHAMMED HÜSEYİN ŞEHİRİYÂR'IN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

1. Ailesi ve çocukluğu..... 4
2. Öğrenim durumu..... 6
3. Memuriyet yılları..... 9
4. Evliliği..... 17
5. Son yılları ve ölümü..... 18
6. Kişiliği ile ilgili bazı noktalar..... 26
  - a) fiziksel yönü..... 26
  - b) Ruhsal yönü..... 26
  - c) Ahlakî ve içtimai yönü..... 27
  - d) İlmî ve edebî yönü..... 29
7. Şehriyâr'ın etkilendiği ve etkilediği kişiler..... 35

II.BÖLÜM: ŞEHİRİYÂR'IN ESERLERİ VE ŞİİRLERİNİN ÖZELLİKLERİ

A.Şehriyâr'ın Eserleri..... 39

- 1- Mensur eserleri 39
- 2- Manzum eserleri..... 39
  - a) Farsça divanı..... 40
  - b) Türkçe divanı..... 41
    - "Haydar Baba'ya Selam" manzumesi..... 42
    - "Haydar Baba'ya Selam" manzumesine yapılan nazireler... 48
    - "Haydar Baba'ya Selam" manzumesinin geniş yankıları.... 50

B. Şehriyâr'ın Uslûbu ve Şiirinin Özellikleri..... 52

1. Hayal ve düşünce bağımsızlığı..... 53
2. Konuşma dilindeki istilahlardan yararlanması..... 54

3. Şiirde yeniliği arama.....	55
4. Şiirindeki ahenk ve musikî.....	58
5. Atasözü ve deyimlerden yararlanma.....	60
6. Lafzî sanatlardan yararlanma.....	61
7. Tekrar.....	62
8. Sadelik ve akıcılık.....	62
9. Ayet ve hadislerden yararlanma.....	64
10. Türk Dili'nden yararlanma.....	66
11. Şiirinde gam ve hüznün duygusu.....	67
12. Şiirinde hayatının yankılanması.....	68
C) Şiirlerinde Kullandığı Nazım Türleri.....	70
1. Gazel.....	70
2. Kaside.....	72
3. Kıt'a.....	75
4. Mesnevi.....	75
5. Terkib-i Bend.....	76
6. Rubai ve dubeyti.....	77
7. Yeni veya serbest şiir.....	78
8. Müteferrika.....	78
D) Şiirlerinde İşlediği Temalar.....	80
1. Vatan sevgisi.....	80
2. Türk Dili'ne karşı hassas oluşu.....	84
3. Sanat anlayışı.....	86
4. Toplumsal ve siyasal konular.....	88
5. Çağdaş düşüncelere açık olması.....	91
6. Şehriyâr'ın bilgi alanı.....	94
7. Şehriyâr'da sevgi.....	96
8. Öğüt ve nasihat.....	99

9. Eğitici şiirler.....	101
10. İtikadî konular.....	103
a) Allah sevgisi.....	104
b) Peygamber sevgisi.....	105
c) Ehl-i Beyt sevgisi.....	106
11. Hayal alemi.....	108
12. Bunalım ve şikayetler.....	110
13. Aşk.....	111
a) Maddî aşk.....	114
b) Tabiat aşkı.....	118
c) İrfanî aşk.....	122
14. Övgü ve yergi.....	125
15. Şehriyâr'ın mersiye okuyuculuğu.....	127
SONUÇ	130
BİBLİYOGRAFYA	133
EKLER:	
Fotoğraflar	137
El yazısı örnekleri	141

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhisselam
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Hş.	: Hicrî şemsî
Haz.	: Hazırlayan
m.	: Miladî
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Salallahu aleyhi vesellem
r.a.	: Radıyallahu anh
vb.	: Ve benzeri

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışması, 30 nolu proje ile Harran Üniversitesi Araştırma Fonu tarafından desteklenmiştir. Desteklerinden dolayı sayın Rektörümüz Prof. Dr. Mahmut Ser'e teşekkür ediyorum.

ÖNSÖZ

Çağdaş Fars ve Azerbaycan Edebiyatının öncülerinden olan Şehriyâr, aynı zamanda Klasik İran Edebiyatını da devam ettiren bir şahsiyettir. O, güçlü kalemıyla çağdaş bir şair olmakla beraber Klasik Fars Edebiyatının öncüleri sayılan Hafız, Sa'dî ve Mevlana gibi şahsiyetlerden de geri kalmamıştır.

Şehriyâr hakkında bugüne dek ülkemizde yapılan tartışma ve incelemeler onun Türkçe şiirlerinin ötesine geçememiştir. Hatta Türkçe şiirlerinden de sadece birkaçı üzerinde durulmuş ve bunlarla tanınmaya ve tanıtılmaya çalışılmıştır. Böylelikle de onun geniş ve derin ilim deryasına tam anlamıyla vakıf olunamamıştır.

Türkiye'den sonra en büyük Türk nüfusunun yaşadığı topraklar olan ve bugünkü İran sınırları dahilinde bulunan Güney Azerbaycan bölgesinde yetişmiş ünlü bir şairin Türkiye'de yeterince tanınmaması elbette ki üzüntü vericidir.

İki komşu ve dost ülke halklarının birbirlerine karşı dostluklarının artması ve Türk insanının daha iyi tanınması için halkın düşüncesine tercüman olmuş bu gibi şairlerin tanınması kaçınılmazdır. Bunun için de Türk dünyasının ortak malı olan bu şairlerin meydana getirdikleri edebî eserlerin tanıtılması bizler için faydalıdır. Ayrıca bu tür çalışmaların insanlar arasındaki sevgi bağlarını kuvvetlendireceği, dostluk, kardeşlik, barış...gibi değerlerin insanlar nazarında daha çok değer kazanacağı aşikardır. Gerek aynı kültüre sahip gerekse değişik kültüre sahip olan halklar arasında da bir yakınlaşmanın oluşmasına da katkı sağlayacağı inancındayız.

Bugün aynı dili konuşan, aynı kültüre sahip olan ve aynı ortak değerleri taşıyan halkların birbirine uzak durması, birbirlerini tanıyamaz bir hale getirilmek istenmesi hatta birbirinin düşmanymış gibi gösterilmesi hiç kimseye bir fayda sağlamaz. Ne yazık ki bu gün Türk dünyasındaki halklar bu durumdadır. Rusya'nın sultanından kurtulup özgürlüklerini elde etmiş olan halklar birbirlerini tanıyamaz halde hatta birbirlerini inkar etmektedirler. Şehriyâr ve onun gibi simaların bütün bu halklar tarafından tanınması için katkıda bulunacağı inancıyla bu çalışmayı hazırladık.

Bu çalışmamızda Şehriyâr'ın sadece Türkçe şiirleriyle yetinmeyip hem Türkçe hem de Farsça şiirlerini inceleyerek onun duygu ve düşünce aleminde bir nebze olsun gezinmeye ve bu şekilde onun kişiliğini tanımaya ve tanıtmaya amaçladık. Fakat yaptığımız bu çalışma bir tahlil çalışması olarak görülmemeli. Çünkü Şehriyâr, Türkçe ve Farsça dört cildi dolduracak kadar şiir yazmış bir şairdir. Çalışmamız, Şehriyâr'ın

hayatı, kişiliği ve eserleri ile sınırlı olduğundan bütün bu şiirleri incelemeye tabi tutmadık. Daha çok şairin hayatı ve düşünceleri hakkında ipuçları veren şiirleri incelemeyi uygun bulduk.

Bu çalışma bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş kısmında Şair ve şairin içinde bulunduğu dönemin siyasi ve sosyal şartları hakkında genel bir bilgi verdik.

Birinci bölümde, şairin hayatı ve kişiliği başlığı altında; doğumu, öğrenimi, memuriyet yılları, evliliği, ölümü, fiziki, ruhi ve ahlaki kişiliği ile ilgili bilgiler vermeyi uygun gördük.

Çalışmanın ikinci ve son bölümünde de şairin üslûbu, şiirinin şekil ve muhteva açısından yapısı, kullandığı nazım türleri ve işlediği temaları ele aldık.

Bu çalışmam esnasında her türlü yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof.Dr. İbrahim DÜZEN Bey'e teşekkür etmeyi borç bilirim.

Hasan ALMAZ

GİRİŞ

Çağdaş Fars Edebiyatının büyük şairi Seyyid Muhammed Hüseyin Şehriyâr, İran ve Türk dünyasında herkes tarafından bilinen ve sevilen bir isimdir.

Şehriyâr'ın ismi, Çağdaş Fars Edebiyatı Tarihi kitaplarının bir çoğunda zikredilmiştir.¹ Fakat anlaşıldığı kadarıyla sözkonusu bu eserlerde şairin yakın zamanımıza kadar hayatta olması nedeniyle veya başka nedenlerle kendisinden yeterince söz edilmemiştir. Zira onu konu alan yazarların herbiri, kendi görüşlerine göre, şairin bir yönünü ele almışlardır. Önemli şahsiyetler, genellikle ölümlerinden sonra ele alınmağa ve tanınmağa başlanırlar. Bundan dolayı da onun hakkında yapılan araştırma ve incelemeler denizde bir damla misali kadar azdır. O, bir yandan alim ve fazilet ehli bir şair iken diğer yandan da arif ve aşık olan bir şairdir. Ancak tüm bu özellikler gözönünde bulundurularak şairimizin gerçek çehresi açıklığa kavuşturulmuş olacaktır.

Aşk, Şehriyâr'ın yaşamının bir parçasıdır. Şairin hayatında çok derin izler bırakan aşk, neticede onu irfan okyanusuna kavuşturmuştur. O halde buradan yola çıkarak onun hakkında şimdiye kadar yapılan araştırmaların yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Şehriyâr, Azeri olması nedeniyle İran'da ve bugünkü Azerbaycan'da Türkiye'ye ve diğer Türki cumhuriyetlere nisbetle daha iyi tanınmıştır. Hatta şairin kendi milli şairleri olduğu ve bu nedenle iyi tanınması gerektiği inancı, Azerbaycan topraklarında daha yaygındır. Buna karşılık Türkiye'de son yıllara kadar hemen hemen hiç tanınmamıştır. Birkaç Türkçe şiiri ve "Haydar Baba'ya Selam" şiirinin dışında kendisinden pek söz edilmemiştir. Yalnız şairin hayatını ve Türkçe şiirlerinin tümünü ilk defa bilimsel bir açıdan ele alan Yusuf Gedikli'dir. Yusuf Gedikli'nin Şehriyâr ile ilgili çalışması, çok değerli bir eser olmakla birlikte şairin sadece Türkçe şiirlerine yer verilmiş olması, şairimizin tüm yönleriyle tanınmasına yeterli olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü şair uzun bir müddetten sonra Türkçe şiir kaleme almağa başlamıştır. Oysa Şehriyâr, hayatının önemli bir kısmını Türkçe şiir kaleme almazdan önce geçirmiş ve en büyük acılarını da bu dönemde yaşamıştır. Şairin hayatında derin izler bırakan tıp fakültesindeki aşk tutkusu, anne ve babasının ölümü gibi önemli hadiselerin tümü,

¹ Son dönem Edebiyat Tarihi kaynaklarının genelinde Şehriyâr'ın ismi zikredilmektedir. Bu kaynaklara örnek olarak şu eserler verilebilir:

"Tezkire-i şuarâ-yı Azerbaycân" (Mahmud Yehim, c.III, s.406)

"Çiharsâd şair-i ber-güzide-i Parsîgû" (Mir Ebû Tâlib Rezevî Necâd, c.I, s.510-552)

"Suhenerân-i Namî-yi Muâssır" (Burkaî, c.II, s.139)

"Tezkire-i Şuarâ-yı Muâssır-i İran" (Halhâli, c.I, s.274)

"Suhenerân-ı Tarih-i İran der Tarih-i muâssır" (İshâk, c.II, s.322)

"Edebiyat-i Devre-i Bidarî ve Muâssır" (Muhammed İsti'lamî, s.356)

"Ferheng-i Şairan-i Zeban-i Parsî" (s.324)

Türkçe şiirler kaleme almazdan önceki dönemde vukubulmuştur. Bundan dolayı da sadece Türkçe şiirlerini gözönünde bulundurarak onun yaşamının tümünü yakalayamayız. Şairin Türkçe şiirleri bize daha çok onun halkına, vatanının su ve toprağına karşı duyduğu özlem ve sevgiyi, dostlarıyla olan münasebetlerini ve buna benzer konuları ihtiva eder. Özellikle "Haydar Baba'ya Selam" adlı şiirinde halkının gelenek ve göreneklerini, çevresindeki değerli insanların varlığını çok açık bir şekilde dile getirmiştir. "Haydar Baba'ya Selam" şiiri, ülkemizde daha önce birkaç kez yayınlanmıştır. Şehriyâr, Türkiye'de daha çok bu şiiriyle tanınmıştır. Şairin değişik yönlerini, ancak Farsça yazdığı şiirlerinde bulmamız mümkündür. "Hezeyan-ı Dıl" adlı Farsça şiiri hayatının değişik yönlerini detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır:

عمری که نبود خواب دیدم	افسانه عمرم آورد خواب
امواج به پیچ و تاب دیدم	درسیل گذشت روزگار
من دسته گلی برآب دیدم	از عشق و جوانیم چه پرسیدی

(Ömrümün efsanesi uykumu getirdi, buna ömür bile denmez, gördüğüm bir rüya idi.

Geçip giden zamanın seli arasında gördüğüm bir dalganın kıvranıp coşması idi.

Aşkım ve gençliğimin neyini sorarsın, gördüğüm suyun üzerindeki bir deste gül idi.)²

Şairin iç alemi, sırlarla dolu bir manzumedir. Yakın ve en samimi dostu Lütfullah Zahidî, şairin divanına yazdığı mukaddimede, onun iç aleminin sırlarını anlatırken Tahran'da yaklaşık oniki yıl Dr. Sakafi'nin düzenlediği ruh çağırma seanslarına katıldığını dile getirmektedir.³ Ondan sonra bu merhaleyi aşarak dervişlik halkasına katılır. Burada da yol kateder ve dervişliğin son merhalesine ulaşır. Şehriyâr'ın mürşidi ve şeyhi olan zat, ona şeyhlik postunu giymesini ve kendi yerine geçmesini emreder. Fakat o, birkaç aylık bir düşünceden sonra belki de şeyh olmanın başkalarının sorumluluk ve vebalini omuzlamanın büyük ve ağır bir iş olduğunu düşünerek veya ulaşmak istediği ilahi marifetten alıkoyacağından şeyhlik makamına oturmaktan vazgeçer. Yüce Allah'a gece gündüz yaptığı dua ve niyazın neticesinde bu karara varır ve asıl amacına ulaşır.⁴ Şehriyâr, bu feyze erdikten sonra tamamıyla değişir ve bu halet-i ruhiyesini "İntizar", "Cem ve Tefrik", "Yusuf-i Gum-geşte",

² Şehriyâr, *Divan*, c.I,s.570.

³ a.g.e., c.1, s.61

⁴ a.g.e., c.1, s.61

"Nami-yi Şeban"...gibi çok akıcı, heyecan verici ve aynı zamanda irfani gazellerinde detaylı bir şekilde dile getirir. O, bu devrede başkalarının idrak edemeyeceği sözler söyler ve davranışlar sergiler. O ana dek "Setar" denilen çalgı aletine büyük bir ilgi göstermesine ve başarılı bir şekilde çalmasına rağmen ani bir kararla çalmayı terkeder. Hatta bir müddet şiir söylemeği bile bırakır. Yaklaşık otuz yıl pençesinde bulunduğu uyuşturucu kullanma alışkanlığını da bir celsede mucizevi bir şekilde bırakır ve sadece Kur'an okumak, ibadet etmek ve gece namazı kılmakla meşgul olur. Her türlü sohbetten, hatta en yakın dostlarıyla bile görüşmekten kaçınır. Şairin bu durumu birkaç yıl devam eder. Nihayet Hş. 1331 yılında Şehriyâr'ın bu sıkıntılı günleri biraz da olsa hafifler ve "Benim imtihanım bitti" der.⁵ Bundan sonra da ilim ehli nazarında çok değerli Kur'an tefsirleri ve açıklamaları yapar. Bu konuda Şehriyâr'la ilgili olan hatıralarını kaleme alan eserlerde çok geniş yorumlar bulmak mümkündür.⁶

---

⁵ Şehriyâr, *Divan*, c.1, s.62

⁶ Nikendîş, *Hatırat*, s.227.

LBÖLÖM

MUHAMMED HÜSEYİN ŞEHRIYÂR'IN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

1. Ailesi ve Çocukluğu

"Şehriyâr"⁷ mahlasıyla tanınmış olan Seyyid Muhammed Hüseyin Behcet-i Tebrizi, Hş. 1285 yılının Şehrivar ayında Tebriz'de Mirza Nasrullah Pazarında bulunan Mirza Abdurrahim sokağındaki bir evde dünyaya gelir. İran'daki geleneklere göre, kişinin bir küçük ismi, soyadı; şayet şair ise mahlas veya mahlasları bulunur. Şairimizin küçük ismi Muhammed Hüseyin, soyadı Behcet Tebrizi, mahlası ise Şehriyâr'dır. Seyyid kelimesi ise Peygamber soyundan gelmesi nedeniyle kendisine verilmiş bir lakaptır. Kimi eserlerde isminin önünde doktor kelimesi de kullanılmaktadır ki bu da onun tıp tahsilini yapmış olmasından kaynaklanıyor.⁸ Ne yazık ki önemli şahsiyetlerin genelinde olduğu gibi Şehriyâr'ın da doğum tarihi hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Bu konuda değişik görüşler vardır. Hatta bu farklı görüşler şairin yaşadığı zamanda dahi mevcuttu. Şairin Hş. 1283,1284 ve 1285 tarihlerinde doğduğu iddia edilmektedir. Fakat araştırmacıların çoğu Hş.1285 yılı üzerinde ittifak etmektedirler. Zira şairin mezar taşı kitabesinde de bu tarihin yazılmış olması bu görüşü

⁷ Şehriyâr, mahlas seçimi konusunda İran'da bir gelenek halini almış olan şairlerin divanlarından fal bakma şeklinde bir yola başvurmuştur. Kendisine "Şehriyâr" mahlasını seçerken Üstadı olarak gördüğü ve en çok sevdiği İran'ın meşhur Divan şairi Hafız'a müracaat etmiş ve onun Divanından kendisine mahlas seçmiştir. Divanı açtığına karşısına,

که چرخ سکه دولت بنام شهریاران زد

"Felek, devletin sikkesini Şehriyârların adına bastı"
mısraı çıkar. Bunun üzerine Şehriyâr; "Ey Hafız, ey büyük üstad, bu lokma ağzıma sığmaz, çok büyük gelir. Lutfet te bana dokunma. Layık olacağım bir bağışta bulun." der ve;

تو صاحب خرمنی و من گدای خوشه چین اما به انعام تو شایسته نه حد هر گدا حافظ

"Sen harman sahibisin, ben ise çalı-çırpı toplayan bir köle
Senin nimetine layık olmak her kölenin haddi değil ey Hafız!"
karşılığını vererek ikinci bir kez Hafız'ın Divanı'na müracaat eder. Bu kez de şu mısra ile karşılaşır:

روم به شهر خود و شهریار خود بانم "Gideyim kendi şehrimde de kendi Şehriyârım olayım."

Bunun üzerine Hafız'ın emri üzerine "Şehriyâr" kelimesini kendisine mahlas olarak seçer. Fakat o günkü rejim bu mahlası Şehriyâr'a layık görmez ve bunu soyisim olarak nüfusa geçirmesine izin vermez. Şehriyâr bunun üzerine, konuyu halletmesi için Melikü's-Şüera Bahar'a gider Merhum Bahar;

"Ben, bu Tebrizli gencin şiirlerini defalarca okudum, kişiyi aciz bırakıyor. Ben, bir gazel kaleme almak istediğimde duygularım daha çok kabarsın diye onun gazellerinden birini okurum ve öylece yazmaya başlarım." diyerek Şehriyâr'ın buna en layık kişi olduğunu ifade eder. Tebrizli bu şair de böylece Şehriyâr olarak anılır. (Bkz. Nikendîş, "Hatırat-ı Şehriyâr ha digerân, s.188.)

⁸ Gedikli, Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, s.26

kuvvetlendirmektedir. Ancak bu görüş te kesin olarak kabul görmüş değildir. Şairin divanına bir mukaddime yazan ve aynı zamanda yakın dostu olan Ali Zehrî, şairin doğum tarihini Hş.1283 yılı olarak vermektedir. Türkiye'de Şehriyâr ile ilgili bir çalışma yapan Yusuf Gedikli de Ali Zehrî gibi Hş.1283 tarihini savunur.⁹ Ahmet Ateş ve Yavuz Akpınar ise Şehriyâr'ın Hş.1285 tarihinde doğduğu görüşünü ileri sürmektedirler.¹⁰ Bu kaynaklar dışında Şehriyâr'ın yakın dostlarından olan Asğar Ferdî de şairle yaptığı görüşmenin ses bandında onun doğum yılınının Hş. 1285 olduğunu nakletmektedir.¹¹ Türkiye'de yapılan çalışmalarda şairin doğum tarihiyle ilgili farklılıkların daha çok hicri tarihin miladi tarihe çevirilmesinden doğan farklılıklar olduğu kanaatindeyiz.

Bizce de şairin divanının mukaddimesinde ve mezar taşına yazılan Hş.1285 yılı daha isabetlidir.

Babası Seyyid İsmail Musevî¹² (Hac Mir Ağa Hoşgenabî), Hoşgenab seyyidlerinden olup Tebriz'in önde gelen şahsiyetlerindedir. Hacı Mir Ağa Hoşgenabî, orta boylu, güler yüzlü, ciddi, sakin, cömert, sabırlı, tatlı dilli, yumuşak huylu, şiir ve musikiyi seven bir kişi olarak bilinir. Kaçar şehzadelerinin danışmanlığını ve avukatlığını yapan Hoşgenabî mesleğinde çok başarılı ve tecrübeliydi. Davaları genellikle iyilikle halleder, barışla sonuçlandırır. Haksızların davalarına bakmaz, haksızlığa uğramış kimselerin davalarını ise çoğunlukla parasız kabul ederdi. Haklıları savunan, mazlumlara ve fakirlere yardım eden, adaletli, temiz, dürüst bir şahsiyet idi.¹³ Şehriyâr, babasının sahip olduğu tüm bu üstün ahlaki özellikleri divanında özellikle de "Haydar Baba'ya Selam" adlı manzumesinde dile getirmektedir:

Menim atam, sofreli bir kişiydi

El elinden dutmak, onun işiydi

Gözellerin ahire kalmıştıydı

Ondan sora dönergeler dönüpler

*Mehebbetin çerahlari sönipler.*¹⁴

⁹ Gedikli, Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, s.26

¹⁰ Ahmet Ateş, Şehriyâr ve Haydar Baba'ya Selam, Ankara 1964, s.7

¹¹ Şairin hayatı ile ilgili olarak elde ettiğimiz ses kasetlerinde kendisi hayatını anlatmaktadır. Ancak onun doğum tarihiyle alakalı olarak bu tür ihtilafların olması gayet normal olmalıdır. Çünkü hiçkimsenin ileride nasıl bir yaşamla karşılaşacağı belli olmadığından kişi doğunca doğumu üzerinde fazlaca durulmaz ve eskiden bir itina da gösterilmezdi.

¹² Şehriyâr'ın babası Seyyid İsmail Musevî daha çok mensub oldukları bölgeye nisbetle isimlendirilmiş olan Hac Mir Ağa Hoşgenabî adıyla tanınıyordu. Dolayısıyla biz de bu ismi kullanmayı daha uygun gördük.

¹³ Gedikli, a.g.e., s.31, Şehriyâr, Divan, c.I, s.39, Asğar Ferdî, Şehriyâr ve İnkılâb-ı İslâmî, s.10

¹⁴ Şehriyâr, a.g.e., c.VI, s.44

Hac Mir Ağa, şiiri bilen, edebiyatı seven, tatlı dilli ve devrinin iyi yazar şahsiyetlerinden biriydi. Güçlü bir imana ve şefkatli bir ruha sahipti. Hac Mir Ağa, Hş. 1313 yılında Tebriz'de vefat eder, na'şı Şiilerce mukaddes sayılan Kum şehrine götürülüp defnedilir.¹⁵

Şehriyâr'ın çocukluk yıllarında İran'da Meşrutiyet inkılabı olur. Bu yıllarda ülkede özellikle de Tebriz şehri'nde büyük bir güvensizlik, karışıklık hakimdir. Bundan dolayı Hac Mir Ağa, ailesini alarak memleketi olan Hoşgenab'a bağlı "Şengülabad" ve "Kışkırşan"a götürür. Hoşgenab, Haydar Baba dağı'nın eteklerinde kurulmuş bir köydür. İşte Şehriyâr'ın hayatında büyük izler taşıyan çocukluk dönemi bu çevrede geçer. Şair, bu günlere dair çok güzel ve tatlı anılarını "Haydar Baba'ya Selam" manzumesinde dile getirmektedir:

2. Öğrenim Durumu

Şehriyâr'ın ilk öğrenimi çocukluğunu geçirmiş olduğu bu yörede başlamıştır. Babasından aldığı ilk terbiye ile birlikte Kur'an öğrenmeğe başlayan Şehriyâr, Gülistan'ı mütalaa etmekle sürdürür. Ayrıca o esnada okutulan Ebu Nasr-i Ferrahidi'nin "Nisab" adlı Arapça-Farsça manzum eserini de ders olarak alır.¹⁶ Şehriyâr, "Haydar Baba'ya Selam" manzumesinde de belirttiği gibi ilk öğrenimini Molla İbrahim isminde bir alimden almıştır.¹⁷ Bu esnada Hafız'ın Divanı'yla aşına olur ve sürekli yanında taşımağa başlar. Şehriyâr, Hafız'dan çok etkilenir. Şiirlerini hem lafız hem de muhteva açısından Hafız'ın tarzında kaleme alır. Şair;

"Her neyim var ise Hafız'ın devletindedir"¹⁸

diyerek her şeyiyle Hafız'a borçlu olduğunu ifade eder.

Eğitimini üstlenen hocası, ona ilkönce alfabeyi daha sonra da Kur'an'ı kelime kelime öğretir ve onun terbiyesinde büyük bir rol oynar. Şehriyâr, çocukluk döneminde şiire ilgi duyar. Bunu da daha sonra anlattığı anılarından öğreniyoruz. Yaklaşık yedi yaşında iken şiir söylemeye başladığını ifade eder.¹⁹ Çocukluk dönemine ait,

¹⁵ Nikendîş, *Hatırat*, 17.

¹⁶ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.39

¹⁷ a.g.e.,c.VI, s.41

¹⁸ a.g.e.,c.I, s.39

¹⁹ Nikendîş, a.g.e., s.11

مردم آزارشدم وای به من

من گنهکارشدم وای به من

"Ben günahkar oldum, yazıklar olsun bana, insanları incittim, yazıklar olsun bana."

beyti elemizdeki ses kasetlerinde mevcut olup ilk söylediği şiir olduğunu ifade eder.

Şehriyâr, şiir söylemeğe başladığı ilk dönemi şöyle anlatır: "Bir gün mahallenin çocuklarıyla birlikte oyun oynuyorduk. Eve döndükten sonra bahçenin ortasında büyük bir ağaca gözüm takıldı ve şiir söylemeye başladım. Beynime nereden geldiğini bilemediğim o vezinli sözleri tam okuyordum ki babamın sesiyle irkildim. Ona döndüm, babam şaşkınlıkla bana "Bu şiiri nereden ezberledin?" diye sordu. Ben; "Kimseden ezberlemedim, kendim söylüyorum." dedim. İlk önce buna inanmadı, fakat daha sonra mütmün olunca büyük bir şevkle titrek ve yüksek bir sesle annemi çağırdı ve; "Gel de gör, ne biçim bir evlada sahipmişiz." diye seslendi.²⁰

Şehriyâr'ın kendi sesinden edindiğimiz bilgiye göre, Türkçe olarak söylediği ilk şiir, ev işlerinde annesine yardım eden Rukiyye adında bir hanıma hitaben söylediği şiirdir:

Rukiyye baci, başımın taci

*Eti at ite, mene ver kete.*²¹

Şehriyâr'ın ailesi Hş. 1291 yıllarında tekrar Tebriz'e taşınır ve Şehriyâr, burada devlet okuluna gider.²²

Resmi ilköğrenim yıllarını "Müttehîd" ve "Füyuzat" medreselerinde tamamlar, orta öğreniminin ilk dönemini de ülkemizdeki orta okul mesabesinde olan "Muhammediye" medresesinde tamamlar. Burada okurken okul tarafından "Mecelle-i Edeb" adında bir dergi yayınlanmaktadır ve Şehriyâr "Behcet" mahlasıyla bu dergide bir şiir yazar.²³ Bu esnada Fransızca'yı özel bir öğretmenden ders alarak öğrenir.²⁴

Şehriyâr'ın okul dışında özel hocaları; hat sanatında amcası Mirza Said Han Halvet, Fransız Dilinde Mösyö Muhammed Han, Arab Dili ve Edebiyatında Mirzâ Abdulvahhab Şiâr gibi o günün değerli simalarıydı.²⁵

²⁰ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.53

²¹ Yusuf Gedikli isim noktasında Rukiyye yerine Fatma ismini yazmıştır.(Bkz. Gedikli, *Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri*, s.31)

²² Nikendiş, *Hatırat*, s.19, Şehriyâr, a.g.e., c.I, s.39, Gedikli, a.g.e., s.33

²³ Şehriyâr, a.g.e., c.I, s.40.

²⁴ Nikendiş, a.g.e., s.20

²⁵ Asğar Ferdî, *Şehriyâr ve İnkılâb-ı İslâmî*, s.7-8

Şair, bundan sonraki öğrenimini sürdürmek için Hş. 1299²⁶, (bir rivayete göre de hş.1301 yılında²⁷) Tahran'a gider. Tahran'da orta öğrenim diplomasını aldıktan sonra o gün "Daru'l-fünun Medresesi" diye anılan tıp fakültesine kayıt yaptırır ve son sınıfa kadar okur. Tahran'da kaldığı süre içinde birçok insanla tanışır. Bunlar arasında dostlukları şairin vefatına dek süren ve ülkenin önemli söz üstadları derecesinde bulunan kişiler çoğunlukta idi. Şehriyâr, bunlarla geçirmiş olduğu anılarını şiirlerinde sık sık dile getirmektedir. Azeri asıllı ve edebiyatı seven Ebu'l-Kasım Şehyar, onun bu dönemde tanıştığı en yakın dostlarından biridir. Devlet bürokrasisinde önemli bir makama sahip olup Şehriyâr'a büyük maddi destekte bulunmuştur. Bunun dışında Lütfullah Zahidî, Habib Semâî, Üstad Verzî, Melikü's-şüerâ Bahâr, Arif Kazvinî, İsmail Emirhizî Yekân, Eşterî, Kamerü'l-Mülk, Vezir Zehrf... gibi şahsiyetler onun bu dönemde tanıştığı ve asla unutamadığı İran edebiyatında da söz sahibi olan dostlarından bazılarıdır.²⁸

Şehriyâr, Tıp Fakültesinin son sınıfında öğrenimini tamamlamasına ve doktorluk diplomasını almasına az bir süre kalmışken şairliğin vermiş olduğu baş döndürücü duygulardan ve tutulduğu aşktan dolayı hayatında ansızın bir değişiklik olur. Onu bu duruma getiren hadise, tıp tahsilinin ilk yıllarında "Süreyya" ismindeki bir kıza karşı duyduğu aşk ızdırabıdır. Bu ızdırap, şairi çok çetin ruhsal bir bunalımın içine düşürür. Tahsilini terkeder ve bir daha da devam etmez. Şehriyâr, tıp tahsilini terketmezden önce kısa bir süre intaniye dalında çalışarak doktorluk ta yapmıştır.²⁹ Şehriyâr'ın maddi imkansızlıklar yüzünden de öğrenimini bırakmış olabileceği de rivayet edilmektedir.³⁰ Ancak bu iddia Şehriyâr gibi birisi için pek inandırıcı görülmemektedir.

Şehriyâr, bu aşka tutulduktan sonra çeşitli maddi sıkıntılarla karşılaşır ve bu aşk onun okulu bırakıp hatta Tahran'dan sürgün edilmesine dahi yol açar. Bu iddiaya göre, hadise şöyle gelişir:

"Onun Tahran'dan sürgün edilmesi değişik çevrelerde merak uyandırır. O, tıp fakültesinde talebe iken bir kıza aşık olur. Aşkın bu ateşli döneminde Şehriyâr, adını ve vazifesini söylemek istemediği güçlü bir şahısla yüz yüze gelir. O şahıs, genç talebeyi tutuklatır ve hapse attırarak ancak Tahran'dan çıkıp gitmesiyle onu affedebileceğini söyler. Şehriyâr da bunun üzerine Nişabur'a sürgün olarak gider. Nişabur'da yaşayan meşhur İran'lı ressam Kemâl'ül-Mülk'ün yanına gidip tanıştıktan

²⁶ Nikendiş, *Hatırat*, s.20

²⁷ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.39

²⁸ Şehriyâr, *a.g.e.*, c.I,s.53

²⁹ Şehriyâr, *a.g.e.*, c.I,s.59

³⁰ Gedikli, *Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri*, s.34

sonra ondan bu konuda kendisine yardımcı olmasını ister. Fakat Kemâl'ül-Mülk; "Kelin merhemi olsa kendi başına sürer." sözüyle elinden bir şey gelmediğini ifade ederek ona menfi müsbet bir cevap veremez."³¹

Cevat Hey'et, Şehriyâr'ı Tahran'dan sürgün ettiren kişinin hükümet erkanından ve emniyet teşkilatının üst düzey yöneticilerinden Çerağ Ali Han Pehlevi'nin olduğunu ve Şehriyâr'ın sevdiği kızın onunla evlendirildiğini ifade etmektedir.³²

Şairin bu döneme ait kaleme aldığı şiirleri pek çoktur. Ancak hangi sebepten dolayı tahsilini terkettiği ve neden dolayı Nişabur'a gittiği konusunda herhangi bir ifadeye rastlanmamaktadır. Yapılan bu rivayetlerin doğruluk derecesi tam olarak bilinmemekle birlikte bu aşk yüzünden bırakması kuvvetle mühtemeldir. "Behcetabad Hatırası" isimli şiirinde son bir kez sevgilisi Süreyya ile buluşmak üzere Behcetabad'da görüşeceklerini ancak sabaha kadar beklediği halde sevgilisinin gelmediğini ve aynı gün okulunu bitirmeden Nişabur'a gittiğini söylemektedir:

Ulduz sayarak gözlemişem her gece yâri

Gec gelmededir yâr, yine olmuş geceyari

Gorhum budur: Yâr gelmiye, birden açıla subh

Bağrım yarılar subhum açılma, seni Tari

Işkı var idi Şehriyâr'ın güllü-çiçekli

*Efsus ki kaza vurdu, hazan oldu bahari.*³³

3.Memuriyet Yılları

Şehriyâr, bu umutsuz aşkıandan dolayı bir müddet sarhoşlar gibi olur. Bir müddet sonra Hş.1310 yılında noterlik mesleğinde iş bularak Nişabur'da devlet memurluğuna başlar. Burada bir süre kalarak daha sonra Meşhed'e gider ve burada da dört yıl kadar noterlik mesleğinde çalışır. Özellikle Nişabur'da çok sıkıntılı günler geçirir. Geçirmiş olduğu bu musibetleri "Ğurub-i Nişabur" adlı şiirinde açık bir şekilde dile getirir. Hş. 1315 yılında noterlik mesleğinden ayrılıp Ziraat Bankasına geçerek Tahran'a tekrar geri döner ve emekli oluncaya kadar da bu mesliğinde devam eder. Bankadaki görevinin yanında bankanın Tebriz şubesinin çıkarmış olduğu aylık

³¹ Gedikli, Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, s.34

³² Gedikli, a.g.e., s.34

³³ Şehriyâr, Divan, c.VI, s.63

derginin düzenlenmesini de üstlenir ve güzel bir hat sahibi olması nedeniyle bu dergilerde çok güzel hat örnekleri yazar.³⁴

Şehriyâr, Nişabur'da kaldığı süre içinde ünlü ressam Kemâlû'l-Mülk ile tanışır ve ondan büyük feyizler alır. Kemâlû'l-Mülk, sürgün olarak Nişabur'da yaşamaktaydı. Şehriyâr, bu dosta karşı beslediği sevgisini "Ziyaret-i Kemâlû'l-Mülk" isimli şiirinde dile getirmektedir. Mesnevi tarzında yazmış olduğu bu şiirinde Kemâlû'l-Mülk'ün tablolarından çok güzel tasvirler yapar. Bu tasvirler çok güzel, akıcı ve samimi bir dille edebi bir yapı teşkil eder:

در دهی از دهات نیشابور	بسی از جاده تمدن دور
خفته گنجی بفرصت دیدار	گنج خفته است و دولت بیدار
در سبوی نهفته دریایی	یا به کنجی خریده دنیایی
هر که سر بر در ارادت زد	دست در حلقه سعادت زد
حلقه بر در زدیم و در و اشد	قد چون سرو دوست پیدا شد.

*(Nişabur köylerinden bir köyde, medeniyet caddesinden çok uzak bir yerde
Bir hazine görme fırsatıyla gizlenmiş, hazine gizlenmiş, devlet ise uyanık
Bir testicikte bir derya saklanmış, ya da bir köşede bir dünya sızmış
kalmış.
Dilek kapısına baş vuran kimse, mutluluk halkasına elini atmış demektir.
Kapı tokmağını vurdum, kapı açıldı ve sevgi ağacı misali bir boy
beliriverdi.)³⁵*

Şehriyâr, Tahran'a gelince hem gençliğinin hem de tecrübesizlik ve duygulu bir yapıya sahip oluşunun verdiği yapıdan dolayı toplumsal açıdan olsun, kültürel veya ekonomik açıdan olsun değişik bir çevreye girmiş oluyordu. Bundan dolayı da dönemin hakim güçlerinin düzenlemiş olduğu etkinliklere katır ve bunların halkın yararına olduğunu dile getirir. Bu tür programların yapılmasına şiirleriyle bir müddet katkıda bulunur. Bu programlar, genellikle halkın Avrupalılaşmasına, kadının İslamî ve geleneksel kalıplarının dışına çıkarılmasına yönelikti. Şehriyâr'ın bu dönemde söylediği şiirleri genellikle bu tür bir düşünceye ağırlık vermektedir. Fakat bu şiirlerinin

³⁴ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.59

³⁵ a.g.e., c.I, s.454

sayısı çok değildir.

Aşağıda verilen iki örnekte de kadınları, giymiş oldukları çarşaftan dolayı eleştirip kötülemektedir:

روی بخت زن از این رخت سیاهی گیرد   شاخ کام دل از اینرو کماهی گیرد
زین سیه پوش زنان صفحه آفاق جهان   خوش تصاویر هیولای فکاهی گیرد

(Kadının bedeni gibi talihi de bu elbiseden kararır. Gönül arzusunun şeyhi bundan dolayı olduğu gibi kalır)

Kadınların bu siyah örtüsünden güzel tasvirlerle dopdolu olan dünya ufku sahifesi donuk bir cisim haline gelir.)³⁶

یک دم ز حقوق مدنی دم بزن ای زن   وین دام سیه سلسله بر هم بزن ای زن
این جامه ماتم به دل ما زده صد چاک   صد چاک در این جامه ماتم بزن ای زن

(Bir an olsun medeni hukuktan söz et ey kadın. Bu siyah zincir tuzağımı birbirine çat ey kadın!)

*Bu matem elbisesi yüreğimize yüzlerce tekme indirdi. Sende yüzlerce tekme indir bu elbiseye ey kadın!)*³⁷

Fakat bir müddet sonra şair, bunun yanlış bir şey olduğu düşüncesine girer, bu yanlış bir daha işlemek üzere de bu tür programları desteklemekten vazgeçer ve eleştirmeye başlayıp şöyle der:

ببین به جلدسگ پاسبان چه گرگانند   بجان خواه که این شیوه شبانی نیست

(Gel gör ki bekçi köpek elbisesine bürünmüş ne kurtlardır. Hacı'nın ruhunda böyle bir çobanlığa yer yoktur.)³⁸

Şehriyâr, Hş.1313 yılında babasını kaybeder. Babasının vefat tarihi konusunda da değişik tarihler verilmiştir. Fakat bununla birlikte Şehriyâr, "Haydar Baba'ya

³⁶ Şehriyâr, Divan, c.I, s.113

³⁷ a.g.e., c.I, s.143

³⁸ a.g.e., c.I, s.180

Selam"a yazmış olduğu dipnotta babasının Hş.1313 yılının Ramazan ayının 23. gecesinde sabaha karşı vefat ettiğini söyler.³⁹ Şair, o esnada Horasan eyaletinde olduğundan dolayı babasının defin merasimine iştirak edemez. Babasının vefat ettiğini gördüğü bir rüya ile anlar. Bu konuda şunları söyler:

"Ben, o gece Horasan yaylalarında birinde idim. Rüyamda babamı ayın üstünde durur bir vaziyette gördüm, ayla birlikte dönüyordu. Ayın nuru onu sinesine kadar örtmüştü ve öyle gülüyordu ki sesi ufuklara yayılıyordu. Gözlerimi açınca ihtiyar köy müezzini "Allahü Ekber" diye ezan okumaya başlamıştı. Ben perişan bir halde feneri yaktım ve Hafız'ın Divanı'ndan fal açtım. O vakte kadar sanki hiç görmediğim şu gazelle karşılaştım:

روز هجران و شب فرقت یار آخر شد

زدم این فال و گذشت اختر و کار آخر شد.

(Ayrılık günü ve yardan ayrılma gecesi sona erdi. Bu fahı açtım, yıldız kaydı ve her şey sona erdi.)⁴⁰

Bundan iki gün sonra da babamın vefatını bildiren telgraf elime geçti."⁴¹

Şair babasının vefatı üzerine sevgi ve muhabbet dolu ve ona gerekli evlatlığı gösterememenin verdiği bir acıyla çok güzel bir şiir söyler :

رفتى تو هم گذاشتیم بی پدر پدر	دیدى منت گذاشته ام بی پسر پدر
وی مانده با همه پدری بی پسر پدر	ای جان سپورده در وطن خویشان غریب
پایم به گل فرو شده خاکم بسر پدر	گفتم عصای دست تو باشم ولی چه سود
رفتى و مانده داغ توام بر چگر پدر	من آرزوی دیدن روی تو داشتم

(Gördün mü seni evlatsız bıraktım ey baba, Sen de gittin beni babasız bıraktın ey baba!

Ey ruhunu öz yurdunda garibliğe salmış baba, Bu kadar ömrü evlatsız geçirdin ey baba!

Dedim ki senin elinin asası olayım ama ne fayda, Ayağım çamura battı toprak başıma ey baba!

³⁹ Şehriyâr, Divan, c. VI, s.272

⁴⁰ a.g.e., c. VI, s.273

⁴¹ a.g.e., c. VI, s.273

Senin yüzünü görmeyi arzu ediyordum, Sen gittin de yüreklerde eşin acısı kaldı ey baba.) ⁴²

Şehriyâr, babasının vefatından üç yıl sonra Hş. 1316 yılında dost, akraba ve tanıdıklarını görmek amacıyla doğduğu topraklara, Tebriz'e döner. Tahran'dan Tebriz'e doğru gelirken yolda meşhur "Bâzigeşt be Vatan" adlı şiirini dile getirir. Bu şiir, şairin o temiz duygularını, vatanına ve topraklarına duyduğu o masum özlemi kapsar:

گشوده ام پر و بال سفر هوای وطن را   که آشیان بچمن خوشتر است مرغ چمن را
بشکر آنکه بیار دیار باز رسیدم   بدوستان کوهن نو کنیم عهد کهن را

(Vatan havasına gitmek üzere kol kanadımı açmışım, Zira çemenzarda yıva yapmak çimen kuşuna daha hoş gelir.

*Şükürler olsun ki yâr ve diyarıma yeniden kavuştum. Eski dostlarla eski sözümü yeniliyorum işte...)*⁴³

Bu seyahatinden dönünce annesini de beraberinde Tahran'a getirir. Çünkü bundan önce Şehriyâr, Tahran'da yaşadığı süre içinde annesinin yokluğunu hep hissetmiştir. Zira Şehriyâr, çok dertli biriydi ve dertlerinin dinmesi için anne şefkati onun için büyük bir sığınak sayılırdı.

Annesinin gelmesiyle birlikte Şehriyâr geçmişini, annesinin sözlerinde ve konuşmalarında bulur. Onun için artık pek te renkli sayılmayan ve gün geçtikçe de önemini yitiren geçmiş günlerin hatırası tozlu raflar arasında kalır.

Fakat annesinin gelişiyle birlikte Şehriyâr'ın hayatında birbaşka geçmişe bağlılık duygusu kendisini göstermeğe başlar. Kendisinde beliren bu özlem gün geçtikçe artar ve şair için bir sevda olur. Bu özlem, şairin yıllardır neredeyse unutmuş olduğu dili, kültürü ve vatan duygusuydu. Annesinin tatlı bir lehçeyle konuştuğu dil, Şehriyâr'ı yıllarca ayrı kaldığı anadiliyle buluşturur. Şehriyâr'ın yanında birkaç yıl kalan annesi ondan hem kendisinin hem de hemşehrilerinin anlayacağı bir şiir yazmasını ister. Şair, annesinin bu sözlerinden çok etkilenir. Edebî bir şaheser olan meşhur "Haydar Baba'ya Selam" manzumesini Azeri Türkçesiyle kaleme alır.⁴⁴

Şehriyâr'ın annesi, ağır bir hastalık geçirir ve Tahran'da İmam Humeyni Hastahanesine kaldırılır. Hş.1331 yılının Tir ayında burada vefat eder. Naaşı, daha

⁴² Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.336

⁴³ a.g.e., c.I, s.222

⁴⁴ Nikendîş, *Hatırat*, s.21

önce babasının da defnedildiği Kum şehrine götürülerek burada defnedilir.⁴⁵

Annesinin ölümü Şehriyâr'ı çok büyük bir üzüntüye boğar. Hatta onun yaşamında o kadar etki yapar ki yıllar sonra dahi bu üzüntü ve kederi üzerinden atamaz. Annesinin varlığı onun için bir ümit kapısı olmuş aşkının ve sevgisinin temel kaynağı haline gelmişti.

Şehriyâr, annesini defnettikten sonra Kum'dan Tahran'a dönerken yolda "Eyvay Maderem" isimli canyakıcı mersiyeyi söyler. Bu şiir, Şehriyâr'ın yüreğinden yankı bulan duygu yüklü şiirlerinden biridir. Ayrıca şiirin yeni bir tarzda (serbest vezinle) yazılmış olması da Çağdaş Fars Edebiyatında önem arz etmektedir. Bu duygular, adeta yüreğinin derinliklerinden can yakıcı bir sesin dile geliş tarzıdır:

میگشت آسمان که بگوید بمغز من

دنیا به پیش چشم گنہکار من سیاه

وز هر شکاف و رخنه ماشین غریو باد

یک ناله ضعیف هم از پی دوان دوان

میآمد و بمغز من آهسته میخلید :

تنها شدی پسر .

باز آمدم بخانه چه حالی! نگفتمی

دیدم نشسته مثل همیشه کنار حوض

پیراهن پلید مرا باز شسته بود

انگار خنده کرد ولی دلشکسته بود :

بردی مرا بخاک سپردی و آمدی؟

تنها نمیگذارمت ای بنوا پسر

میخواستم بیخنده در آیم ز اشتباه

اما خیال بود

ای وای مادرم

(Geliyorduk başım sarhoş ve dağınıktı,

sanki yüreğimde civa eritiliyordu.

Zaman ve zeminin sahneleri birbirine dolanmış,

sessiz ve korkulu bir halde hepsi kaçışıyordu.

Gök, beynimi parçalayacak gibiydi.

⁴⁵ Nikendîş, *Hatırat*, s.21; Gedikli, *Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri*, s.37

*Dünya, ben günahkarın gözünde simsiyahtı.
Peşimden zayıf bir inilti sesi koşa koşa geliyordu
ve beynime yavaşça batıyordu:
Yalnız kaldın evlat!
Eve geri döndüm bu ne hal! söylenemez.
Gördüm ki her zamanki gibi havuzun kenarına oturmuş.
Çizgili gömleğimi yine yıkamıştı.
Sanki gülümsedi ama gönlü kırık:
Götürdün beni toprağa gömdün ve geldin mi?
Seni yalnız bırakmayacağım ey sessiz evlat!
Bu yanılığdan sevinçli bir şekilde çıkmayı arzuluyordum.
Ama hayal idi.
Eyvah annem!)*⁴⁶

Şehriyâr, annesinin ölümünden sonra yeniden yalnız kalır. Tahran'da bulunduğu bu son yıllarda Şiraz'a gitmeği ve üstadı Hafız'ın türbesinin civarında olmayı çok arzu eder. Bu arzu ve isteğini "Ey Şiraz" ve "Der Bargah-ı Sa'dî" şiirlerinde dile getirmektedir. Fakat daha sonra bu isteğinden vazgeçer, Tahran'da kalmaktan da sıkılınca nereye gideceğine dair bir süre tereddüt içinde kalır. Nihayet Hş.1332 yılında gizlice ve hiçkimseye hatta ailesine dahi haber vermeden uzun yıllar kaldığı ve çeşitli acı dolu hatıralar geçirdiği Tahran'dan ayrılıp Tebriz'e gider.⁴⁷

Şehriyâr'ın bu sessiz ayrılışını samimi dostu Lütfullah Zahidî şöyle anlatır:

"Şehriyâr, Tahran'da yaşadığı son günlerde Şiraz'a gidip hocası ve üstadı olarak kabul ettiği Hafız'ın mezarının kenarında kalmayı çok arzu ediyordu. Fakat bir müddet sonra bu arzusundan vazgeçer, fakat Tahran'dan da büyük bir sıkıntı duyar ve nereye gideceği konusunda bir karar veremez. Ve bir gün ansızın hatta kendi ailesine bile haber vermeden Tahran'dan ayrılır. Daha sonra onun Tebriz'e gittiği haberini aldık."⁴⁸

Fakat görünen o ki Şehriyâr'ın Tahran'dan sessizce ayrılıp Tebriz'e yerleşmesi daha çok o günkü hakim rejimin Şehriyâr'ın milli duyuş tarzıyla söylemiş olduğu

⁴⁶ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.538

⁴⁷ Şehriyâr, a.g.e., c.I, s.63-64; Gedikli, Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, s.37

⁴⁸ Şehriyâr, a.g.e., c.I, s.64

Türkçe şiirlerinden ve özellikle "Haydar Baba'ya Selam" adlı manzumesinden duyduğu endişeden ileri gelmekteydi. Zira bu şiirden sonra Türkçe şiir söylememesi için Şehriyâr'a büyük baskılar yapılır. Hş. 1320 yılı Şehrîver ayındaki olaylardan sonra hakim güçler, Azerbaycan halkına karşı çok acımasız davranır. Hatta Türk dilini tamamen yasaklarlar. Türkçe olarak herhangi bir kitabın yayınlanmasına hak tanımazlar. Elbette yayınlanmış bazı eserler oluyor ama bunlar da suya sabuna dokunmayacak, halkın acısına derman olamayacak birkaç önemsiz eserin ötesine geçmemektedir. Yas törenlerinde okunan mersiye türü eserlere izin veriliyordu.⁴⁹ Şehriyâr, Türkçe olarak kaleme aldığı şiirinde Tahran'dan ayrılışını şu şekilde dile getirir:

*Tehran'ın ğeyreti yok Şehriyâr'i saklamağa,
Kaçmışam Tebriz'e koy yağşı yaman bellesin.*⁵⁰

Tebriz'e vardığında hiçkimseye haber vermediği halde büyük bir topluluk tarafından karşılanır. Kültürüne bağlı olan ve ona karşı büyük bir sevgi duyan Tebriz halkı, Şehriyâr'ın gelişi münasebetiyle büyük bir salonda şenlik düzenler ve sanat çevrelerinden önemli sayılan simaları davet ederler.

Şehriyâr, hemşehrilerinin kendisine karşı göstermiş oldukları bu samimi karşılama ve sevgiden çok etkilenir. İrticalen söylemiş olduğu "Azerbaycan" gazelini büyük bir coşku ile okur. Bu gazel halk arasında çok tutulur ve dillerde dolaşmağa başlar.⁵¹

پر میزند مرغ دلم با یاد آذربایجان خوش باد وقت مردم آزاد آذربایجان
دیری است دور از دامن مهرش مرا افسرده دل بازای عزیزان زنده ام با یاد آذربایجان
آزادی ایران ز تو آبادی ایران ز تو آزاد باش ای خطه آباد آذربایجان

*(Gönlümün kuşu, kanat çırpır anısına Azerbaycan'ın Vakti hoş geçsin
özgür halkı Azerbaycan'ın.*

*Uzun bir süredir gönlüm onun şefkatından ayrı kalmış. Yine de ey azizler
diriyim anısıyla Azerbaycan'ın.*

*İran'ın özgürlüğü sendendir, İran'ın abadı senden. Özgür ol sen ey abad
olan bölge Azerbaycan.)*⁵²

⁴⁹ Nikendîş, *Hatırat*, s.93

⁵⁰ Şehriyâr, *Divan*, c.IV, s.114

⁵¹ Nikendîş, *a.g.e.*, s.94

⁵² Şehriyâr, *a.g.e.*, c.I, s.165

4. Evliliği

Şehriyâr, bu gelişinden sonra tamamıyla Tebriz'e yerleşir. Tebriz'e yerleştikten sonra akrabaları evlenmesi için ona teklifte bulunurlar. Fakat o, "Benim evlilik yaşım artık geçti." diyerek buna yanaşmaz. Her ne kadar başta evliliğe niyeti yok ise de kendi yakını olan ve üç çocuk annesi dul bir hanımı himaye etmek maksadıyla evlenmeyi kabul eder. Ancak bu hanım, Şehriyâr'ın bu teklifine razı olmayıp kendi kızıyla evlendirebileceğini ifade eder. Şehriyâr, kendisinden 27 yaş küçük olan genç öğretmen Azize Hanım ile evlenir.⁵³ Gedikli ve Nikendiş'e göre, evlilikleri Hş.1332 yılı Mordad ayının 26. günüdür.⁵⁴ Bankadan çektiği krediyle Erk Kalesinin yakınında küçük ve mütevazi bir ev satın alır ve bu eve yerleşirler. Bu evlilikten iki erkek iki de kız çocuğu dünyaya gelir. Erkek çocuklarından birisi doğduktan kısa bir süre sonra ölür. Çocuklarının ismi Şehrazad, Meryem ve Hadi'dir. Ölen çocuğunun ismi Ebu'l-Hasan idi. Bu ismi değerli dostu Ebu'l-Hasan Saba'nın anısına verdiği rivayet edilmektedir.⁵⁵

Bu evlilikten ilk çocuğu dünyaya gelince Şehriyâr, "Evlat sahibi olacağımı asla beklemiyor ve inanmıyordum."⁵⁶ diyerek duygularını ifade eder.

Şairin, hanımı için söylediği şiir, onun ailesine ne kadar bağlı olduğunu göstermektedir:

*Ne zerif bir gelin, Azize seni
Mene layığ Tarı'm yaratmışdı
Bir zerif ruha bir zerif cismi
İzdivac kudretiyle gatmışdı
Cennet etmiş benim cehennemimi
Yanmasın, yahmasın azatmışdı.⁵⁷*

Yaklaşık on yıllık bir evlilikten sonra ailesiyle birlikte Tahran'a yaptıkları bir seyahat esnasında hanımı burada vefat eder. Şair, eşinin bu ani ölümünden çok etkilenmiş olmalı ki duygularını çok acıklı bir şekilde dile getirir:

*Azizem, doymadım senden
Ne tez menden doyup gettin*

⁵³ Nikendiş, *Hatırat*, s.224, Yusuf Gedikli Şehriyâr ile hanımı arasındaki yaş farkının 35 yıl olduğunu ifade eder. (Bkz. a.g.e., s.37)

⁵⁴ Gedikli, a.g.e., s.37

⁵⁵ Nikendiş, a.g.e., s.224

⁵⁶ Nikendiş, a.g.e., s.225

⁵⁷ Şehriyâr, *Divan*, c.IV, s.180.

*Ecel gelecek bu gurbetde
Meni yalgız koyup getdin
Toy yas ol, gelin getdi
Gol şil ol, elin getdi
Vur başa yazığ bağvan
Bağ solup gülün getdi.⁵⁸*

5.Son Yılları ve Ölümü

Şehriyâr, Tebriz'de kaldığı bu süre içinde Tahran, Şiraz, Horasan, Urumiye gibi şehirleri dolaşır. Tahran'da yaşadığı dönemde memleketin değişik yerlerinden gelen alim ve sanatkarla tanışır. Bu vesileyle birçok dost edinir. Bu şahsiyetler arasında İreç Mirzâ, Melikü's-şüerâ Bahâr, Arif Kazvinî, İşkî, Reşid Yasemî, Nimâ Yuşîc, Ebu'l-Hasan Sebâ gibi birinci derecede gelen ünlü şairler vardır. Bu şairler, Çağdaş Fars Edebiyatının en ileri gelen şairleri olarak tarihe geçmişlerdir. Bu sebeble de onu her taraftan davet eden dostları vardı. Hatta Mekke, Medine, Almanya, İtalya vb. ülkelere seyahet etmesi için kendisine pasaport çıkarılmak istenmesine karşılık verdiği cevap çok ilginçtir: "Ecel şeyhi Sa'dî, o günün dünyasının her yanını gezdikten sonra şunları söyler:

ای دل به کام خویش جهان را گرفته گیر
در وی هزار سال چو نوح آرمیده گیر

روزی قفس شکسته و از وی پریده گیر
می گفتم، رفتیم و گشتیم و به آرزوها رسیدیم، آخر چه...

(Ey gönül bütün dünyayı elde ettiğini ve onda tıpkı Nuh gibi bin yıl yaşadığını farzet.

Bir gün kafesin kırıldığını ve ondan uçtuğunu farzet. Denilir ki gittin, gezdin, arzularına kavuştun, sonuç ne?..) ⁵⁹

İşte böylece dostlarının bu tür isteklerini genellikle reddeder ve dış seyahetlere çıkma isteklerini geri çevirir.

Şair, Tebriz'de yaşamını sürdürdüğü bu dönemde çok güzel eserler vermiş.

⁵⁸ Şehriyâr, *Divan*, c.IV, s.183

⁵⁹ Nikendiş, *Hatırat*, s.225.

"Haydar Baba'ya Selam"ın ikinci kısmını ve diğer Türkçe şiirlerinin büyük bir kısmını bu esnada kaleme almıştır. Şehriyâr'ın en serbest olduğu dönem de Tebriz'de kendi halkı arasında geçirmiş olduğu bu günlerdir.

İreç Mirza ile yaptığı bir mülakatta İrec, onun şiirlerini duyduğunda büyük bir övgüde bulunur ve onu, şiirde açmış olduğu çığırta Hafız kadar başarılı görür. Melikü's-şüera Bahar da onu, "sadece İran'ın değil; tüm doğu dünyasının bir iftiharını" olarak görür.⁶⁰ Ayrıca bunların dışında ilim ve sanat büyüklerinden olan Kemalü'l-Mülk, Ayetullah Burucerdî gibi şahsiyetler ve memleketin kültür ve milli değerlerini şahsında temayüz etmiş olan Ebu'l-Hasan İkbâl-i Azer, Ebu'l-Hasan Saba, Hüseyin Tahranî, İbadî, Murtezâ Davud, Mahmud Tacbahş, Kamerü'l-Müluk Vezirî gibi büyük zatlar kendisiyle tanışıp dost olmuşlardır.

Şehriyâr'ın divanında bu şahsiyetlerin ismi sık sık geçmektedir. Mesnevi tarzında yazmış olduğu "Mefahir-i Edeb u Hüner-i İran" adlı manzumede bu şahsiyetlerin çoğunun ismini zikreder ve herbiri hakkında aydınlatıcı bilgiler verir. Bu manzumesi muhteva itibarıyla önem arz etmektedir:

شما که لطف تنزل به شهر ما کردید خوش آمدید به صف چون گل و صفا کردید

(Sizler ki bizim şehrimize gelme lutfunda bulundunuz. Hoş geldiniz, gül gibi bize safalar getirdiniz.)⁶¹

Şehriyâr'ın hayatını değiştiren ve onu bir başka aleme sürükleyen iki önemli hadise olmuştur. İlki, onu öğreniminden alıkoyan tıp fakültesindeki aşk hadisesidir. İkincisi de, şairin ruhunda ve düşüncelerinde büyük bir etki yapan Hş. 1357 yılında vukubulan İslam İnkılabı'dır. İran'da vukubulan bu toplumsal değişim, şairin taşımış olduğu duygularla paralellik arzettiği için şiirlerinde büyük bir yer işgal eder. Şehriyâr, ömrünün en tatlı günlerinin bu günler olduğunu ifade eder ve bu ifadesini o dönemde yazmış olduğu Farsça ve Türkçe şiirlerinde en güzel bir şekilde dile getirir.

Şehriyâr, "Makam-i Rehberi", "Selam", "Nowruz-i İnkılab", "Telia-i İnkılab". "Yevmullah-ı Bist u Du-yi Behmen", "Heft-i Tir", "İnsansaz İnkılabımız", "Allah Va'desi", "Allah Boyağı"...vb. şiirleri söyleyerek İslam İnkılabı'nın yanlısı olduğunu gösterir. Toplumsal, kültürel ve siyasal konularla ilgili birçok şiir kaleme alır ve bu inkılabın halkın bağrından çıkmış bir gerçek olduğunu açıkça ifade eder. Bununla birlikte İran İnkılabını meşru göstermesine karşı çıkan ve onu, bu konuda eleştiren dostları da olmuştur. Onlara da dostane bir tavırla cevaplar verir. İnkılabı karşı

⁶⁰ Nikendiş, *Hatırat*, s.142.

⁶¹ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.361.

duyduğu sevgi ve ilgisini "Makam-ı Rehberî" adlı gazelinde şöyle dile getirir:

توان سروی که چون سربکنی سرها بیارایی
وگرسرور شدی آیین سرورها بیارایی
به نقاش ازل مانی که با نقش جهـان آرا
چمن ها با گل و سروصنوبرها بیارایی
نه هرکوکا روان را ندرموزرهبری دانـد
توروح الله رهی داری که رهبرها بیارایی
توبودی "آفتاب از مغرب" آنکودر حدیث آمد
به کشورها گذر کردی که کشورها بیارایی

(Sen o selvisin ki başını kaldırdığında başları süslersin, eğer rehber oldunsa rehberlerin ayinini süslersin.

Ezel nakkaşına benzersin ki dünyayı çizmekle çimenlikleri gül, selvi ve çınarlarla süslersin.

Kervanı her süren rehberliği bilir anlamına gelmez. Sen ey Ruhullah öyle bir yolun var ki rehberleri süslersin.

Hadis'te sözü edilen "Doğudaki güneş" sendin. Ülkelerden geçtin ki ülkeleri süslersin.)⁶²

Şehriyâr'ın İslam İnkılabı ile ilgili söylemiş olduğu şiirleri, Külliyyatının üçüncü cildinde toplanmıştır.

Ölümü:

Şehriyâr, ömrünün son yıllarında kapısını tanıdık-tanımadık herkese kapatır. Hiç kimseyi huzuruna kabul etmez, hiçbir yere gitmez olur. Zira o, artık kendini irfana vermiş ve irfan deryasında boğulmuştur. Bu halvet döneminden önce zaman zaman Tahran, Şiraz ve Urumiye gibi yerlere gider fakat huzur bulamayıp sıkıntılarla karşılaşır ve çabucak geri döner.⁶³

Hş. 1355 yılından itibaren evden bile artık çıkmaz, evinin kapısını kapalı tutup oturur. Çünkü hem çok sevdiği hanımının ölümü hem de irfan deryasına dalması onu

⁶² Şehriyâr, Divan, c.I, s.21.

⁶³ Şairin bu esnada Tahran'a yaptığı bir seyahatte karşılaştığı sıkıntılarının en büyüğü hanımının ani vefatı olmuş ve bundan büyük bir ızdırıp duymuştur.

bu yalnızlığa itmiştir.⁶⁴

Şehriyâr, son yıllarda yaşlılığın verdiği zaafiyetlerle sık sık hastalanır. Bu durumların birinde Hş.1366 yılı Azer ayında Tebriz'deki İmam Humeyni Hastahanesine kaldırılmış ve dört ay tedavi görmüştür. Burada kaldığı süre içinde onu seven dostları ziyaretine gelir ve adına açılan deftere imza atarlar. Şehriyâr, ziyaretine gelen dostlarından sağlığına yeniden kavuşması için dua talep eder. Kendisine; "Dünyada bu kadar sıkıntı çeken ve yaşamdan bıkmış birinin dünyada kalmayı istemesi nedendir?" diye sorulduğunda o, "Bu sadef kapaklı sinede öyle sözler var ki henüz onları dışarı çıkarmadım." karşılığını verir.⁶⁵

Şehriyâr'ın ayaklarında oluşan şişkinliği doktorlar büyük bir gayretle giderirler fakat bu kesin çözüm olamaz.

Şair, Hş.1367 yılı Mordad ayının dokuzuncu gününde tekrar rahatsızlanır ve hastahaneye kaldırılır. Buradan da Ayetullah Seyyid Ali Hamaney'in⁶⁶ talimatıyla özel bir uçakla Tahran'a getirilir ve Mihr hastahanesine yatırılır.⁶⁷

Ve Nihayet Hş. 26.6.1367 yılında akciğer hastalığından Tahran'daki Mihr Hastahanesinde sabah saat 6.45'te hayatını kaybeder.⁶⁸

Şehriyâr, ömrünün son günlerinde gurbet ve yalnızlık duygusunu çok işler. Tebriz'de hastahane de yattığı günlerde de bu durumunu şu beyitlerle dile getirir:

یاران جرابه خانه ماسرنمی زنند   آخرچه شد که حلقه به این درنمیزنند
دایم پرنده اند به هربام ودرولی   دیگر به بام خانه ما پر نمی زنند

(Dostlarımız neden evimize bir baş vurmazlar? Ne oldu da bu kapının tokmağını hiç vurmazlar?)

Her zaman o dala bu dala uçup konarlar da artık bizim evin damına kanat çırpamazlar.)⁶⁹

Şehriyâr'ın cenazesi, 28.06.1367 tarihinde hastahanedan havaalanına getirilip buradan özel bir uçakla Tebriz'e nakledilir ve orada büyük bir cenaze merasiminden

⁶⁴ Nikendiş, *Hatırat*, s.225

⁶⁵ Aşgar Ferdî, *Şehriyâr ve İnkulâb-ı İslâmî*, s.6.

⁶⁶ Şu anda İran İslam Cumhuriyetinin Rehberlik makamında bulunan Ayetullah Seyyid Ali Hamaney aslen Türk olup o esnada Cumhurbaşkanı idi ve Şehriyâr'a karşı büyük bir sevgi duyuyordu. Bundan dolayı da onun hastalığını duyunca ona karşı özel bir ilgi duymuş ve sağlığının düzelmesi için ne gerekiyorsa yapılmasını istemiştir.

⁶⁷ Nikendiş, *Hatırat*, s.25.

⁶⁸ Nikendiş, *a.g.e.*, s.26.

⁶⁹ *a.g.e.*, s.26.

sonra vasiyeti üzerine şehirdeki Makberet'üş-şüera (şairler mezarlığın) da toprağa verilir. Şehriyâr'ın hatırasına gösterilen saygıdan dolayı o gün Tebriz'deki bütün dükkanlar kapalı tutulur, halk kara elbiseler giyerek mateme bürünür. Cenazesine önde gelen şahsiyetler katılır ve onu son yolculuğunda yalnız bırakmazlar.⁷⁰

Şehriyâr, hayatının son dönemlerinde kendi ölümü hakkında iki gazel kaleme almış ve bunları kapalı bir zarfın içine koyarak ölümünden sonra okunmak üzere bir dostuna verir. Birisinin, mezarı üzerinde defin esnasında okunmasını, diğerinin de mezar taşına yazılmasını vasiyet etmiştir. Fakat ne yazık ki defnedildiği esnada bu vasiyetinin yerine getirilmesi mümkün olmamıştır. Bu gazeller, "Hatt-i Ba Hun-i Şebab" ve "İyadet Ez Şair" isimli şiirlerdir.⁷¹

به خاک ما گذری کن چو گل گریبا نچا ک

که بی تو با دل صد چاک می رویم به خاک

(Toprağımıza bir uğra tıpkı boynu bükük bir gül gibi

Sensiz yüzlerce parçaya bölünmüş bir yürekle toprağa gidiyoruz.)

گر به زیارت آمدی حمدی و سوره ای بخوان

هوکه به همت تو ام جام برسد به جا و دان

ای که به پیشوا ز تو جان من آمده به لب

بدرقه کن تو هم به خاک این تن زار ناتوان

(Şayet ziyarete geldiysen bir hamd ve bir sure oku.

Belki senin himmetinle ruh ebediyete kavuşur.

Ey seni karşılamak için ruhum çıkmak üzere olan

Sen de bu güçsüz vucuda bir azık gönder.)

Şehriyâr'ın defnedildiği Makberet'üş-Şüerâ'da Azerbaycan'ın birçok ünlü şairi medfundur. Bunlar arasında Katrân-ı Tebrizî Hakanî-yi Şirvanî, Felek-i Şirvânî, Humam-ı Tebrizî, Şems-i Tebrizî, Zâhir Faryabî, Enverî, Şekibî-yi Tebrizî...vb. gibi şairleri saymak mümkündür.

Şehriyâr, Anadili Türkçe'den başka Farsça, Arapça ve Fransızca'yı da

⁷⁰ Nikendiş, *Hatırat*, s.27.

⁷¹ a.g.e., s.26,27,28.

mükemmel derecede bilmektedir.⁷² Divanında Farsça ve Türkçe şiirleri dışında birkaç Arapça şiiri de vardır. Ayrıca Hz. Ali'nin divanına yine şiir tarzında şerh yapmıştır.

Şehriyâr, gençliğinden beri musikiyle yakından ilgilenmiştir. Çok güzel tar çalan Şehriyâr'a İran'ın meşhur musiki üstadlarından ve şairin dostlarından olan Ebu'l-Hasan Saba ona bir tar hediye etmiştir. Ayrıca musiki üstadlarından Ebu'l-Hasan Han İkbâl, Kamer, Ebu'l-Hasan Saba, Kerimağa gibi birçok şahsiyetle dost olmuş ve onların vefatı münasebetiyle çok güzel Türkçe ve Farsça mersiyeler söylemiştir.

Şair emekliliğinden sonra Tebriz'de sade ve mütevazı bir hayat sürdürür. Özellikle hanımını da kaybettikten sonra tek tesellisi çocukları olmuştur. Ayrıca Şairin çok güzel hat sanatı da vardır. Bu güzel hattıyla Kur'an ayetleri yazıp dostlarına hediye ettiği de rivayet edilmektedir.

Şair emeklilik günlerinde maddi sıkıntılar içinde olmuş İttılaat gazetesinde kendisiyle yapılan bir röportajda 22 yıl aynı elbiseyi giydiğini söylemiştir.⁷³

Şehriyâr, İran edebiyatında geliştirdiği ekol üzerine "Birinci dereceli maarif nişanı" ile taltif edilmiş, Tebriz Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin en büyük anfisine ve Tebriz'deki okullardan birine onun adı verilmiştir. Ayrıca bugün Azerbaycan'da "Şehriyâr" adında bir de gazete yayınlanmaktadır. Yine Doğu Azerbaycan Kültür Dairesi, Şehriyâr'ın anısını yaşatmak amacıyla Tebriz'de onun adına bir okul açmış. Azerbaycan kültür tarihinde de İsfend ayının onaltısı "Şehriyâr Günü" olarak belirlenmiş ve her yıl kutlanmaktadır.⁷⁴

Şehriyâr, şiirle yaşadı ve şiirle öldü. Yaşamının son anlarında bile şiirle olan bağını kesmemiş. Pervin İ'tisamî'nin şiirini terennüm ederken hayata gözlerini yumar:

اندرد آنجا که قضا حمله نمود   چاره تسلیم و ادب تمکین است

(Kaza ve kaderin geldiği yerde

Tek çare teslim olmak ve sakin olmaktır.)

Şehriyâr'dan miras olarak geriye kalan tek şey Farsça ve Türkçe kaleme almış olduğu şiirleridir. Fars Edebiyatında büyük bir hazine olarak kabul edilen Divan'ı bugün elden ele dolaşmakta ve ilmi çalışmalara kaynak teşkil etmektedir. Bu eser, genç şair ve edipler için de ilham kaynağı olabilecek niteliktedir.

Hekime Billuri, "Muhammed Hüseyin Şehriyâr" isimli eserinde Şehriyâr'ın

⁷² Aşgar Ferdî, Şehriyâr ve İnkılâb-ı İslâmî, s.8.

⁷³ Gedikli, Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, s.41

⁷⁴ Şehriyâr, Divan, c.I, s.42; Nikendîş, Hatırat, s.42.

hayatını beş döneme ayırmaktadır:

Birinci dönem; daha çok çocukluk ve öğrenim yıllarında söylemiş olduğu şiirleridir. Bu dönem Hş.1290 ile 1310 yılları arasındır. Bu esnada şair, daha çok toplumsal konuları, (adaletsizlik, haksızlık ve eksiklikleri) dile getirir. Bundan dolayı da büyük bir okuyucu kitlesi kazanmıştır.

İkinci dönem; şairin buhran ve sıkıntı içinde yaşadığı dönemdir. İlk aşkı Süreyya'dan ayrılması, öğrenimini tamamlayamaması, Tahran'dan sürgün edilmesi, memuriyet hayatı, babasının vefatı gibi sıkıntı dolu bütün olaylar bu dönemde vukubulur. Bundan dolayı da şair bu bunalımlar içinde bir süre kendi iç dünyasına çekilir. Hatta şiir ve musikiyle bile artık ilgilenmez olur. Hayattan elini çekip ruh çağırma seanslarına katılır. Tasavvufa meyledip Zehebiye tarikatına girer, dostlarından ve sevdiklerinden ayrılır. Bu dönem yaklaşık on yıl sürer.

Üçüncü dönem; şairin bu bunalımlardan bir nebze de olsa kurtulduğu ve hayatının en verimli dönemi olmuştur. Şair, bu dönemde beynelmînel konulara ilgi duymuş, vatanına ve milletine karşı duyduğu özlemi dile getirmiş ve beşeri konuları ele almıştır. Özellikle söylemiş olduğu "Azerbaycan", "Azerbaycanıma Hitap", "Aynıştayn'a mektup", "Kahramanan-ı İstalingrad"... gibi şiirleri, insanlık sevgisini dile getirmektedir.

Dördüncü dönem; Şehriyâr'ın hayatında önemli olayların meydana geldiği dönemdir. Annesinin vefatı, Tebriz'e dönüşü, evlenmesi ve çoluk çocuk sahibi oluşu hep bu devreye rastlar. "Haydar Baba'ya Selam" ve Türkçe şiirlerinin büyük bir kısmını bu dönemde yazar. "Mumya" ve "Efsane-i Şeb" gibi önemli Farsça şiirler de bu dönemde yazılmıştır.

Beşinci dönem; şairin daha çok Türkçe şiir söylediği ve dini konulara ağırlık verdiği dönemdir. İslam Devriminden sonra Türkçeye bir serbestiyet verilmiş. Şair de bundan dolayı daha çok Türkçe şiir kaleme almıştır.⁷⁵

Şehriyâr'ın kullandığı mahlaslar:

Şairin kullandığı mahlası konusunda da şunları söyleyebiliriz: Kendisinden önceki selefleri olarak kabul ettiği şairler nasıl mahlas kullanmışlarsa o da tıpkı onlar gibi yapmıştır. Gazellerinin genelinde istisnalar hariç mahlasını son beyitlerde kullanmıştır. Fakat bu gazellerinin tümünü kapsamaz. Bazı gazellerinde de mahlasını kullandıktan sonra bir veya birkaç beyit daha eklemiştir. Şairin mahlasından sonra getirdiği beyitler önceki konu ve beyitlerden ayrı bir şey değildir. Tamamen öncesiyle

⁷⁵ Gedikli, Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, s.47

uyumlu ve bağlantılı bir şekil içindedir.

Şehriyâr'ın hayatını incelerken de zikrettiğimiz gibi o şairliğinin ilk dönemlerinde "Behcet" mahlasını kullanmıştır. Bir müddet sonra Hafız'ın Divanı'ndan fala bakarak "Behcet" mahlasını "Şehriyâr"la değiştirmiştir. Şair, Behcet mahlasını Türk şairlerden etkilenmesi sonucu kullandığını söylemiştir. "Behcet" mahlasıyla yazdığı bazı şiirleri divanında mevcuttur.

" بهجت " بروی نامه پراکنده نقش چند

چون مشت گوهری که فشانی برآینده

("Behcet" mektubun üstüne birkaç resim çizmiş

Tıpkı aynanın üzerine saçılmış bir avuç cevher gibi.)⁷⁶

" بهجت " گدای حسن توشد شهریار عشق

ای خاک درگتبه توگذا پادشاه کن

("Behcet" senin güzelliğinin dilencisi aşkın Şehriyârı oldu

Ey dergah toprağı sen dilenciye padişah eyle.)⁷⁷

Şehriyâr, hiciv tarzında yazdığı şiirlerinde "Karaze" mahlasını kullanır. Divan'ın bir yerinde bu mahlas geçmektedir.

از " قراضه ، غزل خوب تقاضا نکنید

اینیکی هم دگر این دفعه زدستش دررفت

("Karaze"den güzel gazel istemeyin

bu biri de artık bir defalığına elinden çıktı.)⁷⁸

Şair, "Şehriyâr" mahlasını değişik şekillerde kullanmıştır. Bazen hiçbir harf eklemeyen tam şekliyle, bazen hitab şeklinde, bazen "ya-yı mensub" veya "elif ve nun" harfleriyle birlikte kullanmıştır. Bazen de kırık ve birbirinden ayrı olarak kullanmıştır. Bunlara birer örnek verelim:

⁷⁶ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.325.

⁷⁷ a.g.e., c.I, s.164.

⁷⁸ a.g.e., c. I, s.723.

شهری به تو یار است و من غم زده باید

در شهر تویی یا روپرستار بمیرم

(Bir şehir sana yar'dır ve ben gamzede olmalıyım

Senin şehri'nde yar'sız ve korumasız öleyim.)⁷⁹

Birkaç yerde de kaybettiği değerli dostu Ebu'l-Kasım Şehyar'ın anısına "Şehriyâr" yerine "Şehyar" mahlasını kullanmıştır:

شہیار تخلصی کنم اینجا که من و او چه مرده و چه زنده دو یاریم و دو همدم

(Şehyar mahlasını kullanayım burada ki ben ve o

İster ölü, ister diri iki dost ve iki sırdaşız.)⁸⁰

6. Kişiliği ile İlgili Bazı Noktalar:

a) Fiziksel Yönü

Şehriyâr'ın fiziki portresini değerli dostu Lutfullah Zahidî Divanının mukaddimesinde şu şekilde tarif etmektedir:

"Şehriyâr, orta boylu, sert kemikli, başı ve çehresi normalden biraz büyük, gözleri ela renkli ve çok etkileyici, aynı zamanda mahzun bakışlı, kaşları ve saçları siyahla kahverengi arası, göz çukurlarının üstü biraz dolgun, kaşları sık ve dolgun fakat ince ve kavisli, iki kaşının arası aralıklı, alnı açık, dimağı normalden biraz büyük, kulakları geniş ve uyumlu, ağzı normal büyüklükte, alt dudağı üst dudaktan daha kısa ve kırmızı, çenesi çıkık, yüzü yuvarlak, boynu uyumlu, omuzları düzgün, giyimi sade, temiz ve mütevazı idi."⁸¹

b) Ruhsal Yönü

Şehriyâr, yalnız olduğu zaman daima dalgın ve düşünceli fakat bir kimseyle karşılaştığında hemen kendine gelen ve karşısındakini güleryüzle karşılayan bir ruha sahiptir. Farsça konuşurken Tahran lehçesini kullanır. Hatta Türkçe konuşmasında dahi bu lehçenin etkisi görülür. Konuşması çok etkileyici, kelimeleri tane tane, çok sade ve mulahazasızdır. Siması, düşünce ve tahayyülleri karşısında devamlı değişken bir durumdadır. Bazen bir çocuk görünümünde, bazen dünyayı görmüş bir adam edası, bazen kalender bir rind, bazen ulu bir ruhani, bazen halden düşmüş bir derviş,

⁷⁹ Şehriyâr, Divan, c.I, s. 275.

⁸⁰ a.g.e., c.I, s.258.

⁸¹ a.g.e., c.I, s.61.

bir kahraman, çoğu zaman da bir baba hatta yanık yürekli, fedakar bir anne simasına sahip bir şekil çizer.⁸²

Şiirinde, kendinden önceki üstadlarının ruhî yapısını üzerinde taşımaktadır. Onun sözünde Firdevsi'nin yiğitlik ruhu, Nizamî'nin süslemeciliği, Senaî'nin hikmeti, Mevlana'nın irfanı, Sa'dî'nin söz nazikliği ve etkileyiciliği, Hafız'ın dilinin kıvraklığı, sağlamlığı, sadakati ve aynı zamanda gizemliliği, Vahşi-yi Bafiki'nin lirizmi, İrec Mirza'nın sadelik ve selasetini bulmak mümkündür.⁸³

Şehriyâr, yaşamı hep aşkla içiçe geçmiş olduğu için çok hassas ve nazik bir ruha sahiptir. En ufak bir sevgi ve muhabbet karşısında duygulanır, aynı şekilde ufak bir hoşnutsuzluk ve sevgisizlik karşısında da üzüntüye kapılır.⁸⁴ Fakat bu üzüntü ve kederini hiç kimsenin yüzüne karşı belli etmez. İnsanların karşısına geçtiğinde yüzü her zaman güleçtir.

c) Ahlakî ve İctimaî Yönü

Şehriyâr'ın ahlakî ve içtimaî özellikleri konusunda çok şeyler söylenmiş ve yazılmış olmanın yanısıra söylenmemiş hususiyetleri de çoktur. Onun tüm özelliklerinin daha güzel anlaşılması geniş bir araştırma ve incelemeyi gerekli kılar. Onun ahlakî ve içtimaî fikirlerini eserlerinde ve yakın çevresindeki dostlarından öğreniyoruz. Buna rağmen şairimiz kendi kişiliğinin tam anlamıyla bilinemeyeceğini şu mısralarda terennüm eder:

تا هستم ای رفیق ندانی که کیستم   وقتی سراغ وقت من آیی که نیستم

(Ben var olduğum sürece ey arkadaş kim olduğumu bilemezsin

Benim zamanıma geldiğinde ise göreceksin ki ben yokum.)⁸⁵

Şehriyâr'ın 80. yaş günü dolayısıyla Hş.1363'te ilk defa geniş bir toplantı düzenlenir. Bu toplantıya Azerbaycan'dan da büyük bir topluluk katılır.⁸⁶ Bu toplantıda yaşamı, şiirleri ve milli duyguları nasıl dile getirdiği ele alınmıştır. Bundan sonra da her yıl onun doğum yıl dönümü kutlanır.

Yalnız seksen yıldan sonra ilk defa böyle bir toplantı düzenlenmiş olması şairin gerekli değeri bulamamış olduğunu göstermektedir. Şehriyâr, ömrü boyunca değerli edebi eserler vermiş olmasına rağmen gereken ilgiyi bulamamıştır. Özellikle de Türkçe

⁸² Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.61

⁸³ a.g.e., c.I, s.62.

⁸⁴ a.g.e., c.I, s.52.

⁸⁵ a.g.e., c.I, s.190.

⁸⁶ Nikendiş, *Hatırat*, s.122.

şiiir söylemesi ve halkının çektiği ızdırap ve sıkıntılarını ele alması o günkü rejimi çok rahatsız etmiş ve bundan dolayı da şairin şöhret bulmasına engel olunmuştur. İslam İnkılabı gerçekleşmemiş olsaydı belki de şair, tam anlamıyla tanınmayacaktı.  unk  Şehriyâr, Türkçe şiiir söylediğinden dolayı Şah rejimi ona artniyetle bakıyor ve hakkettiği değeri vermiyordu.⁸⁷

Şehriyâr'ın hususiyetlerinden bir tanesi onun Allah'a olan samimi bağlılığı ve gerçek imanıdır. O tam anlamıyla Allah'ı hakkıyla tanıyan ve tüm kalbiyle İslam'a bağlı olan bir insandı. Zira vermiş olduğu eserlerinde bunu bulmak çok kolaydır. "Cilve-i Can ne", "Münacât", "Ders-i Muhabbet", "Ebediyyet", "B l-i Himmet u Işk"... gibi gazelleri ve "Tevhid", "R z u Niy z", "Şeb   Ali" gibi kasidelerinde bu konulara çok güzel bir şekilde deyinmektedir.

Yaşamı boyunca İslam'a inanmış bir m 'mindi ve kutsal dini değerlere hep saygı göstermiştir. şiiirleri buna en büyük bir delil teşkil eder. Hatta L tfullah Zahid , Şehriyâr'ın dinî, irfanî ve ahlakî konular dışında hiç şiiir söylemediği iddiasında bulunmuştur. şiiirlerinin, Hafız gibi sembolik değil, Sa'd  gibi açık bir tarzda olduğunu dile getirmiştir.⁸⁸

Şehriyâr'ın bir başka ahlakî özelliği de sahip olduğu tevekkül anlayışıdır. Onun tevekkülü sınırsız denecek bir derecede idi. Bu özelliği de şiiirlerinde açıkça görülebilir. Üniversitedeki tıp tahsilini terkettiği ve içinde bulunduğu aşk buhranını yaşadığı en sıkıntılı bir zamanda dahi tevekkül sahibi bir olgunluk göstermiştir.

Şehriyâr, tarif edilemeyecek kadar yumuşak kalpli bir yapıya sahiptir. Herkese karşı şefkatlidir ve gönlünde kine ve nefrete yer yoktur. Dostlarının en büyük hatalarını bile görmezlikten gelir ve affeder.

Aynı zamanda çok hassas bir yapıya sahiptir ve etrafında göreceği en k c k bir olumsuzluk onu derinden sarsar ve rahatsız eder. Fakat çok ta çabuk ondan vazgeçer ve hata veya olumsuzluğu görmezlikten gelip unuttur.

Çok bağışlayıcı ve cömert bir kişiliğe sahiptir. Halkın ihtiyaçlarının giderilmesi için çok çalışır ve elinden geleni yapar. İhtiyaç sahiplerine yardım etme konusunda hatta kendi ihtiya ı olan şeyi bile vermekten kaçınmaz. Elinden geldiğince infakta bulunur.

Çok aydın görüşlü birisi olup gelecekte vukubulacak olan bir çok hadiseyi rüyasında g rmuştir.⁸⁹

⁸⁷ Aşgar Ferdi, Şehriyâr ve inkul b-ı İslâmî, s.6

⁸⁸ Şehriyâr, Divan, c.I, s.57.

⁸⁹ Aşgar Ferdi, a.g.e., s.6; Nikendiş, Hatırat, s.225-6.

Kur'an okumağa ve mütalaa etmeğe, geceleri uyanık kalmağa ve teheccüd namazını kılmağa büyük bir önem verir. Her gecesinin muhakkak bir kısmını Kur'an okumağa ve namaz kılmağa, Allah'a niyaz ve duada bulunmağa ayırır.⁹⁰ Bunu en güzel "Efsane-i Şeb" adlı mesnevisinde dile getirir. Bu arada sahip olduğu o güzel hatla Kur'an'ın dörtte üçünü yazmıştır.

Şehriyâr, diline ve kültürüne karşı büyük bir vefa hissi içindedir. Hatta zamanın getirmiş olduğu en zor şartlar altında bile bu vefadarlığını korumuştur.

Şehriyâr'ın ictimai hususiyetleri noktasında onun vatanına, suyuna, toprağına ve milletine karşı göstermiş olduğu sınırsız aşk ve ilgi zikredilebilir.

Şehriyâr'ın vatan, su ve toprağına karşı göstermiş olduğu bu aşk ve ilgisinin ölçüsü "İd-i Hun", "Mihman-ı Şehriver", "Azerbaycan", "Şuyun-i Şehriver", "Taht-ı Cemşid"...vb.gibi şiirlerinde güzel ve açık bir şekilde görülür.

Bir diğerk özelliğı de onun, halkın arasında yaşamayı ve devamlı halkla beraber ve halkın yanında yer almayı sevmesidir. Etrafında meydana gelen hadiseler karşısında çok hassas bir yapı sergiler.

Bir diğerk özelliğı de şairin ilham dışında şiir söylemediğidir. Kimi zaman şiir söylemek istediğinde saatlerce kendisini zorlamasına rağmen bir tek mısra dahi söyleyemez. Fakat bu ilahi feyz ona nasip olduğu anlarda önemli sayılan çok değerli ve yerinde şiirler söylemiştir.⁹¹

Şehriyâr, sevgi ve iyilikler karşısında çok hakbilir bir kişiliğe sahiptir. Sevdiği insanları ölçsüz bir şekilde övmektedir.

d) İlmî ve Edebî Yönü

Şehriyâr'ın ilmî ve edebî kişiliğı kendi yaşadığı topraklar üzerinde yaşayan ve hatta Türkçe konuşan memleketlerdeki insanlar için fazla bilinmez bir şey değildir. Bu konuda en az tanındığı yer hiç şüphesiz Türkiye'dir. Fars edebiyatının hazinesinden bir nebze olsun haberi olan herkes şairi tanır.

O, tıpkı parlak bir yıldız gibi yıllarca Fars Edebiyatı semalarında parlamış ve edebiyat dünyasını ışığıyla aydınlatmıştır.

Şehriyâr, kendi yaşadığı dönemde halk arasında gerekli sayğı ve makamı bulmuş şairler arasında yer almaktadır. Çok az şaire nasib olacak bir şöret ve ün elde

⁹⁰ Nikendiş, *Hatırat*, s.37.

⁹¹ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.56

etti. Edebiyat alanında söz sahibi kimselerin ittifak ettikleri bir nokta da Şehriyâr'ın Fars Edebiyatının başlangıcından günümüze kadar Fars diliyle şiir söylemiş olan en büyük Azeri dilli şair oluşudur. Farsça ve Türkçe gibi iki seçkin dilde şiirler söyleyen şairlerin başında geldiği de bilinmektedir. O, bir taraftan Katranların, Nizamîlerin, Hakanîlerin ve Hümamların hatırlatıcısıdır, bir diğer taraftan da eski üslubu yeni üsluba bağlayarak birkaç asırlık Fars edebiyatını birleştiren sağlam bir zincirdir. Şairin Farsçayı, Türkçeyi, Fransızca'yı ve Arapçayı tam anlamıyla mükemmel olarak bilmesi kendisini edebiyatın en büyük alimleri arasında kılmıştır.⁹²

İlim ve edebiyat üstadları çok iyi bilirler ki İran Edebiyat Tarihinde parlamış ve şöhret kazanmış tüm şairlerden hiçbiri Hafız ve Sa'dî'nin derecesine ulaşamamış, onları aşamamış ve böyle bir iddiada da bulunamamıştır. Fakat Muhammed Cemalzade, Şehriyâr hakkında; "İran Edebiyat Tarihinin iftihar kaynağı olan bu Tebriz'li şair, eğer mübalağaya kaçmazsa sanki birinciliği herkesten almış gibiydi, Hafız'a o dili bağışlayan Yüce Allah Şehriyâr'a da bu bağışta bulunmuştur..."⁹³ ifadesini kullanarak mübalağa da olsa bu payeyi Şehriyâr'a layık görmüştür.

Hatta Şehriyâr'ı Hafız gibi şairlerin derecesine çıkaran ve ondan da üstün bir konumda gören kimseler bile çıkmıştır. Bu konuda Şehriyâr'la uzun bir dönem beraberlik etmiş yakın dostu Bivek Nikendiş şunları söyler:

"Üstad Şehriyâr'ın kendisini Hafız karşısında nasıl bir durumda gördüğü sorusuna karşılık verdiği cevap her zaman utangaçlıkla; "Ben, kendimi Hafız karşısında asla şair olarak görmem. İlk şiir dönemimde Hafız'dan bir şiir okuduğumda kendi şiirlerimi yırtıp attığım çok olmuştur. Eğer şükürsüzlük olarak kabul edilmeseydi Hafız karşısında şiirlerimden hiçbirini bırakmaz hepsini yırtıp atardım."

Şehriyâr, şiirin ilahi olma noktasında her ne kadar yalnızca Hafız'ı görüyorsa da bu konuda kendisinin de Hafız ile paralellik gösterdiğinden şüphe yoktur. Şehriyâr, sadece Hafız'ın ilahi bir şair olduğunu ve Yüce Allah'ın bu konuda Hafız'dan başkasına bunu bağışlamadığını iddia ediyordu. Nitekim Hafız'ın şiirlerinde de bu konuya örnek sayılabilecek şiirler mevcuttu. Zira o, Hafız'ın selefi sayılıyordu. Şiirlerinin birçoğu Hafız'ın şiirleriyle paralellik arz ediyordu.

Elbette şu noktayı da belirtmek gerekir ki Şehriyâr, kendisini asla Hafız'a rakip olarak göstermemiş ve böyle bir iddiada bulunmamıştır, eğer kendisini rakip olarak görseydi zaten amacına ulaşamaz ve bu seviyeye çıkamazdı. Aksine o, Hafız'ı kendine örnek almış fakat sözlerini kendisi belirlemiştir. İşte bu yönüyle de Şehriyâr, Hafız'ın

⁹² Asğar Ferdî, Şehriyâr ve İnkulâb-ı İslâmî, s.8.

⁹³ Şehriyâr, Divan, c.I, s.23

sınırına ulaşmıştır. Dolayısıyla o da Hafız gibi ilahi sıfatlı bir şairdir. Sanki Şehriyâr, yediyüz yıldan sonra yeniden dirilen Hafız'dır ve onun söylediklerini günümüz diliyle yeniden söylemektedir."⁹⁴

Şehriyâr, Hafız'ı kendisine daima üstad olarak kabul eder ve her yerde onu saygı ve hürmetle anar ve;

"Her neyim var ise Hafız'ın devletindedir."

diyerek kalbinde beslediği Hafız sevgisini gösterir.

Şehriyâr'ın ismi, İran sınırlarını çoktan aşmıştır. O, sadece İran'da değil İran sınırları dışında da tanınan bir şairdir. Vermiş olduğu eserler edebiyat topluluklarında elden ele dolaşmaktadır. Örneğin, İran veya Fars diliyle konuşan diğer ülkelerde Farsça şiir söyleyen ve özellikle de gazelde söz sahibi olan bir şair olarak tanınıyorsa Türkçe konuşan ülkelerde de Türkçe kelime ve ibareleri mucizevi bir şekilde kullanan bir Türk şairi olarak kabul edilmektedir.

Bununla birlikte Farsça ve Türkçe konuşan ülke halklarının Şehriyâr'ı tam olarak tanıdıklarını şaire hakkettiği değeri verdiklerini söyleyemeyiz. Örneğin ülkemizde Şehriyâr'ın şiirleri hakkında bilinmemektedir. Çoğu insanımız en fazla onu İranlı ve Azeri bir şair olarak bilmektedir. Daha ziyade onu "Haydar Baba'ya Selam" veya Türkçe şiirler kaleme alan biri olarak tanımaktadır. Halbuki Şehriyâr, sadece Türkçe şiir söylememiş ekseriyetle Fars diliyle eserlerini kaleme almış ve İran Edebiyatında tanınmıştır.

Burada "Şehriyâr nasıl olmuş ta insanların gönlüne taht kurabilmiş ve şairleri ve halkı etkileyebilmiş?" gibi bir soru sorulabilir. Bu soruya verilecek cevap elbette ki herkesin Şehriyâr'a ve onun şiirlerine aşına olduğu derecede bir cevap olacaktır.

Şehriyâr'ı gönüllere Şehriyâr yapan en önemli unsur, onun şiirinde halkın gerçek yaşantısının ifade edilmiş olmasıdır. Şehriyâr'ın şiirine konu olan aşk, dert, gam, keder, ayrılık ve kavuşma, şikayet ve yakınma, toplumsal ve ahlakî konular ve sorunlar, öğüt ve nasihat, eleştiri ve yergi gibi konuların tümü hakikat planında halkın yaşamının birer yansımasıdır. Şehriyâr'ın şiiri halkının her an karşı karşıya bulunduğu gerçek sıkıntı ve mutluluğunun adeta bir görüntüsüdür. Halk, yaşamını Şehriyâr'ın şiirlerinde görmektedir. Yaşam, tüm yönleriyle Şehriyâr'ın şiirinde saf ve duru bir su akıntısına benzer. İnsanlar bu akıntıya bakarken lezzet alır.

Şair, latif ve güzel tabirlerle sahip olduğu o kuvvetli hayal gücünden yararlanmakla hayal alemlerinden gerçekler dünyasına bir köprü kurar ve

---

⁹⁴ Nikendiş, *Hatırat*, s.175

okuyucusunun elinden tutup kendisiyle birlikte hayal alemine götürür.

Bugün İran'da ve Azerbaycan topraklarında Şehriyâr'ı tanıyıp ta ondan bir şiir ezberlememiş insan çok azdır. Edebiyat ve şiir alanında hizmet veren bir insanın Şehriyâr'ı tanımaması ve ondan bir şey bilmemesi mümkün değildir. Sadece edebiyat alanında değil diğer alanlardaki insanlar arasında dahi Şehriyâr'ın ismi hep dillerdedir.⁹⁵

Gerek halk gerekse elit tabaka olsun her iki kesim de Şehriyâr'ın şiirine karşı bir sevgi beslemektedir. Halk, onun şiirini sade, akıcı, anlaşılır ve makbul olma özelliklerinden dolayı anlar ve sever. Elit kesim de şiirindeki güzel tasvirlerden dolayı beğenir.

Çağdaş İran Edebiyatının büyüklerinden ve öncülerinden sayılan Melikü's-şüera Bahar onu; "Sadece İran coğrafyasının değil tüm şark aleminin bir iftihar" olarak görmektedir.⁹⁶

Ve ne ilginçtir ki Şehriyâr yine Çağdaş Fars Edebiyatının önde gelen simalarından olan İrec Mirza'nın huzurunda şiir okurken İrec Mirza tüm dinleyicilerin huzurunda ona hitaben; "Siz, bizlerden değilsiniz, olsa olsa büyük Hafız'ın dengindesiniz." der ve orada hazır olanların tümü İrec Mirza'nın bu söylediğini tasdik ederler.⁹⁷ Aynı şekilde büyük çağdaş yazarlardan Seyyid Muhammed Ali Cemalzade, Şehriyâr'ın "Mevlâna Der Hankâh-ı Şems" adlı irfan dolu mesnevisini okurken bu Tebrizli şairin üslubunu över ve onu Fars Dilinin bir iftihar olarak görür⁹⁸. Şairin "Mevlana Günü" dolayısıyla okumuş olduğu bu mesnevi, orada hazır bulunan tüm dinleyicileri etkilemiş ve Şehriyâr, hakkettiği takdiri almıştır.

Şehriyâr, sahip olduğu geniş edebiyat ve şiir bilgisiyle ve fitratında var olan kişisel becerisinin hayatına kazandırmış olduğu tecrübelerin yardımıyla tasarufunda olan o zengin ve bitmez kelime dağarcığı ve tabirlerle sahasında eşine az rastlanır eserler vermiştir. Onun eserleri kendisinden sonra yazılacak eserlerin baş köşesinde yer alacak bir yeterliliğe sahiptir. Fars Edebiyatında neredeyse unutulmağa yüz tutmuş kelime ve kavramlara öyle bir canlılık getirmiştir ki onların unutulması mümkün değildir. Bu kelime ve kavramları günlük konuşma diline taşıdığından dolayı halkın dilinde yer etmiştir. Şiirlerin çoğunda bu kelimelere rastlamak mümkündür.

⁹⁵ Şehriyâr ile geçirmiş olduğu anılarını yazmış olan Bivek Nikendîş, bugün Azerbaycan topraklarında yaşayan insanların tümünün evinde Şehriyâr'ın Divanının mevcut olduğunu Hatta Kur'an, Hafız'ın Divanı ve Şehriyâr'ın Divanın bir arada bulunup okunduğunu iddia etmektedir. (Bkz. Nikendîş, *Hatırat*, s.186.)

⁹⁶ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.23.

⁹⁷ Nikendîş, *a.g.e.*, s.142.

⁹⁸ Nikendîş, *a.g.e.*, s.142

Şehriyâr, "Klasik" olarak tabir edilen şairlerden değildir. Böyle olduğunu zannedenler ya Şehriyâr'ı sadece gazel şairi olarak tanımakta ya da onun aruz kalıbıyla yazmış olduğu şiirlerine aldanmaktadırlar. Eğer yeniliğin ölçüsü batıyı körükörüne taklit etmekten ibaret ise Şehriyâr, bu yeniliğin karşısındadır. Fakat yeniliğin batıyı körü körüne taklitten ibaret olmadığını bilen birisi için Şehriyâr'ın, yeniliğe karşı olmadığı görülecektir. Şurası bir gerçektir ki Şehriyâr, Fars şiirinin gönül okşayıcı dilini, uyumlu, ahenkli ve vezinli uslubunu, müzikalitesini sözde yenilikçilerin heva ve heveslerine feda etmemiş ve bu esastan yola çıkarak İran şiirinin eski zamanlardan beri kendine özgü bir uslubu olduğunu söylemiştir.⁹⁹

Onun şiiri hem şekil açısından hem de muhteva açısından yenidir. Şiiri, geçmişlerin bir taklidi değildir. Aksine o bilinçli bir şair ve "kelimenin tam anlamıyla bir şairdir."

O, yeniliği, yeni bir ruh, içerik ve yeni bir tarzla söylenmiş olan şiirlerde aramaktadır. "Eyvay Maderem" şiiri bu yeni tarzla kaleme alınmıştır. Aynı şekilde "Hâlâ Çera!", "Peyâm be Ayınştayn" gibi şiirleri de bu duyuşla yazılmış olup çağdaş Fars Edebiyatının önemli şiirleri arasındadır.

انشتن یک سلام ناشناس البته می بخشیی
دوان در سایه روشن های یک مهتاب خلیایی
فشرده زیربا زوشاخه های نرگس و مریسم
از آنهایی که در سعدیه شیرازی رویند ...
درون کاخ استغنا فرا زتخت اندیشیه
سرازانوی استغراق خود بیسردار
به این مهمان که بی هنگام و ناخوانده است در بگشا ...
انشتن صدها را حسن ولیکن صدها را فسوس
حریف از کشف و الهام تودا ردیمب می سازد ...
انشتن پافرا ترنه جهان عقل هم طی کن
کنار هم ببین موسی و عیسی و محمد را
کلید عشق بردار و حل این معما کن
وگرشدا ز زبان علم این قفل کهن واکن
انشتن با زهم بالا
خدا را نیز پیدا کن

⁹⁹ Nikendîş, *Hatırat*, s.24.

*(Aynıstayn, tanınmadık bir selam elbette bağışıyorsun
Hülyalı bir mehtabın parlak gölgesinde koşarcasına
Nergisin ve Meryem'in kol ve kanatlarının altına sıkışarak
Şiraz Sa'dîyesi'nde biten o güllerden...
İhtiyaçsız düşünce tahtının sarayında
Batma dizinden başını kaldır da
Bu zamansız ve davet edilmemiş misafire kapıyı aç
Aynıstayn binlerce aferinin yanında binlerce yazık
Yazık ki senin keşif ve ilhamından düşman bomba yapmakta
Aynıstayn, adımını daha geniş at, akıl alemi de gez
Yanyana gör Musa, İsa ve Muhammed'i
Aşk anahtarını al ve bu muammayı çöz
Ve eğer mümkünse ilim diliyle bu eski kilidi aç
Aynıstayn, yine yücelere,
Allah'ı da bul.)¹⁰⁰*

Şair, burada Aynıstayn'ı matematikte gerçekleştirdiği başarılı bir insan olarak muhatab almaktadır. Onun insanlığa hizmet amacıyla bilimin ilerlemesine katkıda bulunduğunu kabul etmektedir. Fakat bununla birlikte bugün bilim ve teknolojiye bu buluşların maksadına uygun kullanılmayıp insanlığın yokolması yönünde kullanıldığına ve bir nükleer savaşın çıkışında kullanılacağına işaret etmektedir. Bundan dolayı da Aynıstayn'ı sorgularcasına, "Düşman senin keşif ve ilhamınla bomba yapmakta", diyerek onu "savaş ejderhası", "kendi korkunç arzularının cehennemini açacak" gibi hitaplarla eleştirmektedir.¹⁰¹

Görüldüğü üzere şiirin konusu yeni olduğu gibi kelimelerin kullanım tarzı da sade ve yenidir.

Şehriyâr, yeni olan şiirin her zaman güzel olduğu inancındadır. O, şiiri şiir yapan özelliklerin eski veya yeni tarzla kaleme alınmış olmasında değil içerikte olduğunu beyan eder. Bundan dolayı da mevzuya hangi kalıpta uygun düşüyorsa o

¹⁰⁰ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.527-30.

¹⁰¹ a.g.e.,c.I, s.529.

kalıpla şiir söyler.

Yenilikçi olarak nitelendirilen bir kısım şair, eskiden geliştirilmiş olan bu kalıpların şiir dilinde asıl amacın söylenmesine engel olan bir şiir uslubu olduğunu düşünmüşler ve bu inançla da eski kalıpları bir kenara atıvermişler. Hatta kimi şair bu düşünceden hareketle aruz ölçüsüyle hiç şiir yazmamıştır. Oysa şair, ifade edeceği konuya her tarzda söyleyebilir ve aruz ölçüsü bunu ifade etmesine engel teşkil etmez. Nitekim Şehriyâr da büyük bir ustalıkla yeni lafız ve istihlaları amaçlarını beyan etmek için kullanmıştır.

Yenilikçilik, şairin kendi düşüncelerinden yola çıkarak bir mazmunu ortaya çıkarması, onu stil olarak kabul ettiği bir kalıba dökmesi ve beyan etmesidir. Şehriyâr da bu tür şairler arasında yer alır. Örneğin Hafız'ın gazellerini şekil itibariyle taklit eder. Fakat bu taklit, kuru bir taklitten ibaret değildir. Ele aldığı konular ve kullandığı kelimeler günceldir. Hafız'ın sahip olduğu geniş düşünce ufkunun onda büyük bir etki uyandırdığı ve Hafız'ın o ulvî ve sağlam kelimelerinin onu kendisine doğru çektiği doğrudur. Fakat Şehriyâr'ın bu kelimelerle oluşturduğu kalıplarda kullandığı mazmunlar tamamen kendisine aittir ve kendi ürünüdür. Her ne kadar lafzî olarak büyük bir titizlik ve çabayla Hafız'ın hünerini ortaya sermişse de ele aldığı konular tamamen şairin kendisine aittir.

7-Şehriyârın Etkilendiği ve Etkilediği Kişiler

Şehriyâr'ın en çok etkilendiği kişi şüphesiz Hafız'dır. Şair, ilk şiir döneminden itibaren Hafız'dan ilham aldığını ve ondan etkilendiğini inkar etmemiştir. Hatta onun şiirlerini alıp aynı vezin ve kafiyede ona nazireler yapmıştır. Divanının ikinci cildindeki gazellerin çoğu Hafız'a naziredir.

Şehriyâr, Hafız'dan etkilendiğini şu mısrayla dile getirir.

"Her neye sahipsem Hafız'ın devletindedir."

Şairin çocukluk döneminde Hafız'ın divanını elinden hiç düşürmemesi, onun şiirlerine nazireler yazması, mahlasını seçerken Hafız'ın Divan'ına müracaat etmesi ve şiirlerinde ondan örnekler verip övmesi Hafız'dan ne derece etkilendiğinin açık bir delilidir.

Şehriyâr, Fars şairleri arasında Nizamî, Sa'dî, Nimâ Yuşic, Melik'üş-Şüerâ Bahar, Mevlâna gibi meşhur şairlerden de etkilendiğini ifade etmektedir. Şehriyâr'ın birçok gazelinde Sa'dî'nin uslubunu kullandığı ve ondan etkilendiği görülmektedir. Bazı şiirlerinde Nizamî'yi de takip ettiği görülmektedir. Her ne kadar Nizamî "Husrev ve Şirin"i kendi şairlik hayalinin gücüyle kendi yaşamıyla birlikte bir şaheser

oluşturmuşsa da Şehriyâr da "Husrev ve Şirin" ve bu iki aşğın maceraları konusunda yapmış olduğu telmihatlarda büyük bir maharetle kendi dert ve acısını da onların diliyle aktarmıştır. Dolayısıyla aralarında böyle bir benzerlik mevcuttur.

Şehriyâr, Türk şairlerden en çok Mehmed Akif, Tevfik Fikret ve Yahya Kemâl'den etkilenmiştir. Bunu "Türkiye'ye Hayali Sefer" ve "Türklere Sesleniş" şiirlerinde açıkça ifade etmektedir. Bu şairler arasından en çok M. Akiften ve onun "İstiklal Marşı"ndan etkilenmiştir. Zira onun ismini zikretmekle kalmamış M. Akifin tarzına uygun bir şekilde şiir söylemiştir. M. Akifin kullanmış olduğu mazmunları Şehriyâr da kullanmıştır. Akifin İstiklal Marşında kullanmış olduğu "nazlı hilal", "sancak", "parlasın" ve "sönmez ocak" gibi kelimeleri Şehriyâr da şiirinde şöyle dile getirir:

Görüm ay nazlı hilalim, sancak

*Parlasın gitgide bu sönmez ocak.*¹⁰²

Şehriyâr, Tevfik Fikret, Yahya Kemâl ve M. Akifi şu dizelerle övmektedir:

Gelmişem nazlı hilal ülkesine

Fikret'in ince hayal ülkesine

Akif'in marşı yaşardıp gözümi

*Bahıram Yahya Kemâl ülkesine.*¹⁰³

Şehriyâr'dan etkilenen şairler oldukça fazladır. Özellikle de "Haydar Baba'ya Selam" manzumesine nazire yazarak onun tesirinde kalmışlardır. İran'dan Muhammed Hüseyin Sahhaf Cennetimakam Tebrizî, Cebbar Bahçebân, Nusretullah Fethî, İneyetullah Emirpûr, Ali Tebrizî, Bulut Karaçorlu Sehend, Muhammed Ali Saibî, Cafer İftiharî, Şehidî...Azerbaycan'da Muhammed Râhim, Süleyman Rüstem, Mir Ebu'l-Fez Hüseyinî, Mehmed Aslan, Hekime Billürî, Bahtiyar Vahabzade, Abbas Ali Kerimoğlu, Hayrullah Kerimoğlu, Muzaffer Şükür, Kemale Ağa, Teyyub Kurban, Halil Rıza, Aliaga Vahit..., Türkiye'den Cenani Dökmeci, Hayrettin Tokdemir, Zeynelabidin Makas, Fahri Unan, Verdi Kankılıç, Aydil Erol, Ali Korkut Akbaş, Hüseyin Perviz Hatemi, Tuncer Gülensoy, Nihat Yücel, Mustafa Kayabek, Emin Güzelsoy, Irak'tan Abdullatif Benderoğlu, Abdullah Kerküklü, Selahattin Nacioğlu, Hüseyin Ali Mübarek, Mehmed Mehdi Bayat gibi şahsiyetler Şehriyâr'ın etkisinde kalmışlardır.¹⁰⁴

¹⁰² Şehriyâr, *Divan*, c.IV, s.317.

¹⁰³ a.g.e., c.IV, s.317.

¹⁰⁴ Gedikli, *Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri*, s.123-130.

Şehriyâr'dan etkilenen şairlerden Yedullah Meftun Eminî, Şehriyâr hakkında şu şiiri yazmıştır:

آخرين سلطان ملك ميغروشان شهر يار	ای میان بزم دلها شمع سوزان شهر يار
بظہر برجستہ ای از حسن انسان شهر يار	رہبر اہل ہنر ، آموزگار درس عشق
ترجمان روح گنگہ دردمندان شهر يار	غمگسار مردم حسرت کش دوران ما
چشم لطف از روی مشتاقان مپوشان شهر يار	ما بامید تو دست از دیگران برداشتیم
هر کجا نام تو در آغاز و پایان شهر يار	اہلہ استاد شد و آخر بر سلطان عشق

(Ey gönüller meclisinin yanan mumu Şehriyâr!

Ey Mey satan mülkün en son sultanı Şehriyâr!

Ehl-i hüner'in rehberi, Aşk dersinin öğretmeni,

İnsan güzelliğinin seçkin görüntüsü Şehriyâr!

Devrimizin hasret çeken halkının gamını çeken,

Dilsiz dertlilerin ruhunun tercümanı Şehriyâr!...

Biz, senin ümidinle başkalarından el çektik.

Lütf gözünü ihtiyaç sahiplerinden çevirme Şehriyâr!

Şiirin ilk ustadı, aşkın ise en son sultanı,

Her nerede olursa senin adın başta ve sonda Şehriyâr!)¹⁰⁵

Çağdaş İran Edebiyatının önemli simalarından biri olan Evista, Şehriyâr'ın etkisi konusunda şunları söylemektedir:

"Eğer bizler bugün Türkçe konuşan ülkeleri Moğolistan'ın uzak köşelerinden, Horasan'ın kuzeyinden ve bir zamanlar Harezmi, Ebu Ali Sinâ, Birunî, Muhammed Sanî ve Buharî gibi ünlü kişilerin yetişmiş olduğu ve bugün küçük küçük cumhuriyetlere ayrılmış olan Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan, Azerbaycan, Kafkasya, Gürcistan ve Ermenistan topraklarından tutup Türkiye ve yine bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu zamanında imparatorluğun birer parçası olan Balkan ülkelerine kadar varan bir coğrafyayı kabul edersek Şehriyâr'ın eserleri tüm bu topraklara girmiştir ve okuyucu onun eserlerine ulaşmak için gayret göstermiş eserlerini bastırıp yayınlamıştır. Defalarca basılıp bu coğrafyanın dört bir yanına

¹⁰⁵ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.50.

yayılmıştır. Hatta araştırmacıların ifadelerine göre, bu kitapların adedinin sekiz yüz milyonu geçtiği söylenmektedir. Ayrıca Şehriyâr'ın Farsça Şiirleri Türkçe'ye, Rusçaya ve Balkan lkelerindeki Bulgar, Yugoslav, Albani, Letuni, Litvani dillerine çevrilmiştir. Bundan dolayı dünyayı saran bu n ve Őhretin oluşmasında Şairin sözünün latif, güzel, uslubunun kabul edilir bir unsur olmasının yanında ilahi unsurun da etkileyici olduğu söylenebilir. Zira asıl kaynağı da Şairin sahip olduğu güçlü imanda aramak gerekir."¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ Zekeriya Terzemî, Şehriyâr, Name-i Aşına, Bahar 1996, Ankara. s.19.

İLBÖLÜM

ŞEHRIYÂR'IN ESERLERİ VE ŞİİRİNİN İNCELENMESİ

A. Şehriyâr'ın Eserleri

Şehriyâr'ın eserleri mensur ve manzum olarak iki kısma ayrılır:

1- Mensur Eserleri:

Şehriyâr'ın nesir sahasında eser vermemesi onun nesirde maharet sahibi olmadığını göstermez. Şehriyâr, daha ziyade şiir vadisindeki şöhretiyle tanınmıştır. O, her şeyden evvel bir şairdir ve şair olarak yaşamış ve tanınmıştır. Divanı'nın mukaddimesinde ve başka şairlerin divanlarına yazdığı mukaddimeler nesir dilindeki ustalığını gözler önüne sermektedir. Özellikle Divanı'nın mukaddimesinde şiir ve edebiyat ile ilgili yazmış olduğu makaleler, onun nesir sahasındaki gücünü gösterir. Konuyu mükemmelleştirmek için kullandığı kavram, tabir ve istihlaları yerleştirirken onun nesirde de kalem ehli olduğu görülür. Şiir-şair ve sanat-sanatçı hakkındaki görüşleri divanının mukaddimesinde yer alır. Özellikle İran şiirinin tarihi gelişimi, şiirde kullanılan tarz ve üslup şairin "Sebkha u Mektebha-yı Şîr-i İran"¹⁰⁷ adlı makalesinde çok güzel ve ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Yeni şiirin de ne olduğu noktasındaki düşüncelerini burada güzel bir şekilde dile getirmektedir. Bu makalelerine yeri geldiğinde değinmeğe çalışacağız. Sanatın ne olduğu, ne için ve ne amaçla icra edilmesi gerektiği ve sanatçının kim olduğunu ve sanatı nasıl kullanması gerektiğini "Hüner Çist ve Hünermend Kist?"¹⁰⁸ adlı makalesinde ele almaktadır.

2- Manzum Eserleri:

Şehriyâr'ın şiir mecmuası olarak yayınlanan ilk eseri "Mesnevi-yi Ruh-i Pervane" adlı çalışmadır. Bu mecmua, Hş. 1308 yılında samimi dostu Şehyar'ın katkılarıyla Tebriz'de "Hayyam Yayınevi" tarafından yayınlanır. Bu mecmuaya merhum Melikü's-Şüerâ Bahar, Said Nefisî ve Pejman Bahtiyarî birer mukaddime yazmışlardır¹⁰⁹. Bu küçük mecmuadaki şiirler merhum Melikü's-Şüera Bahâr'ı o kadar etkilemiştir ki henüz 23 yaşında olan Şehriyâr'ı yazdığı bu mukaddimesinde İran'ın hatta dünyanın iftiharını nitelemiştir.¹¹⁰ Ayrıca "Ruh-i Pervane", "Sada-yi Huda", "Kahramanan-ı İstalingrad" şiirlerini içeren bir broşür de Hş.1305 yılında "Sada-yi

¹⁰⁷ Şehriyâr, Divan, c.I, s.78-89.

¹⁰⁸ a.g.e., c.II, s.782-797.

¹⁰⁹ a.g.e., c.I, s.64.

¹¹⁰ a.g.e., c.I, s.64.

Huda" adıyla basılıp yayınlanmıştır.¹¹¹ Fakat bu eserler bugün elde mevcut değildir.¹¹² O broşürlerde yer alan şiirler ise elimizdeki divanında mevcuttur.

Şairin en önemli bir diğer eseri de dört ciltlik Külliyyatıdır. Bu eser ilk önce üç cilt olarak "Hayyam Yayinevi" tarafından basılıp yayınlanmış daha sonra da "Efsane-i Şeb" ve daha önceki ciltlerde yayınlanmamış şiirlerini ihtiva eden dördüncü cilt de on yıllık bir aradan sonra Hş. 1364 yılında yine "Hayyam Yayinevi" tarafından basılıp yayınlanmıştır. Birinci cildi, şairin gazel, kıt'a ve rübailerini; İkinci cilt, kaside, mesnevi ve müteferrikalarını ihtiva eder. Üçüncü ciltte, "Şehriyâr'ın ekolu" ve "Haydar Baba'ya selam" adlı bölümleri kapsar. Dördüncü cildi de yukarıda geçtiği gibi "Efsane-i Şeb" ve geriye kalan şiirlerini içerir.

Bu dört ciltlik eser iki cilt halinde defalarca baskı yapmış en son onuncu baskısı Hş.1370 yılında yapılmıştır.

Şehriyâr'ın külliyyatının en yeni baskısı yine dört cilt halinde İslamî İrşad Bakanlığı ve Azerbeycan İlimler Akademî'sinin ortaklaşa düzenlemiş oldukları ve Hş.1371 yılı Azer ayının onundan onüçüne kadar süren "Üstad Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ı Anma Kongresi" münasebetiyle derlenmiş ve yeniden basılmıştır. Bu baskının ilk iki cildi önceki dört cildin tümünün bir araya getirilmiş şeklindedir. Üçüncü cildi, Üstadın Hş.1348 yılından ömrünün sonuna dek kaleme almış olduğu Farsça şiirlerini ihtiva eder. Bu baskının dördüncü cildinde de Türkçe yazılmış tüm şiirleri ve "Haydar Baba'ya Selam" manzumesi yayınlanır. Bu dört ciltlik Külliyyat, Şehriyâr'ın tüm şiirlerini kapsamaktadır. Külliyyatının en son baskısı Hş.1374 tarihinde yapılmıştır.

a) Farsça Divan:

Şairin Farsça şiirleri külliyyatının ilk üç cildinde neşredilmiştir.

Birinci cildi, gazeller, kasideler, kıt'alar, mesneviler, Mekteb-i Şehriyâr, dubeyti ve rubai ve müteferrika bölümlerinden oluşmaktadır. Divanın başlangıcında mukaddimeler ve şairin biyografisi verilmiştir. Birinci mukaddime Menuçehr Murtazavî tarafından kaleme alınmış ve şairin Fars şiirindeki önemi, tarzı ve kişiliği üzerinde durmuş, ayrıca "Haydar Baba'ya Selam" manzumesi ile ilgili kısa ve öz bir bilgi vermiştir. Bu mukaddimedden sonra şairin kendi el yazısından örnekler ve fotoğrafı yer almaktadır.

İkinci mukaddime ise Şehriyâr'ın yakın arkadaşı Ali Zehrî tarafından divanın

¹¹¹ Gedikli, Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, s.43.

¹¹² Şehriyâr, Divan, c.I, s.65.

ilk baskısı için kaleme alınan mukaddimedir. Bu mukaddimede şairin kısa hayatı, şiirlerinin derlenmesi ve basılması noktasında Ali Zehrî'nin yapmış olduğu çalışmalar anlatılmaktadır.

Bunun dışında Doğu Azerbaycan Kültür dairesi üyesi Doktor Mihran'ın bir mesajı, yine Ali Dehkan'ın Şehriyâr Günü münasebetiyle göndermiş olduğu kısa bir yazı, Seyyid Muhammed Ali Cemalzade'nin Cenevre'den Şehriyâr'a gönderdiği bir mektup ve Tebriz Edebiyat Fakültesinden Tercanizade'nin şair ile ilgili bir yazısı yer almaktadır.

Bu mukaddimelerden sonra Yedullah Meftun Eminî tarafından Şehriyâr'ın anısına yazdığı bir şiir yer almaktadır. Bundan sonra da Şehriyâr'ın biyografisi dostu ve yakın arkadaşı Lutfullah Zahidî tarafından kaleme alınmıştır. Şairin "Bûy-i Pirahen" isimli gazelinin bir açıklaması da yapıldıktan sonra onun Şiir ile ilgili olarak kaleme almış olduğu ve araştırmamızda bize kaynaklık eden çok değerli üç makalesi yer almaktadır. Bu makalelerden sonra kendi kaleminden el yazısı örnekleri tekrar verildikten sonra şiirlerine geçilmiştir. Birinci cildin sonunda şiirlerinin isim fihristi ilk matla' ile birlikte verilmiştir.

İkinci cildin mukaddimesinde iki öğrencinin Şehriyâr'a yazmış oldukları mektup metni, Ali Harirçî'nin Şehriyâr gecesinde okumuş olduğu bir şiiri yer almaktadır. Bunun dışında Şehriyâr'ın "Sanat nedir ve sanatçı kimdir?" isimli bir makalesi ve kendi yazı hattıyla kaleme almış olduğu birkaç şiiri yer almaktadır.

Bu mukaddime, mektup, makale ve şiir örneklerinden sonra şairin sırasıyla gazelleri, kasideleri, kıt'aları, mesnevileri, "Mekteb-i Şehriyâr" olarak nitelendirilen şiirleri, Hz. Ali'nin divanından yaptığı şerh tarzındaki şiirleri, dubeyti ve rubaileri ile yine müteferrika olarak adlandırdığı şiirleri yer almaktadır. Cildin sonunda burada yer alan şiirlerin isim fihristi ilk matla'lar ile birlikte verilmiştir.

Üçüncü cild şairin daha önce yayınlanmamış olan şiirleri ile İran Devriminden sonra kaleme almış olduğu şiirlerini içermektedir. Buradaki şiirleri de gazel, kaside, kıt'a, mesnevi, dubeyti, muteferrika'lardan müteşekkildir.

b)Türkçe Divanı:

Külliyatın dördüncü cildi, şairin Türkçe şiirlerinin toplandığı kitaptır. Bu ciltte

toplam 74 şiir yer almaktadır.¹¹³ Bu şiirler arasında "Haydar Baba'ya Selam" şiiri en tanınmıştır. Bunun dışında önemli olan şiirleri şunlardır:

Türkün Dili, Türkiye'ye Hayali Sefer, Behcetabad Hatıresi, El Bülbülü, Döğünme-Söğünme, Tersa Balası, Sehendim, Muhammed Rahim Hazretlerine Cevablar, Süleyman Rüstem'e, İman Müşterisi, Zaman Sesi, Yâr Kasıdı, Alnımın Yazisi, Allah Va'desi, Kardeşimin Mezarı, İnsansız İnkılabımız, Kafkazlı Kardeşler ile Görüş, Gözüm Aydın, Yalan Dünya, Derya Eyledim, Naz Eylemişen, Azize, Azize Can, Ancılâ, Gözüm Aydın...

Cildin sonunda "Haydar Baba'ya Selam" ve diğer şiirleriyle ilgili gerekli izahlar da yer almaktadır.

"Haydar Baba'ya selam" manzumesi iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü ilk defa Hş.1331 yılında Tebriz'de "Hakikat Yayınevi" tarafından basılmıştır. İkinci bölümü de ondan kısa bir süre sonra basılıp yayınlanmıştır. Birinci bölüm 76 kıtadan, ikinci bölüm ise 49 kıtadan ibarettir.

"Haydar Baba'ya Selam" şiirinin birinci kısmı Türkiye'de ilk defa 1954'te Azerbaycan dergisinde yayınlanmıştır. Derginin Eylül-Ekim 1954 tarihli ve 6-7 (30-31)'nci sayılarında yayımlanmağa başlanan şiir, Temmuz-Ağustos 1955 tarihli 4-5 (40-41)'inci sayılarına kadar devam ettiğini Gedikli'den öğreniyoruz.¹¹⁴ Şiir hakkında Mehmed Emin Resulzade'nin tanıtıcı makalesi de iki sayı sürmüştür. Şiir aynı tarihlerde Türk Yurdu dergisinin Ocak-Ekim 1955 tarihli sayılarında da yayınlanmıştır.¹¹⁵ Bundan sonra Ahmet Ateş, "Şehriyâr ve Haydar Baba'ya Selam" adıyla bir kitap hazırlamış ve Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından 1964 yılında Ankara'da basılmıştır. Bu kitapta Şehriyâr'ın hayatı, şiirin aslı ve Türkiye Türkçesi yanında açıklayıcı bilgiler de yer almaktadır.

Muharrem Ergin, "Haydar Baba'ya Selam" manzumesinin tümünü, bu şiire nazire olarak yazılan bir kısım şiirlerle birlikte 1971 yılında "Azeri Türkçesi" adıyla yayınlamıştır.

Şehriyâr, "Haydar Baba'ya Selam" manzumesini yazmazdan önce de İran'da ün kazanmış bir kişiliğe sahipti. Bundan dolayı da çağdaş dönemin Hafız'ı olarak bilinmektedir. Fakat annesinin de büyük arzusuyla kendi öz diliyle şiir söylemeğe

¹¹³ Yusuf Gedikli'nin bu konuda yaptığı inceleme belki de bu güne kadar yapılan en geniş çalışmadır. Gedikli'nin kitabının en son baskısında Şehriyâr'ın toplam 92 şiiri yer almaktadır. Bu da Şehriyâr'ın Türkçe şiirlerinin bu güne kadar var olanlarının tümünün bir arada toplanmış halidir. Gedikli 1996 yılına kadar gerek İran'da gerekse Azerbaycan'da yayınlanmış olan tüm şiirlerini bir araya getirerek yeniden yayınlamıştır.

¹¹⁴ Gedikli, a.g.e., s.115.

¹¹⁵ a.g.e., s.115.

başlaması ve "Haydar Baba'ya Selam" manzumesini kaleme alması şöhreti bir anda İran sınırlarını aşar. Türkçe konuşan halklar arasında tanınmasıyla şiirleri dilden dile dolaşır şarkı ve türküler halinde sazlar eşliğinde okunur. Şehriyâr, bundan sonra da Türkçe şiirler yazdı ancak hiçbiri "Haydar Baba'ya Selam" şiiri kadar yankı uyandırmadı. Şair, bu durumu şu mısralarla ifade eder:

Bah ki Haydar Baba efsane tek olmuş bir Kaf

*Men küçük bir dağı ser-i menzil-i Anka eyledim.*¹¹⁶

Gerçekten de Haydar Baba dağı bu manzumede başı göklere ulaşan efsanevi bir dağ olur. Hatta bir kısım insan bunun bir dağ değil çok ulu bir insan olduğunu zanner.¹¹⁷ Şehriyâr'ın Divanına bir önsöz yazan Mehdi Rüşen Zemir, şiirin duygu yüklü özelliğine değinmiş ve bu konuda; "Onu bir defa okuyup ta yüz kez ağlamayan insana çok az rastlanır. Çünkü "Haydar Baba" o kadar duygulandırıcıdır ki insanın ağlamaması mümkün değildir. Gerçekleşmemiş arzulara, bir daha geri dönmesi mümkün olmayan geçmişe, yüreklere gömülmüş ve hiç kimseye söylenmemiş dert ve kederlere ve bizleri ayrı yolda bırakıp giden candan aziz değerli dostların yokluğunu konu eden bu şaheseri okuyup ta uygulanmamak ve ağlamamak akıl kârı değildir."¹¹⁸ diyerek düşüncelerini dile getirmiştir.

Bu eserin kaleme alındığı günlerde İran'ın o günkü rejimi, büyük bir halkın diline kilit vurmuş bu arada Azerbaycan halkının da kendi diliyle konuşup yazmasını "Milli birlik ve beraberlik" adına yasaklamışlardı. İşte böyle bir ölümcül sessizlik ve suskunluk esnasında Şehriyâr'ın bu manzumesi yükseldi ve bu sessizlik ve suskunluğu bozdu.

Azerbaycan ve Türk edebiyatı için Şehriyâr, her şeyden önce "Haydar Baba" şairidir. Bu eserin kaleme alınması hem şairin hayatında bir dönüm noktası hem de Azeri Edebiyatında yeni bir merhalenin başlangıcı oldu. Halk arasında sahip olduğu bu derin ve sarsılmaz saygıyı ve sevgiyi bu şiiriyle kazandı.

Azerbaycan Edebiyatında da büyük bir canlanmanın oluşmasına, insanların kendi edebiyatlarına önem vermesine, kendi yurtlarına karşı daha duyarlı olmasına yol açtı.

"Haydar Baba'ya Selam" manzumesinin meydana getirmiş olduğu bu güç ve etki, aslında şairin halkçılığından kaynaklanmaktadır. Halk nazarında bu kadar öne çıkmasının en büyük nedenlerinden biri de onun halkıyla beraber yaşayan, halkı gibi

¹¹⁶ Şehriyâr, *Divan*, c.IV, s.230.

¹¹⁷ Behruz Servetiyân, *Selam Ber Haydar Baba*, s.16.

¹¹⁸ a.g.e., s.15.

düşünen, mahrumiyet çeken, sıkıntılar içinde yaşayan, halkıyla birlikte kederlenen, onun yanında yer alan, onunla birlikte sevinen, halkının dilinde olup ta dudağına alamadığı arzu ve isteklerini tam bir cesaret ve yiğitlikle, eşsiz bir kararlılıkla terennüm eden bir kişiliğe sahip olmasıdır.

"Haydar Baba'ya Selam" manzumesi bahar tasviriyle başlar:

Haydar Baba ıldırımlar şahanda

Seller sular şakgıldaıup ahanda

ve gönüllerin coşkusuyla sona erer:

Haydar baba senin gönlün şad olsun

Dünya varken ağzın dolu dad olsun.

Şiirin genelinde bir hatırlatma ve hatırlanma sözkonusudur. Özellikle çocukluğu döneminde geçirmiş olduğu anıları her satırda gözler önünde canlanmaktadır.

Seher tezden nahırçılar gelerdi

Goyun-guzu dam-bacadan melerdi

Emmecanım körpelerin belerdi.

Tandırların gavzanırdı tüssüsü

Çöreklerin güzel iyi, ıssısı.

Çocukluğunda oynadıkları oyunlar bir bir gözlerinin önünde canlanır. Köy hayatı, gelenek ve görenekleri birbir anlatılır. Sanki bu manzaralar okuyucunun gözünün önünde canlanıyormuş gibi bir manzara ile anlatılmaktadır. Bu manzaraların yanında köy hayatında yer eden dini motifler de gözlerimizin önünde canlanmaktadır. Kişi ve şahsiyetlerin adları adeta tüm hayatlarını anlatırcasına zikredilmektedir.

Şair, birinci bölümde köyü ve köylüyü genellikle müsbet bir şekilde ele almış. İkinci bölümde onların çaresizlik, yoksulluk ve medeniyetin nimetlerinden mahrumiyetlerini açık bir şekilde dile getirir. Bu konuda Ahmet Caferoğlu Türk Kültürü Araştırmaları adlı eserde şunları söylemektedir:

"Onun bu şiirlerde ele aldığı motifler tamamıyla milli halk hayatından alınmış, folkloriktir. Köyün bütün toplum hayatını inceliği ile aydınlatmağa çalışmış, ona zarif bir eda ve tasvir gücü vermiştir. Yaşattığı köyünün tipleri ebedileştirilmiş, artık kaybolmaya yüz tutmuş hayat gereklerine Türk zevkini ve rengini vermiştir".¹¹⁹

¹¹⁹Ahmet Caferoğlu, "Şair Şehriyâr", Türk Kültürü Araştırmaları, Ankara 1964, sayı 1, s.133-141

Şair, halkının yaşamını dile getirmekle birlikte köylünün devamlı içiçe bulunduğu tabiatı da çok güzel bir şekilde çizer. Tabiatta olup biten olayları sesleriyle birlikte canlı bir şekilde gözler önüne serer.

Haydar Baba, ıldırımlar şahanda

Seller, sular şakgıldayıp ahanda

Haydar Baba Kurugölün kazları

Gediklerin sazак çalan sazları

Ketgövşenin payızları, yazları

Haydar Baba dağın daşın seresi,

Kehlik ohur dalısında feresi

Guzuların ahı, bozı, karası

Şiirde gam ve mutluluk, ağlama ve gülme, üzüntü ve ümit hep bir arada görülmektedir. Şair, adeta ağlarken güldüğünü de göstermektedir. Şiir, tıpkı Mevlana'nın ney'i gibi tanıdıkları hikaye edip ayrılıklardan şikayet etmekte fakat bunun sonu hikaye ve şikayetlerle bitmemekte aksine dolaylı bir etkileşimle okuyucunun yüreğinde hiç haberi olmaksızın büyük bir muhabbet ve manevi bir huzur hissini uyandırmaktadır.

Şiir ve sanatın cansız canlandırdığı, ünsüzü ünlü hale getirdiği, ölüyü ölümsüzleştirdiği bu şiirden de açıkça ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de şiir ve sanatın bunların kaynağı olduğu şüphesizdir.

Her Azerbaycanlının evinde "Haydar Baba'ya Selam" manzumesinin Kur'an-ı Kerim ve Hafız'ın divanının kenarında yer aldığı bir gerçektir. Halk vaktinin en değerli bölümünü bu eserleri okumakla geçirmektedir.¹²⁰

Bu manzume, Türk gelenek ve göreneklerini en iyi şekilde gösteren folklorik bir eserdir. Hece vezniyle yazılmış ve değişik toplumsal konular hakkında bilgiler sunan ve adeta Türk insanının her tarafta benzer özellikler taşıdığına örneğidir. Köy hayatını, gelenek ve göreneklerini tümüyle içinde toplamıştır.

"Haydar Baba'ya Selam" manzumesi iki ayrı bölümden oluşmuş ikinci bölüm

¹²⁰ Behruz Servetiyani, *Selam Ber Heyder Baba*, s.35

gerçekte birinci bölümün bir uzantısı ve tamamlayıcısıdır Her iki bölüm de ortam, mekan ve konu itibariyle aynı kaynaktan beslenir. İki bölüm arasında eğer varsa tek fark, birinci bölümün uzaktan gelen bir selam ve mesajı ve ayrılığın getirmiş olduğu acı hatıraları içermiş olması, ikinci bölümün ise yakından yapılan bir gönül yakınması, Haydar Baba ile şair evladı arasında geçen konuşma, bir takım soru ve cevabı kapsıyor olmasıdır. Şiirin ikinci bölümünde, "Gözden irak olan gönülden de irak olur." atasözü gereğince unutulmuş olan hatıraların yeniden gün yüzüne çıkması işlenmektedir.

Şehriyâr, birinci bölümde sevdiği dağdan sesinin yankısının yayılmasını, dünyada ve ufuklarda büyük bir ses yapmasını istemiş,

Men senin tek dağa saldım nefesi

Sen de geyter göylere sal bu nefesi

Haydar Baba da şairin bu isteğine icabet ediyor ve evladının "Haydar Baba" feryadını herkesin diline yerleştiriyor.

Gör hardan men sene saldım nefesi

Dedim geyter sal aleme bu sesi

Sen de yahşi simurğ etdin megesi

Sanki kanat verdin yele, nesime

Her taraftan ses verdiler sesime.

Burada şu noktayı da unutmamak gerekir ki Şehriyâr, bu manzumeyi kaleme almakla meşhur olmamış bilakis Haydar Baba dağı ve çevresi tanınmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Şehriyâr, Haydar Baba'ya değil; Haydar Baba Şehriyâr'a borçludur. Nitekim şair "Derya Eyledim" isimli şiirinde bunu şu şekilde ifade eder:

Bah ki Haydar Baba efsane tek olmuş bir Kaf

Men küçük bir daği ser-i menzil-i anka eyledim.¹²¹

"Haydar Baba'ya Selam" manzumesinde anlatım biçimi çok sade ve açıktır.

"Haydar Baba'ya Selam" manzumesi içerik ve konu itibariyle taşıdığı değerler şu şekilde özetlenebilir:

1. Zevkli ve çekici köy yaşamının mücessemleştirilmesi ve birkaç yıl içerisinde unutulması sözkonusu olan "folklorik" unsur, anlam ve temaların büyük bir kısmının tesbiti.

---

¹²¹ Şehriyâr, *Divan*, c.IV, s.230

2. Bu manzumenin tümünde gam ve mutluluk, ağlama ve gülme, üzüntü ile ümit hep bir arada kullanılmıştır. Şairin bu sözleri bir çalgı misali dinleyicinin veya okuyucunun kulağına üzüntüyle ümidi, "ağlarken güldüğü" bir halde can yakıcı bir sesle hayatın itibarsızlığından yakınmakta, dünyanın ve onun içindekilerin iyilik ve kötülükleriyle bir efsaneden ibaret olduğunu ve bugün başkalarının efsanelerini anlatan bizlerin de bir gün bu efsaneler zincirine dahil olacağımızı bunun için de şer ve kötü efsanelerle anılmaktansa hayır ve iyilik efsanesiyle anılmanın daha iyi olduğu görüşünü haykırmaktadır.

Şehriyâr'ın yaptığı tasvirlerle göre hayat, tıpkı bir su kanalında akan su misalidir. Dünyadan göçüp gidenlerin ve ömrün akışının bir tasviridir.

3. Şehriyâr'ın "Haydar Baba'ya Selam" manzumesi de tıpkı Mevlana'nın "İnleyen Ney"inin sesi gibi tanıdıkları ve dostları hikaye etme ve ayrılıklardan şikayetten başka bir şey değildir. Fakat bunun sonuç ve neticesi hikaye ve şikayetlerle sona ermiyor. Aksine dolaylı bir etkileşim yoluyla okuyucunun yüreğinde hiç haberi olmaksızın muhabbet, sevgi, sefa, ruhi bir marifet ve maneviyat hissini uyandırır. Gönlün manzarasını renksizlik rengiyle ve güzellik duygusuyla süsler.

4. Şehriyâr, bu şiirinde şaşırtıcı bir güç ve kudretle "Asla iki kez görmeyeceğin şeye tap." sözünü tefsir ediyor. Haydar Baba'ya Selam" manzumesi baştan başa bu sözün bir tefsiri gibidir.

"Haydar Baba'ya Selam" manzumesinin ilk bölümünde şair, uzak düşmüş evlat ünvanıyla Haydar Baba'ya bir selam gönderiyor ve bu iyi bahtlı dağı çocukluk günlerinin acı-tatlı anı ve hatıralarının bir "sembol"u olarak görmekte ve tıpkı usta bir nakkaş gibi maharetli bir şekilde büyük bir incelik, zerafet, letafet ve hasretle bu anı ve hatıraları süsleyip resmetmektedir.

İkinci bölümde ise, Haydar Baba'nın meşhur evladı uzun yıllar ayrı kaldıktan sonra gözlerini güzel tabiatına açtığı topraklara geri döner. Ancak bu defa şevk dolu gözyaşlarını gam gözyaşlarıyla karıştırır ve rengarenk çocukluk perdesinin görüntüsünü Haydar Baba'nın eteklerinde arar. Fakat hüzünden başka bir şey bulamaz. "Haydar Baba"nın şair çocuğu doğduğu topraklara döndüğünde gözlerinde o "gençlik" gözlükleri olmadığından kaybetmiş olduğu cennetini bulamaz ve çocukluğunda gördüklerini yaşadıklarını yeniden görüp yaşayamaz. Bunun için de dönmeğe ve gönlünü eski hatıralarla hoş tutmaya mecbur olur. İkinci bölümde dile getirdiği konular da bu üzüntüden olsa gerek.

Haydar Baba'ya Selam manzumesi adeta hayatın tümünü gözler önüne seren bir ayna gibidir ve burada görülen şey daha çok ağlamadır. Gülmeye daha az rastlanır.

Bu gülme de aslında ağlamayla karışık bir gülmedir. Bu da şairin hayatının hep hüzünlü geçtiğini gösterir:

Deyne menim şair oğlum Şehriyâr

Bir ömürdür ğem üstüne ğem kalar

Bu manzumede kullanılmış olan bir takım tabir, kinaye, teşbih ve istiareler vardır ki sahip oldukları bu letafet ve zerafeti olduğu gibi bir başka dile tercüme etmek asla mümkün değildir. Örneğin;

Koy kuzular ayın-şayın otlasın.

mısraındaki "ayın-şayın" ıstlahını bir başka dile aynı zerafet ve letafetle tercüme etmek mümkün olabilir mi? Haydar Baba'da bunun gibi örneklere sık sık rastlamamız mümkündür.

Şair, geçmiş günlerin anısına bazen öyle bir dalar ki taş yürekleri bile eritir:

Kaş kayıdup bir de uşah olaydım

Bir gül açıp ondan sora solaydım

Ah üzümü o ezdiren günlerim

Ağaç minup at gezdiren günlerim.

Şiiri bir defa dahi okuyan bir kişi rahatlıkla büyük bir kısmını zihninde canlandırır ve onu asla unutamaz. Yukarıdaki örnek bunu çok güzel bir şekilde göstermektedir. Çünkü herkesin çocukluğunda oynadığı bir oyunu gözler önüne sermektedir. Yine herkesin zihninde kalabilecek şu kısımda olduğu gibi:

Haydar Baba nene kızın gözleri

Rehşende'nin şirin şirin sözleri

Türki dedim ohusunlar özleri

Bilsinler ki adam gider ad kalar

Yahşi pısdan ağızda bir dad kalar.

"Haydar Baba'ya Selam" Manzumesine Yapılan Nazireler:

Haydar Baba'ya Selam yayımlandıktan çok kısa bir süre sonra büyük bir yankı bulur ve yankısı Türkçe konuşan halklar arasında bir anda yayılır. Özellikle İran'da Türk Dilinin yasaklanması halkın diline duyduğu özlemi gidermede bu gibi şiirlerin etkisi çok olmuştur. Halkın kendi diline karşı hassasiyetle eğilmesi yolunda ilk adımı

Şehriyâr attı. Bundan sonra da Türkçe şiir söyleyen şairler, ondan cesaret alarak şiirine nazire yazmışlardır.

Şiir yayınlanır yayınlanmaz yankılar duyulmağa başladı. İran Azerbaycan'ında Mehmed Hüseyin Sahhaf Cennetimekan Tebrizî, Cabbar Bağçeban, Nusretullah Fethî, İnaletullah Eminpur, Ali Tebrizî, Bulut Karaçorlu Sehend, Muhammed Ali Saibî gibi şairler, nazire yazmağa başladılar.

Kuzey Azerbaycan'da ise hemen hemen her şairin Şehriyâr ve Haydar Baba'ya Selam ile ilgili bir şiiri vardır. Bunlar arasında en ünlüleri ve tanınmışları Mehmed Rahim, Süleyman Rüstem, Mir Ebu'l-Fazl Hüseyinî (Hasret), Mehmed Aslan gibi şairlerdir ki bunların Şehriyâr ile ilgili şiir ve anıları çoktur. Bunlar dışında Hekime Billürî, Medine Gülgün, Bahtiyar Vahapzade, Refik Zeka Handan, Halil Rıza, Cafer İftihar, Abbas Ali Kerimoğlu, Hayrullah Kerimoğlu gibi şairleri de görebiliriz.¹²²

Şiir Türkiye'de de kısa bir süre içinde yankı bulmuş ve şairler buna nazire yapmışlardır. Türkiye'de Şehriyâr ve Haydar Baba'ya Selam'a yapılan nazireleri Osman F. Sertkaya toplayıp üç mekale halinde "Türk Kültürü ve Azerbaycan Türkleri" adlı eserde yayınlamıştır.¹²³

"Haydar Baba'ya Selam" manzumesine nazire şeklinde şiir yazan şairler arasında Cenani Dökmeci'nin "Bizim Dilden Bizim Köy" adlı 79 dördüklük şiiri, Hayrettin Tokdemir'in "Kocabey" isimli 108 beşlikli şiiri, Zeynelabidin Makas'ın "Hoş Hatıralar" başlıklı 47 beşlik ve üç dördüklük, Fahri Unan'ın "Çiçekli'ye Selam" adlı 72 beşli manzumeleri zikredilmeğe değer şiirlerdir.¹²⁴ Bunlar dışında Şehriyâr'a şiir ve nazire yazan şairlerimiz arasında Verdi Kankılıç, Aydil Erol, Ali Korkut Akbaş, Hüseyin Perviz Hatemi, Servet Gürcanhan, Tuncer Güzelsoy, Nihat Yücel, Mustafa Kayabek, Emin Güzelsoy gibi şairler de sayılabilir.¹²⁵

Şehriyâr'ın bu manzumesi Irak'taki Türkler arasında da yankı bulmuş ve ona nazireler yazılmıştır. Abdullatif Benderoğlu (Gurgur Baba), Dr. Sabah Abdullah Kerküklü (Gözlü Baba), Salahattin Nacioğlu (Gulam Baba'ya Selam), Hüseyin Ali Mübarek (Tuzhurmatu), Mehmet Mehdi Bayatoğlu (İkinci Kaytez Baba) gibileri "Haydar Baba'ya Selam" manzumesine güzel nazireler kaleme almışlardır.¹²⁶

"Haydar Baba'ya Selam" manzumesi başta Farsça olmak üzere İtalyanca,

¹²² Gedikli, Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, s.123.

¹²³ a.g.e., s.125.

¹²⁴ a.g.e., s.125.

¹²⁵ a.g.e., s.125.

¹²⁶ Ümit Tokatlı, "Irak Türklerinin Haydar Baba'ya Selam'a yazdıkları bazı Nazirelerden Örnekler", Tuncer Gülensoy Armağanı, Kayseri (Tarihsiz), s.85-101.

Rusça, Gürcüce, Bulgarca, gibi dillere tercüme edilmiştir. Fakat ne yazık ki bazen kasıtlı bazen de tecrübesizce yanlışlıklar yapılmıştır. Bu konuda Asğar Ferdî ve Hüseyin Ferdî'nin "Keyhân-i Hevayî" dergisinde yaptıkları açıklamalar ve ele aldıkları yanlışlıklar bize onun tercümelerinin kasıtlı olarak değiştirildiğini açıkça göstermektedir.¹²⁷

Manzumenin Farsça'ya tercüme edilmiş birçok nüshası mevcuttur. Şehriyâr bunlardan iki çeviriyi derleyerek divanına almıştır.

Şair, kendisine yazılan nazirelerin çoğuna cevap vermiş ve bunların adını kendi şiirlerinde dile getirmiştir. Nitekim şiirlerin birçoğunda bu isimlere rastlamamız mümkündür.

Şehriyâr, böylece Gerek İran'da gerek Azerbaycan'da ve gerekse Türkiye'de Türkçe bir edebiyatın oluşmasına büyük bir katkıda bulunmuştur. Nitekim Şair, bu konuda şöyle demektedir:

Türki bir çeşme ise men oni derya eyledim

Bir Soyuk ma'rekeni mehşer-i Kübra eyledim

Ne tek İran'da benim velvele salmış kalemim

Bah ki Türkiye'de, Kafkaz'da ne kavga eyledim

Türki vallah, analar ohşaği, laylay dilidir

*Derdimi men bu deva ile müdava eyledim.*¹²⁸

Şair, bu şiirinde Türkçenin geleceğine olan güvenini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

"Haydar Baba'ya selam" Manzumesinin Geniş Yankı Bulmasının Nedeni

Haydar Baba dağını bu kadar meşhur kılan şey, hiç şüphe yok ki Şehriyâr'dır. Eğer Şehriyâr olmasaydı Haydar Baba'yı kimse tanıyamayacaktı. Bundan dolayı da "Haydar Baba şiiri Haydar Baba dağından daha yüksektir." dersek abartmış olmayız. Aksi takdirde eğer bu şiir olmasaydı ruhsuz bir avuç taş ve topraktan başka bir şey olmayacaktı. Evet Leyla, Mecnun'un gözünde ne derece ulu bir hale gelmişse Haydar Baba Dağı da Şehriyâr'ın gözünde öyle ulu bir hale gelmiştir ki bu kadar ünlü bir dağ halini almıştır. Zira sanatçının işi, seçmek ve süslemektir, sahip olduğu ruhla cansız

¹²⁷ Hüseyin Ferdî, *Keyhan-ı Hevâî*, Sayı. 1054, s.5; Asğar Ferdî, *Keyhan-ı Hevâî*, Sayı.1050, s.5.

¹²⁸ Şehriyâr, *Divan*, c.IV, s.229.

tabiata bir şeyler bağışlayıp onu canlandırmaktır. Şair de bunu en güzel bir şekilde yapmıştır.

Kimi şairler vardır ki kaleme aldıkları şiir veya konularla ölümsüzleşmişlerdir. Kimi şairler de ele aldıkları konularla hem kendileri ölümsüzleşmiş hem de ele aldıkları konular ölümsüz bir hale gelmiştir. İşte Şehriyâr da bu tür şairler arsındadır. Örneğin Mehmet Akif dendi mi akla ilk gelen İstiklal marşı veya Çanakkale şehitleri adlı şiirleridir. Veya Necip Fazıl dendiği zaman akla hemen "Kaldırımlar" veya "Sakarya" şiirleri, Fuzuli dendiği zaman "Su kasidesi" akla gelmektedir. Veya bunu tersinden söylememiz de mümkündür. Biri zikredilince akla hemen diğeri gelir. Birbirleriyle özdeş bir hale gelmişlerdir. İşte Şehriyâr ile Haydar Baba şiiri de böyledir. Hatta Şehriyâr ve Haydar baba'sı bunları da aşarak kısa süre içinde bütün Türkçe konuşan halklar arasında büyük bir yankı bulmuş ve zihinlerde büyük bir yer edinmiştir.

Elbette bunun bu kadar yankı bulması ve zihinlerde yer edinmesinin birçok sebebi vardır. Türkçe'nin İran'da yasaklanmış olması buna önemli bir sebep teşkil etmektedir. Sokakta bile Türkçe konuşmak yasaktı. Bu durum İran İslam Devriminin olduğu ana dek sürer. İşte böyle yasaklı bir dönemde bu şiir kaleme alınır ve Türk halkı arasında bir anda yayılmaya başlar. Halkın Türkçeye olan susamışlığını da böylece gidermiş olur.

Bu şiirin büyük bir kesim tarafından benimsenmesinin bir diğer özelliği de içinde köy hayatının, gelenek ve göreneklerinin yer alıyor olmasıdır.

Bir diğer özellik te şiirin halk diliyle söylenmesi ve folklorik unsurları taşıyor olmasıdır.

Kısacası şiir, halkın kültüründen, adet, gelenek göreneklerinden ve yaşam tarzlarından örnekler sunduğu için dilden dile dolaşıp ezberlenmiştir.

B.ŞEHİRİYÂR'IN USLUBU VE ŞİİRİNİN ÖZELLİKLERİ

Şehriyârın divanı, gerek kemiyet gerekse keyfiyet itibarıyla bir şaheser sayılır. Şiirlerinde eski üslubu, büyük bir ustalikle yeni usluba taşımış ve her iki üslubu çok güzel bir tarzla kullanmıştır. Şair, ince hayeller, derin görüşlere sahip olup, mazmun oluşturma ve eski üslub olarak kabul edilen amiyâne tabir ve lafızları yeni usluba uyarlamada oldukça başarılıdır. Ayrıca çağdaş şairlere örnek teşkil edebilecek birçok şiiri yeni tarzla söylemiştir. Bu gün bile şairlerin bir kısmı kendi eserlerinde onun tarz ve üslubunu örnek almaktadırlar.

Şehriyâr'ın şiiri üslub açısından "Eskiye Dönüş Üslubu"nun bir devamı niteliğindedir. Yalnız bu üslubu takip etmekle birlikte muhteva ve lafız açısından kendine ait bir tarz geliştirmiştir.

Onun şiiri sade, akıcı ve lirik bir tarzdadır. Söz ve manada uyumlu olup zihinlere zor gelecek tabir, istiare ve teşbihlerden uzaktır. Kendi divanında "Şehriyâr'ın Mektebi" bölümünde bu konu üzerinde durmaktadır. Bu bölümde verilen bilgiler oldukça önem arzeder. Şairin kullanmış olduğu yeni mazmunlar, edebi arayışlar ve konular bu bölümde daha çok yer almaktadır. "Efsane-i Şeb" adlı mesnevisinde kullanmış olduğu kelimeleri eski üslubda görmemiz mümkün değildir. Canlandırdığı manzaralar onu seleflerinden ayırmaktadır. Hatta o, bu hareketin temsilcisi sayılır.

Şair, şiirinde özellikle de gazellerinde daha çok kendi zamanında vuku bulan kişisel ve toplumsal olayları işler. Dr. Murtazevî, Şehriyâr'ın bu toplumsal konuları ele almadaki hünerini şöyle ifade eder:

a) Şair, "Münacât", "Harâc-ı Işk", "Govher Furuşhâ", "Gül-i Püşt u Ru Nedared"... gibi gazellerde kendine özgü üslubuyla yüreğinin derinliklerinden çıkmış sade ve akıcı duygular dile getirmiştir.

b) Şairane bir hünerle söylemiş olduğu renkli toblolar, geniş, derin ve büyüleyici tasvirleri, "Efsâne-i Şeb", "Hezeyân-ı Dıl" , "Mevlana der Hankâh-ı Şems"...vb. gibi şiirlerde beyan etmiştir.

c) Yine büyük bir ustalikle amiyane ve konuşma dilindeki tabir, kelime ve ıstalahları kullanma yeteneğine sahiptir. Şiirlerinin genelinde bu konuşma dili örneklerine rastlamak mümkündür.

d) Şefkat ve duygu yüklü konuları dile getirmede sahip olduğu beceri özellikle "Eyvay Maderem" ve "Peyâm be Ayınştayn" gibi şiirlerinde göze çarpar.

1. Hayal ve Düşünce Bağımsızlığı

Şehriyâr'ın şiiri onun ruhî yapısının ve hasletlerinin bir karışımıdır. Şiirlerinde bazen Firdevsî'nin hamasi yönünü, bazen Nizamî'nin gönül okşayıcı, süslü ve zarif tabloları, bazen Mevlana ve Hafız'ın irfanını aynı zamanda Sa'dî ve Hafız'ın sözlerinin sırrını ve bazen de İrec Mirzâ'nın şiirinin sadelik ve akıcılığını görmek mümkündür. Şair, derin duygu ve düşüncelerini aktarma noktasında özgürce hareket etmektedir. Derin bir hayal gücüne sahip olan şairimiz şiir söylemeğe başladığında aktaracağı konuyu sanki gözlerinin önünde canlanıyormuş gibi bir hal içinde olur. Örneğin, denizi tasvir edeceği zaman, zihninde öyle bir canlandırır ki sanki denizin içinde boğulmak üzere olan ve kurtulmak için elini ayağını çırpan birisiymiş gibi bir hal alır ve öylece denizi anlatmaya başlar. Şehriyâr'ın divanını bir araya getiren değerli dostu Lütfullah Zahidî bu konudaki müşahedelerini şöyle aktarmaktadır:

"Şehriyâr'ın hiç kimseyle görüşmediği, kapısını tanıdık-tanımadık herkese kapalı tuttuğu ve evinin bir kenarında tek başına oturup şairane hayalleriyle başbaşa kaldığı bir esnada onu ziyaret etmek amacıyla evine gittim. Onu, gözlerini kapatmış, başını elleri arasına almış ve dağınık bir halde Hz. Ali'ye tevessül eder bir halde gördüm. Onu hafifçe salladım ve; "Bu ne haldir?" diye sordum. Şehriyâr, derin bir nefes aldı ve büyük bir saygı ifade eden sözleriyle bana; "Beni boğmaktan ve batmaktan kurtardın" deyince ben de; "Sen delirdin mi? İnsan kupkuru ve susuz bir odanın içinde boğulmaz." dedim. Bunun üzerine önünde duran bir kağıdı aldı ve elime uzattı. Bu kağıtta, "Efsane-i Şeb" adlı şiirin tablolarından bir senfoni deryası gibi mısralar yer almaktaydı. Çok güzel ve etkileyiciydi."

کیپ هم جنگل و کوه و دریا	دیده آن ساحل محزون سیما
شاخه‌ها چون مژه‌های غمناک	آب‌گریبان و طبیعت‌نمناک
چشم بنماید و اشک و ریش	برق و آب و ورشحات و لرزش
گویی آهسته بیجا رند سرشک	بوته‌های گل و ریحان و زرشک

(O hüziin dolu sima sahilinin görüntüsü orman, dağ ve derya ile dopdolu

Su ağlar, tabiat gamlı durur. Dallar, terlemiş kirpikler gibi

Gül, reyhan ve zirişk desteleri sanki yavaşça gözyaşı dökmekte...)¹²⁹

Hatta bazen Şehriyâr, şiir söylerken düşünce alemi o kadar genişler ve yükselirdi ki okuyucuyu da kendisiyle birlikte alemler ötesine götürür ve orada hayallerden oluşan, gönül okşayıcı, yüksek ve muhteşem, aydınlığı insanların gözünü

¹²⁹ Şehriyâr, Divan, c.I, s.630.

kamaştıracak bir saray yapar. Bu sarayın yapımında kullanılan malzeme güzel kelimelerden ve gönülde yer eden istiare ve teşbihattan başka bir Şey değildir. Bu söz sarayında tıpkı tecrübeli bir mühendis misali söz ve kelimelerini yerli yerinde kullanır ve asla karışıklık ve bozukluğa yer bırakmaz. Eşyayı tanımlarken ve hayallerini ifade ederken anlaşılması zor ve karmaşık kelimeler kullanmaz. Düşünce ve amacını gönüllere oturacak hayallerle süslemiş, sade, akıcı bir anlatımla sunar. Şiirlerinin kalıbını oluştururken eski Şiir uslubunun vezin ve tarzından yararlanmışsa da yeni sözler ve düşünceler aktarmıştır. Diğer bir ifadeyle, Şehriyâr, Şekil ve kalıp açısından eski Şairlerin uslubunu beğenmiş fakat anlatım ve muhteva açısından kendine özgü yeni mazmunlar kullanmıştır. Bu mazmunları kullanırken de büyük bir ustalık ve maharetle eskilerin Şiirinde asla bulunmayan kelimeleri kullanmış ve bu kelimeleri, okuyucuyu kendine çekecek ve etkileyecek Şekilde yerleştirmiştir.

ای غنچه خندان چو خون دردل ما می کنی

خاری به خودمی بندی وما را از سروا می کنی

از تیر کجتابی تو آخر کمان شد قامتیم

کاختنگون باد ای فلک با ما چه بدتا می کنی

(Ey gülümseyen gonca gönlümü ne diye kanatırsın, kendine bir diken takıyorsun da bizi baştan götürürsün.

Eğri-büğrü oklarından sonunda yay oldu bedenim. Sarayın yerle bir olsun ey felek bize ne kötü davranırsın.)¹³⁰

2.Konuşma Dilindeki İstılahlardan Yararlanma

Şehriyâr'ın Şiirinde göze çarpan özelliklerinden birisi de Şiirinde amiyane ve günlük konuşma dilindeki kelimelere sıkça yer vermiş olmasıdır. Eskiden kullanılmayıp ta günümüzde halk arasında kullanılan ve dilbilgisi kurallarına da aykırı olan kelimeleri Fars dilinin eski ve asil kelimelerinin yanında öyle bir serpiştirmiş ve yerli yerinde kullanmış ki eski uslubu bilen birinin gözünden asla kaçmaz. Örneğin yukarıda geçen "Ez Ser Va Kerden", "Bed Ta Kerden" gibi istılahları büyük bir ustalıkla ve anlaşılır bir Şekilde kullanmıştır. Buna eski Şiirde rastlamamız mümkün değildir. Bu tür kelime ve istılahlara divanının her tarafında rastlanır. Bu arada yeri geldiğinde daha geniş değinmeğe çalışacağımız gibi Şair, Türkçe kelimeleri de Farsça söylemiş olduğu Şiirlerinde sıklıkla kullanmıştır. Bu tür kelimelere örnek olarak birkaçını verelim:

¹³⁰ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.238.

"Yelli" (Telef etme, zamanı ve ömrü boş yere geçirme)

"Kalleş" (Aşağılık ve küçük, hayırsız, hilekar, müflis, eli boş, şarapçı)

"Çertenkuz" (akılsız ve hakir kimse)

"Ceşgere" (kızgın bakış, tehdit ve aşağılama)¹³¹

"Bezr", "pakiş" , "bepa", "belen", "pedere", "madere", "pesere", "duhtere", "caş", "çel" gibi günlük konuşmada kullanılan tabirler, "hayr nedide", "per bedek nist", "ver peride", "sek du kerden" gibi terkipler Şehriyâr'ın şiirinde sık sık geçer.

Şehriyâr, daha önceki şairlerin kullanmakta ayıp gördüğü ve dile getirmekten sakındıkları kelimeleri kendi şiirinde kullanmakta herhangi bir ayıp görmemiş ve bu tür kelimeleri özellikle gazelde anlamı bozmayacak bir şekilde kullanmıştır.

3.Şiirde Yeniliği Arama

Şehriyâr'a göre, yeni üslupla şiir söylemek kalıpların kırılması ve bozulması demek değil aksine yeni düşünce ve fikirlerin aktarılması ve anlatılması demektir. Eski üslub ve tarzda şiir söyleyen bir şair, şayet aktarmak için yeni bir fikir ve mazmuna sahipse ve bunu da eski üslupla aktarıyorsa onun yaptığı eskiye dönüş değildir. Şehriyâr, bu yeniliğe ve yeni arayışa, söz ve kelamın insicam ve güzelliğine zarar vermeyecek kadar yer vermiştir. İşlenen konu yeni olduktan sonra şekil ve kalıp açısından eski veya yeni olması önemli değildir.

Şehriyâr, "Şairin söylenecek bir sözü olduktan sonra eski veya yeni üslub kalıbıyla söylemesi arasında ne fark vardır?"¹³² diyerek bu konuda söylenecek en güzel sözü söylemiştir.

Görüldüğü gibi şair, üsluplar arasında herhangi bir fark gözetmez. Konuya hangi üslub uygun düşüyorsa o üslupla şiir söyler. Şehriyâr'ın işlediği konular zengin olup çağdaşı olan diğer şairlerde bu çeşitliliğe rastlayamayız. "Yeni (serbest) Şiir" konusunda kendisine sorulan bir soruya karşılık şu cevabı verir:

"Herkesin kabulünü kazandıracak şey, sadece serbestlik, sadelik ve yenilik değildir. Bu yeterli gelmez. Her şeyde ilk şart iyilik ve güzelliştir. Ondan sonra sadelik gibi diğer konular gelir. Bendeniz bir konuda şiir söylemeğe başladığımda eğer o şiir hiçbir etki bırakmıyorsa, onu şiir olarak görmem. O halde yenilik, şekil ve kalıptan ayrı bir şeydir. Şiirde şekil ve kalıbın yeni olması onun güzel olması anlamına gelmez."¹³³

¹³¹ Muhammed Muin, *Ferheng-i Fârsî-yi Mûîn*.

¹³² Şehriyâr, *Dîvan*, c.I, s.75.

¹³³ a.g.e., c.I, s.76.

Şehriyâr, usul ve kalıp kullanmada katı değildir. O, şiirlerini her iki usulda da kaleme almıştır. O, "Eskiye Dönüş" döneminden sonra özellikle de Meşrutiyet İnkılabı'ndan sonra ortaya çıkan edebî hareketin temsilcisidir. Bu yıllarda şairlerin herbiri kendi düşüncelerini aktarmak için yeni bir yolu bulma arayışı içinde idiler. Örneğin İrec Mirza, konuşma dilini şiire sokmuş ve şiirini toplumun diline yakın bir tarzla söylemiştir. Zira şiir, toplum tarafından anlaşıldığı oranda halkın beğenisini kazanır ve kabul görür. Şiirin bu çeşidi Kaçarlar Dönemi şairlerinin de örnek aldığı bin yıllık bir geçmişe sahip olan ve eski usulda var olan mazmun ve ıstılahların bir taklidiydi. Fakat öncekilerin gelebildikleri noktayı asla yakalayamadıkları da açıktır. Örneğin Hafız veya Sa'dî'yi birçok kişi taklid etmesine rağmen onların vardıkları noktaya hiçkimse ulaşamamıştır.¹³⁴

Şehriyâr'ın da halk dilinde kullanılan kelimelerden sık sık yararlandığını görmekteyiz. Ayrıca yeri geldiğinde Terki-i bend, Terci-i bend, Müstezad, Yeni şiir vb. gibi türlerde şiir kaleme almış olması Şehriyâr'ın yeni bir yol arayışında olduğunu işaret eder. Şehriyâr, şiire bu güne kadar çok az şairin önem verdiği kendine özgü bir bakış açısıyla bakar.

Şehriyâr'a göre, bir şiirin şiir sayılabilmesi için her şeyden evvel okuyucu üzerinde bir etki bırakması gerekir. Etki uyandırmayan şiir, şiir değildir. Daha sonra şiirin yeniliği üzerinde durulabilir. Şair, bu konuda şunları ifade eder:

1) Şiirde, eğer tam anlamıyla vezne uyulmamışsa bu durumda bunun manzum şiir olduğunu ne diye söyleyelim. Zira şiirin vezinli olması şart değildir. Mensur ve secili bir şiir olduğunu söyleyebiliriz. Böylece kimse itiraz da etmez. Fakat burada yeni demenin de bir anlamı yoktur.

2) Şayet mısralar değişik vezinlerde ise bu tür şiir de tiyatro ve dramatik bir sahne gibi bir hal alır. Kulağa hoş gelmekten çok dramatik ve dokunaklı bir şekilde olur.

3) Eğer mısraların hiçbiri kafiyeli değilse Bahr-ı Tavil cinsinden olur ki bu çeşit, Fars şiirinde eskiden beri kullanılmaktadır. Fakat pek kullanılmamıştır.

4) Eğer mısralar kısa ve uzun ise, bu durumda müstezad olur. Bu da eskiden varolan bir türdür. Bizim bu tür şiirleri batının serbest şiirinden taklit ettiğimiz anlaşılmasın. Zira büyük bir ihtimalle batının bizden iktibas etmiş olması daha kuvvetlidir ve doğru olan da budur.

5) Şayet Avrupaî bir ekolden taklit edilmiş ise bunun ayıp olmamakla birlikte

¹³⁴ Yahya Aryanpûr, *Ez Seba Ta Nima*, c.II, s.132.

bir marifet olduğu da söylenemez.

6) Eğer cümle öğelerinin yerleri, mûsned-mûsnedü'n-ileyh gibi yer değiştirmiş bir durumdaysa bu da bir süre uğraşıp düzeltilmesi gereken bir saplantıdır. O halde halkın daha iyi ve daha hızlı anlamasına yardımcı olmak için yapılan bu değişiklik aksilik yapar ve okuyucuyu lafızda boş yere uzun bir süre yormuş olur. Bu durumda da okuyucu manayı daha geç anlar. Bunda da yeniliğin hiçbir anlamı yoktur.

7) Eğer batının kavramları, atasözleri ve kelimeleri mevcutsa bu durumda da romantik olmaktan öteye gitmez."¹³⁵

Bu cümlelerden de anlaşılır ki şair, yeniliği konunun muhtevasında görür ve onu kavramayı da zevk olarak kabul eder. Bu yeniliği anlamak için sağlam bir zevk gereklidir. Şiir konusunda şu görüşü savunur:

"Eğer şiiri bir insana benzetirsek şiirin hakikati, insanın ruhu gibidir. Şairin yanında tabii olarak yer alan ve gerçek şairi kendisiyle tanıştıracak olan şiirin ruhudur. Şiirin kelime, söz, cümle gibi diğer unsurları da şiirin cisim ve bedenidir. Her kelime tıpkı bir bedenün uyumlu organları gibi yerli yerinde duran unsurlardır. Kelimelerin güzelliği ve cümle içindeki uyumu insan bedenindeki organlar misalidir. Şiirin vezni, harflerin ve kelimelerin uyumu da elbise gibidir. Elbise resmi ve düzgün oldukça (şiirin vezni) onun çekicilik ve güzelliği de o oranda fazla olur. Tıpkı elbisenin değişmesiyle insanın bedeninden herhangi bir şeyin değişmeyeceği gibi şiir formunun değişmesiyle de onun mahiyetinde herhangi bir değişiklik olmaz. Şiir, insanın yanında bir meslek ve mezhep gibi duran amaçlara sahiptir. Şiire mevzu olan konuların büyük bir ekseriyeti insan yapısında önemli bir yer işgal eder. Kamil şiir de her yönüyle mükemmelliği olan şiirdir. Bütün bu özellikleri ancak Hafız'ın şiirlerinde görebiliriz."¹³⁶

Şehriyâr, şiirde bulunması gereken bütün bu özellikleri kendi şiirinde kullanmağa muvaffak olmuş bir şahsiyettir.

Şehriyâr, fevkaledde bir hassasiyete sahiptir. Ömrünün son anlarına kadar bu hassasiyetini korumuştur. İlim ve edebiyat alanındaki bilgisinin genişliği, Kur'an'a olan ünsiyeti, yükseliş ve düşüşlerle geçen yaşamı, İslam'a olan kalpten bağlılığı, çağdaş ve eski Fars edebiyatı kaynakları alanındaki derin ve geniş bilgisi gibi özellikler, onun kişiliğini yüceltmektedir. Şehriyâr, bu gibi üstün özellikler taşıdığından Çağdaş Fars Edebiyatının seçkin eserlerinden sayılan değerli eserler vermeğe muvaffak olmuştur. Şehriyâr'ın bu büyük hünere, Murtezevî'nin de zikrettiği gibi, onun dile olan

¹³⁵ Şehriyâr, Divan, c.I, s.75.

¹³⁶ a.g.e., c.I, s.69-70.

hakimiyetindedir. Kendine özgü uslubu ve beyan tarzıyla yazdığı gazeller, yüreğinin derinliklerinden çıkmış ve bundan dolayı da kalplerdeki tesiri daha fazla olmuştur. Bir diğer hüneri de tasvirdeki güzel tablolarıdır ki yine bu tablolar da Şehriyâr'ın kendine özgü anlatım zarafetiyle çizilmiştir. Şairin çok sade ve samimi duygularla beyan etmiş olduğu konular ve şefkatli yaklaşımlar da onun şiirinin bir diğer özelliğidir. Ayrıca şiirlerinin çoğunda konuşma dilinde kullanılan kelime ve tabirleri büyük bir ustalıklarla kullanmış olması, şiirini farklı kılan bir diğer özelliktir.¹³⁷

Şehriyâr'ın gazel alanında başarılı eserler vermesi onu Fars Edebiyatında önemli bir yere sahip kılar. Şehriyâr söz yapma sanatında çok geniş ve yetkin bir beceriye sahiptir. Özellikle gazel konusunda çağdaşları arasında eşsizdir. Hatta bu alanda onun Hafız ve Sa'dî kadar başarılı olduğunu çağdaşları dahi kabul etmektedir.

4. Şiirindeki Ahenk ve Musikî

Şehriyâr'ın şiirinde ahenk ve musikî büyük bir önem arz etmektedir. Özellikle kelimeler arasındaki insicam, kulağa adeta bir musikî sesi gibi hoş gelir. Bu özellik, Şehriyâr'ın müziğe olan ilgi ve bilgisinden kaynaklanmaktadır. Şehriyâr müziğe aşinâ olup geleneksel müzik aleti olan "setâr"ı çok güzel çalardı. Bundan dolayı da kelimelerin seçiminde ve yerleştirilmesinde oldukça hassasiyet gösterir. Şiirinde müzikalite olduğu için şiirlerinin bir kısmı bestelenip okunmuştur.

غم جان گر نخورد کس غم نان اینهمه نیست	تا بود خون جگر خوان جهان اینهمه نیست
دل اگر بنده او دادن جان اینهمه نیست	دیده بگشا که همه دیدن جاتان غرض نیست
بفدای تو که ای موی میان اینهمه نیست	گر من از مویه شدم مویی و رفتم ز میان

(Ciğer kanı oldukça dünya sofrası hep bu değil. Can gamını eğer kimse yemezse ekmek gamı bu değil.

Aç gözlerini de cananların gördüğü hep garaz değil/Gönül eğer onun kölesiyse can vermek bu değil.

Ben ağlamaktan dolayı bir kıla dönüp yokolduysam sana feda amacıyla oldu ey sevgili hep bu değil.)¹³⁸

¹³⁷ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.29.

¹³⁸ a.g.e., c.I, s.127.

Burada söz ve mana bütünlüğünün yanında harflerin tekrarından oluşan aliterasyon da şiire bir başka ahenk katmaktadır. Yukarıdaki şiirde "nun", "mim", "he" ve "cim" harflerinin sıklıkla kullanılması, bu armoniyi oluşturur. "Meyan" kelimesinin tekrar edilmesi şiire ayrı bir renk katmaktadır. yine son beyitte "muy" ve "muye" arasında cinas sanatı, "men" ve "tu" arasındaki iltifatın gösterilmesi de şiirin bir diğer ahengini oluşturmaktadır. Okuyucu, bu şiirin okunması karşısında sanki kelimelerle birlikte bir müzik sesinin de yankılandığını hissetmektedir. Ya da şu beyitte olduğu gibi:

جلال وجوه ايين بوالعجب گدايان بين

که جلو هگا ه جلال وجمال پادشهند

(Bu hayret verici dilencilerin celal ve cevherine bak. Zira padişahın celal ve cemalinin cilvegahıdır.)¹³⁹

Bu beyitte de "cim" harfinin sık sık kullanılmış olmasıyla okuyucununun kulağına bir müzik havası esmektedir.

"Haydar Baba'ya Selam" manzumesinde de baştan sona kadar bir ahenk mevcuttur. Gerek kullandığı kafiye ve rediflerde gerekse kelimeler arasındaki uyum ahengi oluşturan öğelerdir. "Haydar Baba'ya Selam"ın bu kadar tutulmasının bir sebebi de bu olsa gerek.

Haydar Baba dünya yalan dünyadi

Süleyman'dan, Nuh'dan kalan dünyadi

Oğul doğan, derde salan dünyadi.¹⁴⁰

Bu ahengi diğer şiirlerinde de görmek mümkündür.

پروانه وش از شوق تودر آتشم امشب

می سوزم و با این همه سوزش خوشم امشب

(Kelebek gibi senin şevkinle ateşteyim bu gece. Yanıyorum ve bu yanmayla birlikte mutluym bu gece.)¹⁴¹

¹³⁹ Şehriyâr, *Divan*, c.III, s.136.

¹⁴⁰ a.g.e., c.IV, s.42.

¹⁴¹ a.g.e., c.I, s.226.

دیود ودد اگر حیلہ بلد بود بشر بود

پس حیلہ گران زشت ترین دیوودا ننند

(Dev ve ded eğer hile bilseydi beşer olurdu. O halde en kötü hilekarlar dev ve dedlerdir.)¹⁴²

من این غزل به عزای تومی کنم آغاز

به گوش اختر غماز گیرنا له غماز

(Ben bu gazeli senince fanla başlatıyorum. Ahterin kulağına kazın inleyişini tak.)¹⁴³

Bazen de kelimadaki bu musikî onun şiirinde bir başka söz güzelliğini ortaya çıkarır ve sözünün güzelliğine güzellik katar.

با چون منی نازک خیال ابرو کشیدن از ملال

زشت است ای زیبا غزال اما چه زیبای کنی

(Benim gibi ince hayalli birisine sıkıntıdan kaş yapman kötüdür ey güzel hazal ama ne güzel yapıyorsun.)¹⁴⁴

5. Atasözü ve Deyimlerden Yararlanma

Şehriyâr'ın şiirinde çok fazla görülen bir diğer özellik te atasözleri ve deyimlere yer vermiş olmasıdır. Maksadın daha iyi anlaşılması ve sözün süslenmesi için atasözü ve deyimlerin kullanılması, şair ve yazarların eskiden beri başvurdukları ve şiir veya yazılarını bunlarla süsledikleri bir gerçektir. Zira söylenmek istenen şeyin anlaşılması için yerli yerinde kullanılan bir atasözü veya deyim etkisi, kimi zaman birkaç sayfalık makaleden veya birkaç saatlik konuşmadan daha fazladır.

Şehriyâr, toplumsal olayları, ahlakî ve eğitici konuları beyan etmek için halk arasında kullanılan atasözlerini ve halk deyişlerini kullanır. Bu da onun halkıyla bütünleştiğinin ve halk diline verdiği ehemmiyetin göstergesidir.

Şair, Süleyman Rüstem'e hitaben yazdığı cevabi şiirinde yöneticileri eleştirirken "Balık baştan kokar" deyiminden yola çıkarak şöyle söylemektedir:

Büyük başlardır taksirkar

Küçük başta ne taksir var.¹⁴⁵

¹⁴² Şehriyâr, *Divan*, II, 959.

¹⁴³ a.g.e., c.I, s.112.

¹⁴⁴ a.g.e., c.I, s.238.

¹⁴⁵ a.g.e., c.IV, s.211.

Aynı şîirde birden çok deyim ve atasözü mevcuttur:

Buna deyir: "Gaç çaparı!"

Ona deyir: "Vur şikarı!"¹⁴⁶

"Tavşan kaç! tazı tut!" atasözüne işarettir.

Yine "Bulanık suda balık avlamak" deyimini şîirinde şöyle dile getirmektedir:

دُزد، بازار نخواهد مگر آشفته و رند آب را کرده گل آلود که ماهی گیرد

Pazar hırsızı aşufte ve rind olandan başkasını istemez. Suyu çamurla bulandırır ki balık yakalasin.¹⁴⁷

6. Lafzî Sanatlardan Yararlanma

Şehriyâr, şîirinde manaya önem verdiği kadar lafza da önem vermiş ve lafzî sanatları yeterince kullanmış bir şairdir. O, söz sanatlarını kullanırken manaya da özen göstermiş manayı söze feda etmemiştir. Bu noktada Hafız'dan çok Sa'dî'nin etkisinde kaldığını görüyoruz.

آتش پرید از تیشہات امشب مگر ای کوهکن
از دست شیرین درددل یا سنگ خارا می کنی

(*Ateş uçtu senin kuzumların bu gece, yoksa ey Dağdelen! Şirin'in elinden gönül derdini granitle mi yapıyorsun?*)¹⁴⁸

Burada "ateş, çekiç, taş" ve "Şirin ve Dağdelen" ve "el ve gönül" kelimeleri "Ferhad ile Şirin" hikayesine telmihtir. Şehriyâr'ın şîirinde kullandığı cinas, teşbih, istiare, mübalağa vb. söz sanatlarını, manayı zedelemeyecek bir tarzda kullandığını görüyoruz. Söz sanatlarını kullanmada başarılı olan şair, çağdaşları arasında müstesna bir yere sahiptir.

¹⁴⁶ Şehriyâr, *Divan*, c.IV, s.210.

¹⁴⁷ a.g.e., c.I, s.114.

¹⁴⁸ a.g.e., c.I, s.238.

7. Tekrar:

Kullandığı kelimelerin sırasını değiştirerek, kimi zaman da değişik bir anlama gelecek şekilde tersine çevirerek tekrarlama sanatını da şiirinde kullanmıştır. Şehriyâr, diğer sanatlarda olduğu gibi bu sanatı da mükemmel kullanmış bir şairdir. Bu mükemmelliği şu beyitlerinde açıkça görmekteyiz:

به آب و تاب جمال تو آب و تابى نیست

که آفتابى اگر دست آب و تابى نیست

*(Senin cemalinin su ve ışığıyla güneş olmaz. Eğer bir güneş varsa da su ve ışık yoktur.)*¹⁴⁹

مرانديده برفتى ندیده ام بگرفتى

برو برو که گرفتار خود ندیده برفتى

*(Beni görmeden gittin, beni görmezlikten geldin. Git git, sana tutkun olanı görmeden gittin.)*¹⁵⁰

جوانى حسرتا با من وداع جاودانى کرد

وداع جاودانى حسرتا با من جوانى کرد .

*(Gençlik ne yazık ki bana ebediyen veda etti. Ebedi veda ne yazık ki benimle gençleşti.)*¹⁵¹

مراهر گه بهار آید بخاطر یادیار آید بخاطر یاد یار آید مرا هر گه بهار آید

*(Bana bahar her geldiğinde yarın yadı için gelir. Yarın yadı için gelir bana bahar her geldiğinde.)*¹⁵²

8. Sadelik ve Akıcılık:

Şehriyâr'ın şiirinin özelliklerinden biri de anlatımının sadeliği, akıcılığı ve şiirinin sağlamlığıdır. Şehriyâr'ın şiiri tıpkı bir su misali onun dil çeşmesinden hiçbir engelle karşılaşmaksızın akmaktadır.

¹⁴⁹ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.215.

¹⁵⁰ a.g.e., c.I, s.278.

¹⁵¹ a.g.e., c.I, s.175.

¹⁵² a.g.e., c.I, s.251.

چه بلا برسمن آوردی	هیچ دیدی چه کارها کردی
تو وفادیدی و جفا کردی	من جفا دیدم و وفا کردم
توهم از جور برنمی گردی	من به جور از تو برمی گردم
نشوی نرم که آهن سردی	نشوی سرد که آتش گرمی

*(Ne işler yaptığını hiç gördün mü? Başıma ne belalar getirdin
Ben cefa gördüm ama vefa gösterdim. Sen vefa gördün ama cefa gösterdin
Ben, zulümden dolayı senden ayrıldım. Sen ise, hiç zulmünden ayrılmıyorsun
Sımsıcak bir ateş olup hiç sönmüyorsun. Soğuk bir demir olup hiç
yumuşamıyorsun.)*¹⁵³

ترا در خانه تنها می گذارم	من آخر سربه صحرا می گذارم
چوننجیدم به فردا می گذارم	نپنداری که دیگرکارا امروز
چرا از کویت برون پا می گذارم	ولی در پشت سربا شد نگاهم

*(Ben sonunda başımı sahraya koyuyorum. Seni evde yalnız ve yalnız
bırakıyorum.*

*İnanmıyor musun ki artık bugünün işini sıkıldığımdan dolayı yarına
bırakıyorum.*

*Fakat gözüüm arkada olacak. Ne diye senin sokağından çıkayım?)*¹⁵⁴

پسرک از می محبت مست	مادری بود و دختر و پیری
پدرش تازه رفته بود از دست	دختر از غصه پدر مسلول
گفت با مادر این نخواهد رست	یکشب آهسته با کنایه طیب

*(Bir anne vardı bir de kız ve oğlu, oğlancağız muhabbet şarabından sarhoş
Kızcağız babanın kederinden verem olmuş, babası yeni gitmişti elden
Bir gece doktor yavaş ve kinayeli bir şekilde anneye; "Bu kurtulmayacak"
dedi.)*¹⁵⁵

Şehriyâr'ın şiiri hemen her seviyeden insanın anlayabileceği kadar sadedir. Fakat, herkes kendi seviyesine göre onun geniş şiir bahçesinden istifade eder.

¹⁵³ Şehriyâr, *Divan*, c.I. s.159.

¹⁵⁴ a.g.e., c.I, s.204.

¹⁵⁵ a.g.e., c.I, s.389.

نه وملت دیده بودم کاشکی ای گل نه هجرانت
که جانم در جوانی سوخت ای جانم بقربانت
تحمل گفتمی و منهم که کردم سالها امبا
چقدر آخر تحمل بلکه یادت رفته پیمانست
جو بلبل نغمه خوانم تا تو چون گل پاکدامانی

حذر از خار دامنگیر کن دستم به دامانت

(Ne vaslını göreydim keşke ey gül ne hicranını. Zira canımı gençlikte yaktı ey canım kurban sana.

Tahammül etmemi istedin ben de yıllarca ettim ama tahammülün somu nerede sözünü unutmuş olmayasın.

Bülbül gibi nağme okurum gül gibi temiz etekli olduğundan eteğine yapışmış olan dikenden sakın zira elim eteğindedir.)¹⁵⁶

! ز تو بگذشتم و بگذاشتم با دگران
رفتم از کوی تولیکن عقب سرنگردان
ماگذشتم و گذشت آنچه تو با ما کردی
توبمان و دگران وای به حال دگران

(Senden vazgeçtim ve seni diğerlerine bıraktım. Senin mahallelerden gittim lakin benim arkayarı çevirmeden.

Biz geçtik ve senin bize yaptıkların geçti. Sen kal ve diğerleri, eyvah diğerlerine.)¹⁵⁷

9. Ayet ve Hadislerden Yararlanma:

Klasik İran Edebiyatının beslendiği kaynaklar arasında ayet ve hadis büyük bir önem arzeder. Ayet ve hadislerden yararlanma bir gelenek haline gelmiş ve her şaire ilham kaynağı olmuştur.

Şehriyâr, gerek büyüdüğü aile gerekse çevre itibarıyla dinî bir atmosferde yetişmiştir. Yaşamı boyunca irfanî ve ahlakî değerlere önem vermiş ve bunu hayatında tatbik etmeğe gayret göstermiştir. Yaşayamadığı zamanlarda dahi bunun acısını hep hissetmiştir. Şairin, Kur'an, Hadis ve İmamların sözlerine aşina olması ve onlara karşı hürmet beslemesi şiirlerinde bunları sık sık kullanmasına sebep olmuştur. Şehriyâr'ın

¹⁵⁶ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.232.

¹⁵⁷ a.g.e., c.I, s.168.

divanı adeta ayet, hadis ve büyüklerin sözleriyle dopdolu bir hazinedir. Bu sözler, bazen telmih şeklinde bazen de iktibas şeklinde olmuştur.

آن زلزله عظیم و آن صیحه ناگهانی است

تا توبه در نبسته باز آیه عذر خواهی

(O büyük bir zelzele ve ani bir feryattır. Tevbe kapısı kapanmadıkça özür dile.)¹⁵⁸

Burada telmih sanatıyla Hacc suresinin birinci ayetine işaret etmektedir.

منشق آن گونه که گفتمی دیگر دنت الساعة وانشق قمر

Bu da kamer suresinin birinci ayetinde geçen "kıyamet saati yaklaştı, ay yarıldı" sözüne işaretir.

Şair, "Şiir ve Hikmet" isimli mesnevisinde şiirle ilgili düşüncelerini açıklarken Kur'an'ın şiir açısından mucizeviliğini ayet ışığında şöyle dile getirir:

چارده قرن شد که تا قرآن هست «فأ تو بمثلہ» گویان

(Ondört asırdır Kur'an her an. "Gel de benzerini getir." demektedir.)¹⁵⁹

روز (لا ینفع مال و بنون) است ای سلطان بتولای تو با قلب سلیم آمده ای

(Ne malın ne de evladın fayda etmediği gündür bugün ey sultan! Sana dayanarak selim bir kalple dergahına geldik.)¹⁶⁰

دگر اولاد آدم جنگشان تا رفع فتنه است قصاص خون هاییل است کو بستاند از قایل

تو گو طیر ابایلند طیارات اسلامی سپاه ابرهه صدام و یارد یر سرش سچیل

(Artık Adem oğullarının savaşları "Fitne ortadan kalkıncaya dek"tir. Habil'in Kabil'den kanının intikamını aldığı kısastır bu.

¹⁵⁸ Şhriyâr, Divan, c.III, s.95.

¹⁵⁹ a.g.e., c.I, s.484.

¹⁶⁰ a.g.e., c.I, s.680.

*Sen sanırsın ki İslami uçaklar Ebabil kuşlarıdır. Saddam, Ebrehe'nin ordusu ve başına çamur yağdırmakta.)*¹⁶¹

بود معراج خاتم مقبل عین (نَطَوَى السَّمَاءَ سَجَل)
او بفرق پیمبران تاج است که مُتَوَجَّحٌ به تاج معراج است
گر گُند ایست چرخ این دَوَّار
(لیس فی الدار غیره دِیَار)

162

جهان زندان آزاده است لیکن مکافاتش بهشت جا ودانست

*(Dünya özgür olanlar için bir zindandır lakin mukafatı da ebedi cennettir.)*¹⁶³

Bu beyit te "Dünya mü'minin zindanıdır" hadisine telmihtir.

10. Türk Dili'nden Yararlanma:

Şehriyâr'ın Türk olması Türkçeyi mükemmel kullanıp güzel eserler vermesinde önemli bir etkidir. Zira şair, İran'da yaşamış olması hasebiyle Fars diliyle eğitim görmüş ve eserlerinin büyük bir çoğunluğunu da Farsça olarak kaleme almıştır. Fakat Farsça yazdığı şiirlerinde de Türkçenin etkisi ve izleri görülür. "Han Bacı" , "Deşleme"¹⁶⁴, "yağar", "Döşine", "Şoför"¹⁶⁵, "Efendi"¹⁶⁶ vb. gibi isim ve fiilleri Farsça şiirlerinde yer vermiştir. Şair, şiirini renklendirmek için bu tür kelimeleri kullandığını söyleyebiliriz.. Örneğin şu beyitte olduğu gibi;

شور و غوغایى بدان سان شد بلند که من بیچاره " لاپ قويدومنمه"
این یکی " بیرون آتیلاى بوینما " وان دگر " آزقالدی چیخسون کلمه"

(Bir kavga ve gürültü öyle yükseldi ki ben çaresiz olarak "Lap koydum neme"

¹⁶¹ Şehriyâr, Divan, c.III, s.241-2.

¹⁶² a.g.e., c.III, s.320.

¹⁶³ a.g.e., c.I, s.100.

¹⁶⁴ a.g.e., c.I, s.706.

¹⁶⁵ a.g.e., c.I, s.347.

¹⁶⁶ a.g.e., c.I, s.691.

Bu birisi "birden atıldı boynuma" O diğeri "az kaldı çıksın kelleme"...
*Kah buna kardeş "Gel otur" derdi. Kah öbürüne yavrucuğum "poh yeme" derdi.)*¹⁶⁷

Şair, Farsça yazmış olduğu şiirlerinde Türkçe kelimelerin yanında Türkçe yapım eklerini de kullanmıştır.

اکرم ای مرآت لطف و مکرمه
بی تو کام تلخ من دیگر نداد
نامۀ تو در مذاق جان ماست
نامهات وقتی زیارت شد که بود
نوعروس خانه دار عالمه
چائی شیرین تمیز از دیشلمه
خوشر از سوقات سبب اخلمه
بچه ها همراه من در محکمه¹⁶⁸
هی قرقکاشی است که تهبندی ما کو
هی غرش ترکی است که " دورنوب مننیمدورا"

*(Hey Kur kur kaşidir ki tehbendi-yi Maku. Hey gurreş türkidir ki dur nöbe menimdur.)*¹⁶⁹

11. Şiirinde Gam ve Hüzün Duygusu:

Şehriyâr'ın gazelleri okunduğunda içinde taşıdığı sevinç ve mutluluklarla birlikte bir gam ve hüznün de olduğu görülür. Bu gam ve hüznün, hemen kendisini hissettirmekte ve okuyucu üzerinde derin bir etki uyandırmaktadır. Şehriyâr, hüznün dolu duygularını büyük bir maharet ve hünerle seçkin ve özel kelimelerle okuyucusuna ulaştırmakta, gönlündeki sızı, gazellerinde rahatlıkla göze çarpmaktadır. Bu sızı, Şehriyâr'ın aşk ve yaşantısının bir yankısıdır. Nitekim daha önce "Haydar Baba'ya Selam" manzumesi üzerinde dururken de ifade ettiğimiz gibi şair, gülerken dahi ağladığını şiirlerinde hissettirmektedir. Onun bu hali şu beyitlerde de görülür:

نه وصلت دیده بودم کاشکی ای گل نه هجرانت

که جانم در جوانی سوخت ای جانم په قریانت

*(Ne vaslını görseydim keşke ey gül ne hicranını. Zira canımı gençlikte yaktı ey canım kurban sana.)*¹⁷⁰

¹⁶⁷ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.706.

¹⁶⁸ a.g.e., c.I, s.706.

¹⁶⁹ a.g.e., c.I, s.348.

¹⁷⁰ a.g.e., c.I, s.232.

از زندگانیم گله دارد جوانیم
شرمندۀ جوانی از این زندگانیم
دور از کنار مادر و یاران مهربان
زال زمانه کشت به نامهربانیم
دارم هوای صحبت یاران رفته را
یاری کن ای اجل که یاران رسانیم

(Gençliğimin yaşamımdan şikayeti var. Bu yaşamımdan dolayı gençlikten utanırım)

Anneden ve şefkatli dostların yanından uzak. Zamanenin Zal'i beni şefkatsizce öldürdü.

Giden dostların sohbet havasına sahibim. Yardım et ey ecel ki dostlarıma kavuşayım.)¹⁷¹

رفتگی و دردل هنوزم حسرت دیدار باقی

حسرت عهد و اعم بادل و دلدار باقی

(Sen gittin ama gönlümde hala görme hasreti bakidir. Dil ve dildara ahdimin ve vedamın hasreti bakidir.)¹⁷²

مرا هر گه بهار آید بخاطر یادیار آید

بخاطر یادیار آید مرا هر گه بهار آید

(Bana bahar her geldiğinde yarın yadı için gelir. Yarın yadı için gelir bana bahar her geldiğinde.)¹⁷³

دلشاد باد آنکه دلم شاد از او نگشت

و آن دل که یادمن نکند یاد باد از او

(Gönlümü şad etmeyenin gönlü yine de şad olsun. Beni hatırlamayan gül yine de hatırlansın.)¹⁷⁴

12. Şiirinde Hayatının Yankılanması:

Şehriyâr, şair doğup şair öldüğü için hayatı hep şiirle içiçe olmuştur. Günlük konuşmalarında dahi şiirin etkisi görülür. Şair, adeta şiir söyler gibi konuşan bir kimsedir. Hayatı zorluklarla geçtiği için bu yaşadığı hayatın ızdırabını şiirlerinde görebiliriz. Zaten şairin şiir yazarken hayatından etkilenmemesi mümkün değildir. Şair, fikirlerini, düşünce ve inançlarını, şarkı ve türkülerini, ninnilerini, köy halkının gelenek ve göreneklerini çok samimi, akıcı ve sade bir şekilde kendi şiirinde

¹⁷¹ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.206.

¹⁷² a.g.e., c.I, s.207.

¹⁷³ a.g.e., c.I, s.251.

¹⁷⁴ a.g.e., c.I, s.288.

yansıtmıştır. Halkının yaşam boyutlarını göstermekle onların ruhî yapı ve özelliklerini de açıklamıştır. Bu şiirler yazıldığında muhteva açısından yeni olduğu için kendi kültürünün bilincinde olan insanların dikkatini çekmiş ve çok kısa bir zaman içerisinde halkın dilinde dolaşmağa başlamıştır.

"Haydar Baba'ya Selam"da çocukluk yılları en detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Sadece bu şiir bile onun çocukluk yıllarının ve daha sonraki yıllarının nasıl geçtiğini gözlerimizin önüne sermektedir. Yine "Hezeyan-ı Dıl", "Efsane-i Şeb", "Hala çera"... gibi şiirlerinde onun yaşamında büyük tesirler oluşturan sahneleri görürüz. "Eyvay Maderem", onun annesine karşı gösterdiği saygıyı sahnelemektedir. "Peyam be Ayınştayn" dünyaya bakışını gösterir. Kısacası şiirlerinde anlatılan her sahne, yapılan her açıklama onun yaşam hikayesi ile bağlantılıdır. İçine düştüğü aşkın tüm inceliklerini şiirlerinde açıklar.

C) ŞİİRİNDE KULLANDIĞI NAZIM TÜRLERİ

Şehriyâr, dört cilde sığacak kadar şiir kaleme almış nadide bir şairdir. Bu şiirlerin bir kısmı aruz, bir kısmı hece bir kısmı da serbest vezinle yazılmıştır. Aruzla yazılan şiirlerinde aruzun hemen hemen tüm kalıplarını kullanmıştır. Divanında gazel, kaside, kıt'a, mesnevi, rubai, dubeyti, terkiib-i bend, müstezad vb. gibi değişik nazım türleri görülmektedir.

1) Gazel

Gazel, başlangıç dönemi olarak kabul edilen Samaniler döneminden son döneme dek daima ilerleme kaydetmiş ve değişik konuları ihtiva etmiştir. Bir başka ifadeyle; gazel, başlangıç döneminde kasidenin bir bölümü iken (tegazzül) sonradan zamanla değişikliğe uğramış ayrı bir şekil almış, gelişme gösterip kasideden bağımsız bir hal almıştır. Muhteva açısından da ince, nazik aşıkane duyguların aktarımı yanında eğitim-öğretim, siyaset, ahlakî değerler, hikmet ve irfanla ilgili konuları da kapsamaktadır.

Şehriyâr, gazele rağbet etmiş ve şiirlerini en fazla bu nazım şekliyle dile getirmiş ve gazel söylemede başarılı olmuştur.

Fars Edebiyatında genel olarak üç gazel türü görülmektedir:

- a) Sa'dî'nin uslubu
- b) Hafız'ın uslubu
- c) Mevlana'nın uslubu

Bu üç isim, İran Edebiyatının gazel söyleyen şairlerin öncüleri olarak kabul edilmektedir. Kendilerinden sonra gelen şairler gazel konusunda mizaçlarına en uygun olan bu üç şairden birini örnek almışlar ve onu takip etmişlerdir.¹⁷⁵ Dolayısıyla Şehriyâr da gazelde kendinden önceki bu şairleri özellikle de Sa'dî ve Hafız'ı takip etmiştir. Fakat kesinlikle onlarla yetinmemiş kendine özgü bir tarz da geliştirmiştir. Şiirde lafız ve mazmun kullanma, kafiye ve redif oluşturma ve sanat yapma gibi konularda öncekilerle yetinmemiş daha da geliştirmiştir. Önceki gazel şairlerinin divanlarını dikkatle incelemiş ve yeri geldiğinde onlardan faydalanmıştır. Fakat bu faydalanma taklit etme anlamında değildir. Sahip olduğu bu geniş ve toplu bilgilerine dayanarak bu alanda çaba sarfetmiş ve gazelde yeni bir üslup oluşturmuştur. Kendi zamanının söz ve kelimeleriyle yetinmemiş aksine bugün halk arasında konuşma dilinde yer alan kinaye, istiare, teşbih ve mazmunlardan da yararlanmıştır. Şehriyâr,

¹⁷⁵ Sirûs Şemisâ, Sebksînâsî-yi Şi'r, s.79.

aşkını, derunî duygu ve düşüncelerini ve bazen de tavsiflerini aktarmak için en çok gazelden yararlanmıştı.

Şehriyâr, gazelde Sa'dî ve Hafız'dan etkilenmiştir. Elimizdeki divanda toplam 514 adet gazel mevcuttur. Gazel türünde yaygın olan beyit sayısı, 7-14 arasındır. Şehriyâr da gazellerinden 433 tanesi 7 ile 14 beyit arasında yazmıştır. Geriye kalan 81 gazeli 15 ile 20 beyitten oluşmaktadır. Sa'dî ve Hafız da genellikle 7-14 beyitlik gazeller söylemişlerdir. Bundan hareketle de "Şehriyâr, büyük bir oranda onları taklit etmiştir" diyebiliriz.

Şehriyâr, gazellerinin büyük bir kısmını redifli olarak kaleme almıştır. Bu da Şehriyâr'ın gazellerinin görüntüsünü süslemek için mazmun ve muhtevaya dikkat etmekle birlikte şekil ve görüntü açısından redif ve kafiye gibi dış güzelliklere de büyük önem verdiğini ve onları kullanmaktan uzak durmadığını açık bir şekilde göstermektedir. Seçmiş olduğu konuyu güzel bir dille şiire dökmüş akıcı ve sade kelimeleri redif olarak kullanmakla da şiiri bir müzik haline getirmiştir. Kullandığı rediflerinde yine geneli fiilden oluşmaktadır. Redifi oluşturan kelimelerin fiil olması okuyucu üzerinde daha etkili olmuştur. Bu redifleri kullanırken konunun asıl amacından sapmamasına da özen göstererek ustalığını, maharet ve gücünü çok güzel ve süslü bir şekilde göstermiştir.

آب داری عوض ماست به دوغای دنیا   راست یک موبه تنت نیست دروغ ای دنیا

*(Su ile yoğurdu karıştırır ayrana çevirirsin ey dünya! Doğrusu bedeninde yalan bir kıl yoktur ey dünya!)*¹⁷⁶

Bu gazel "dûğ, durûğ, furûğ, şulûğ" gibi kafiyelerle peşpeşe "Ey dünya" redifiyle beraber kullanılmış, bu tür bir kafiye ve redifin birlikte kullanılması şiire ayrı bir güzellik vermektedir. Ya da şu beyitte olduğu gibi ;

دم به دم زنده از آنیم که دم زنده ازاوست

دم زن از عشق وجودی که عدم زنده ازاوست

*(An be an onunla birlikte yaşıyoruz ki yaşam ondandır. Varlık aşkından söz et ki yoğu varetmek ondandır.)*¹⁷⁷

Bu gazel de tamamıyla "zinde ez ust" redifiyle söylenmiştir.

¹⁷⁶ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.280.

¹⁷⁷ a.g.e., c.I, s.101.

خط زلب یار جسته جسته خورد آب

خیسل غزال است و دسته دسته خورد آب

(*Hat yarın dudığından kana kana su içer. Ceylanlar süsüdür deste deste su içer.*)¹⁷⁸

اما ن که کارمن ای شوخ زار کردی و رفتی

به شوخی آمدی و کارزار کردی و رفتی

(*Eyvah ey şaka benim işimi küçülttün gittin. Şakaya geldin de işimi küçülttün gittin.*)¹⁷⁹

کنونکه فتنه فرار رفت و فرصت است ای دوست

بیا که نوبت انس است و الفت است ای دوست

(*Şimdi fitne ortadan kalktı fırsat vaktidir ey dost! Gel de ünsiyet ve ülfet sırasındır şimdi ey dost!*)¹⁸⁰

Şehriyâr, bir kısım gazellerinin başına Hafız'dan bir beyit veya dördlük alarak aynı vezin ve kafiyeyle gazel yazar. Fakat muhteva açısından Hafız'ın gazellerinden farklıdır. Sadece kendisine ilham olsun diye şüirin serlevhası yaptığını söyleyebiliriz. Yoksa kupkuru bir taklid olarak addedilmemelidir.

2) Kaside

Kaside, Arap Edebiyatında doğup daha sonra İranlılara geçmiş bir nazım şeklidir. Fars Edebiyatında, kaside nazım türünde mükemmel örnekler verilmiştir. Fars Edebiyatında ilk sırada yer alan kaside, daha çok medhiye için kullanılırdı.

Şehriyâr, kasidelerinde "nesib ve teşbib" bölümlerinden sonra hemen ana konuya geçmiştir. Şairin kasidelerdeki anlatım düzenine pek uymadığını görüyoruz. Örneğin Melikü's-Şüerâ Bahâr ile ilgili yazmış olduğu kasidesinde konuya hemen girerek şöyle demiştir:

ای باغ خزان شو که بهاران همه رفتند

خوش باش به زان که هزاران همه رفتند

گلها که به ابرو همه را چین خزان بود

دیدند که برف آمد و بهاران همه رفتند

(*Ey bağ, hazana dön ki baharlar hep gittiler. Kargalarla iyi geçin ki گلها که به ابرو همه را چین خزان بود hep gittiler.*)

¹⁷⁸ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.133.

¹⁷⁹ a.g.e., c.I, s.193.

¹⁸⁰ a.g.e., c.I, s.184.

Kaşlar misali tüm güller hazanın toplamalarıydı. Kar ve yağmurun yağdığını gördüklerinde hepsi gittiler.)¹⁸¹

Kaside sonuna kadar bu şekilde devam etmektedir.

Ya da Ebu'l-Hasan İkbâl Azer'i methettiği kasidesinde "nesib ve teşbib" bölümlerine girmeden hemen methâ . başlamaktadır:

چشن تجلیل سده است از مردقونی قهرمان

داستان موسیقی را پهلوان داستان آن سده جشن هزاران چون فریدون جم است

وین سده جشن هزار آوای آذربایجان بوالحسن اقبال آذر ، افتخار شرق و غرب

شهرتی دارد جهانگیر و جمالی جاودان

(Kahramanlık asrı insanının büyük sedde bayramıdır. Musikinın hikayesi hikeyenin pehlevanıdır

O sedde Feridun ve Cem gibi binlercesinin bayramıdır. Bu sedde ise Azerbaycan'ın binlerce feryadın bayramıdır.

Ebu'l-Hasan İkbâl Azer, şark ve garbın iftiharı, dünyayı saran bir şöhet ve ebedi bir cemale sahiptir.)¹⁸²

Şehriyâr'ın kasidedeki uslubu bu şekildedir ve hiçbir giriş yapmadan hemen asıl konuya girmektedir. Şair, maksadını açıklayıp tamamladıktan sonra kasideyi bitirmeden önce memduhuna dua ve onun ömrünün uzun olmasını Allah'tan dilemek amacıyla birkaç beyit daha söyler. Bu beyitler genel olarak beş beyitten fazla olmaz. Örnek olarak "Rızâiyye" kasidesindeki dua beyitleri verilebilir:

برسراین سرزمین پیوسته ابررحمت است

سایه رحمت خدایا از سر ما برمدار

یارب این کشور همه سرسبز داروسربلند

مهروماهش حرز و تعویذ ازگزندروزگار

(Bu topraklar üzerinde daima rahmet bulubtu var. Ya Rabb, rahmet gölgesini üzerimizden ayırma

Ya rabb, bu ülkeyi hep yemyeşil ve ulu kıl. Güneş ve ayını zamanın tehlikesinden koru.)¹⁸³

¹⁸¹ Şehriyâr, *Divan*, c.II, s.972.

¹⁸² a.g.e., c.II, s.968.

¹⁸³ a.g.e., c.III, s.191.

Yine "Türkiye'ye Hayali Sefer" in Farsçasında da dua babında şu beyitler yer almaktadır:

یارب این رؤیت فیروز فرنجم و هلال
تا ابد دارظفر منند و فروزان اختر
همچنان ملت ترکیه و ایران یا رب
تا ابد الفتشان الفت جان با دو جگر
شهریار از قلم خود خجل و می گوید:

«الحمل الحُسن لَدیکم و بیانی ابتر»
(Ya Rab, bu parlak Yıldız ve hilalin rüyetini, ebede dek parlak kıl yıldızını
ışılıtlı yap.

Aynı şekilde Türkiye ve İran milletini, sevgi ve ülfetlerini can-ciğer gibi
ebedî yap.

Şehriyâr kendi kaleminden utanır ve der: "Taşdığınız hep iyiliktir ben ise
bunu söylemekten acizim."¹⁸⁴

Şehriyâr'ın kasideleri arasında 3 kaside 15 beyitten daha azdır. 2 tanesi 13
beyit, bir tanesi de 14 beyitten oluşmaktadır.

Divanındaki kasidelerinin en uzununu "Misafaret-i Şairane" kasidesidir. Bu
kaside,

کجا ست تخت سکندر کجا ست افسردا را   از این حدیث بخوانید بی وفا بی دنیا

(Nerede İskender'in tahtı, nerede Dara'nın komutanı? Bu hadisten
dünyanın vefasızlığını okuyun.)¹⁸⁵

matlarıyla başlar. Bu kaside, İran'ın tarihinden, büyük kahramanlarından ve dünyanın
vefasızlığından söz ederek dünyanın asıl yüzünü tanıtır:

نه گنج ماند ز خسرو و نه تخت ماند ز جمشید

نه قصرماند ز شیرین نه طاق ماند ز کسری

به عالمی که تقاضای خیرا ز آن نتوان کرد

بشرچران کند غیرشروفتنه تقاضا

(Ne hazine kaldı Husrev'den, ne taht kaldı Cemşid'den. Ne saray kaldı
Şirin'den, ne kemer kaldı Kisra'dan.

Hayrın kendisinden istenemeyeceği bir aleme beşer fitne ve şerin dışında
neden bir şey istemesin?)¹⁸⁶

¹⁸⁴ Şehriyâr, Divan, c.III, s.198.

¹⁸⁵ a.g.e., c.I, s.331.

¹⁸⁶ a.g.e., c.I, s.331.

Şehriyâr, 97 kaside yazmıştır. Bu, aslında azımsanmayacak bir sayı olmakla birlikte gazele oranla fazla değildir.

Şair, 31 kasidesinde mahlas kullanmamıştır. Mahlas kullanmadığı kasideler de münacaât, annesini ve babasını veya Sa'dî, Hafız, Rudekî, Nimâ Yuşic, İkbâl gibi büyükleri methettiği kasidelerdir. Bu da büyüklerine karşı göstermiş olduğu saygının bir gereği olsa gerek.

Şehriyâr, kasidede redif ve kafiye kullanmağa da çok önem vermiştir. Kasidelerinde fiilden oluşmuş rediflere daha çok yer vermiştir. Bu tür redifleri kullanmakla da his, duygu ve düşüncelerine daha bir güzellik katmakta ve ustalığını gazelde olduğu gibi kaside de ortaya sermektedir.

3) Kıt'a

Kıt'a da Şehriyâr'ın divanında nisbeten fazla yer verdiği bir başka şiir şeklidir. Divanında toplam 169 kıt'a mevcuttur. Bu şiirler, meth, şikayet, hiciv, öğüt ve nasihat, ahlak, taziye vb. gibi değişik konuları ihtiva etmektedir. En uzun kıtası 52 beyitten oluşmaktadır. Bu kıta, şairin bir yaz gecesi damın üstünde duygularını ifade ettiği bir şiirdir. Bu şiir, şairin hayal gücünün ne kadar geniş ve zengin olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. Bu kıt'a şu matla' ile başlıyor:

به شب در عالم دریا ابوالهول طبیعت بین

نهان در کسوت تاریکی و تنهایی دریا

(Gece derya aleminde tabiatın korkunç pramidine bak. Deryanın yalnızlık ve karanlık kisvesine bürünmüş.)¹⁸⁷

Şehriyâr'ın en kısa kıt'ası da 3 beyitten oluşmaktadır.

4) Mesnevi

Şehriyâr'ın divanında yer alan şiir türlerinden biri de mesnevidir. Şehriyâr'ın divanında yer alan mesnevi türündeki şiirlerin sayısı 35'tir. En uzun mesnevisi, "Şiir ve Hikmet" adındaki mesnevisi olup toplam 339 beyitten ibarettir. Şiir, şu matla'la başlamaktadır:

شهریا رانمی شود پیدا

زین هنرمند مردم شیدا

¹⁸⁷ Şehriyâr, Divan, c.I, s.379.

(Baş ve siması vakarlı ve uyumlu, çehresi merdane, esmer yapılı
Gözler, siyah etkileyici ve sert, omuzlar çıkık biraz da olgun.)¹⁹⁰

6) Rubai ve Dubeyti

Şehriyâr'ın divanında toplam 191 rubai ve dubeyti mevcut olup ictimâî, ahlakî, öğüt ve nasihat gibi konuları ihtiva etmektedir. Şehriyâr'ın rubai ve dubeytileri de diğer şiiirleri gibi vecizdir. Şairin burada da söz sahibi biri olduğu rahatlıkla görülebilir.

سرباز با شہامت کا مٹی روا کہ گیرد
از دشمنان غنیمت و زدوستان غرامت
سلطان بی کفایت خاکش برکہ بیند
از دشمنان شامت و زدوستان ملامت

(Asker büyük bir cesaretle adımını attığında düşmandan ganimet, dosttan da güç alır.

Beceriksiz sultan toprağının elinden çıktığını gördüğünde, düşmandan sevinç, dosttan da eleştiri alır.)¹⁹¹

Şairimiz, askerin gösterdiği fedakarlıkları, cesaret ve kahramanlığı, düşmanla karşılaşmayı iftihar edilecek birer eylem, yine aynı şekilde kifayetsiz ve beceriksiz bir sultanın memleketi yönetme noktasında gösterdiği başarısızlıkların tümünü bu dubeyti de özet bir şekilde açıklamaktadır.

Şair bir başka dubeytinde de insanın bir ömürlük yaşam felsefesini kısa bir şekilde şöyle açıklamaktadır:

با مشت بسته چشم گشودی در این جهان
یعنی به غیر حرص و طمع نیست حالیم
با مشت با زهم روی آخر به زیر خاک
یعنی ببین کہ میروم و دست خالیم

(Avucun kqr ali olarak gözünü açtın bu dünyada yani hırs ve tamahtan başka bir halimiz yoktur.

Avuç açınca kadar da toprağın altına gireceksin, yani gelgör ki girdi-
ye um ve elin kaştur.)¹⁹²

¹⁹⁰ Şehriyâr, Divan, c.II, s.1122.

¹⁹¹ a.g.e., c.I, s.669-670.

¹⁹² a.g.e., c.I, s.668.

Aşağıda vereceğimiz rubaide de nasihat ve öğüdün önemine işaret edilmektedir:

بهر جا که مالی است انباشته
بناچار از غیر برداشته

بگرداندرش حق صنایع بجوی
بلی هزکه بیش حق خویش داشت

(İçinde kaybolmuş hakkı ara bir malın toplandığı her yerde

Evet, her kim hakkından fazlasına sahip ise ister istemez başkasıdan gasbetmiş olur.)¹⁹³

Şayet dubeytilerin şekline bakacak olursak bunun öncekilerden değişik bir tarzda yazdığını ve kendine özgü bir kalıp oluşturduğunu göreceğiz. Zira bunların vezni öncekilerin rubai veznine uymamaktadır. Bundan dolayı Şehriyâr'ın duybeyti ve rubailerinde görülen tarz yeni bir tarzdır. Çünkü bunlar kafiye uyumu açısından rubai ve dubeytilere benzememekte, aslında dubeyti şeklinde yazılan dörtlülüklerdir.

7) Yeni Veya Serbest Şiir

Şehriyâr gazel, kaside ve mesnevide göstermiş olduğu başarıyı "serbest veya yeni tarz" diye adlandırılan şiirde de göstermiştir. Özellikle kendi deyimiyle serbest şiirin öncüsü olarak kabul edilen Nimâ Yuşic'in "Efsane" şiirini okuyunca bunu çok yeni ve taze bulur ve onun etkisiyle "Du Murğ-i Behiştî" adlı şiirini söyler. Sonraları bu tarza daha fazla ilgi duyar ve bu alanda çok güzel şiirler söyler. Özellikle "Eyvay Maderem" şiiri büyük bir ilgi görür. Bunun dışında "Peyam be Einştayn", "Mumyayı", "Peyam-ı Danob be Camia-i Beşer" ve "Firdevsî" gibi şiirleri de serbest şiir tarzıyla söylenmiş şiirleridir. Bu tür şiirleri divanında "Mekteb-i Şehriyâr" başlığı altında toplanmıştır.

8) Müteferrika

Şehriyâr'ın divanında "Müteferrika" başlığı altında derlenmiş olan birkaç şiiri daha mevcuttur. Bu bölüm kaside, kıt'a vb. gibi şiirlerinden oluşmaktadır. Ele aldığı konular ise, felsefi, ictimai, eğitici, eleştiri, mersiye, şikayet vb. gibi konulardır. Yazmış olduğu cevabî şiirleri de burada yer almaktadır. Muhteva ve mazmun açısından da dolu ve doyurucudur. Şairin önemli kişilere hitaben veya onların anısına ya da başka

¹⁹³ Şehriyâr, *Divan*, c.II, s.1160.

kimselere karşı cevaben yazdığı şiirlerinin büyük bir kısmı bu bölüm altında toplanmıştır. Örneğin en yakın dostu Şehyar'ın ölümü üzerine yazdığı bir-iki şiiri, Kemal'ül-Mülk, Hüseyin Tehranî, Dr. Racî, Pervin İ'tisamî, Mösyö Edward Jerf, Ebu'l-Hasan Sabâ, Dihkân ve buna benzer birçok kişinin ölümü nedeniyle yazdığı şiirler bu bölümde toplanmıştır. Ayrıca hiciv ve eleştiri tarzında yazdığı şiirler de bu bölümde yer almaktadır.

Tahranlıların Azeri halkını hor görmesi ve Türkleri küçük düşürmesi üzerine Şehriyâr'ın Tahran ve Tahranlılara cevaben söylemiş olduğu şiir, bu bölümde çok önemli bir yer işgal eder.

الا ای داور دانا تو میدانی که ایرانی چه محتتها کشید از دست این تهران و تهرانی
تو ای بیمار نادانی چه هذیان و هدر گفتی برشتی کله ماهی خور بطوسی کله خر گفتی
قمی را بد شمردی اصفهانی را بتر گفتی جوانمردان آذربایجان را ترک خر گفتی
ترا آتش زدند و خود بر آن آتش زدند
الا تهرانی انصاف میکن خر توئی یا من

(Sen ey bilgin hakim! Bilir misin ki İranlı ne sıkıntılar çekti bu Tahran ve Tahranlıların elinden?)

Sen ey hasta cahil, ne hezeyanlar söyledini bilmiyorsun, Reştliye balık kellesi yiyen, Tusluya eşşek başlı dedin.

Kumluyu kötü saydın, İsfahanlıyı daha beter gördün. Azerbaycan'ın yiğit gençlerine eşşek tırk dedin.

Seni ateşe verdiler, sense o ateşin üstüne üfledin. Ey Tahranlı insaf et, eşşek sen misin yoksa ben miyim?)¹⁹⁴

¹⁹⁴ Şehriyâr, Divan, c.I, s.686.

D) ŞİİRİNDE İŞLEDİĞİ TEMALAR

Şehriyâr'ın, şiirlerinde daha çok eski şairlerin uslubunu takip ettiğini ve en fazla da Sa'dî ve Hafız'dan etkilendiğini söylemiştik. Elbette bunlardan etkilenmesiyle birlikte işlediği konu ve mazmunlar hep yeni olmuştur. Zira Şehriyâr'ın yaşadığı devirde sosyal hayatın beraberinde getirdiği yeni kavramlar ve yeni mefhumlar doğmuştur. Şairin bu kavram ve mefhumlar üzerinde durmaması düşünülemez. Şair, çağına ayna tutabilen ve halkına bir bakıma yol gösteren insandır. Bu nedenle de Şehriyâr, halkının içinde bulunduğu durumu yansıtmıştır. Vatan sevgisi, dini duygular, özgürlük, aşk, sıkıntı ve şikayet gibi konuları sık sık işlemiştir. Şimdi bunlar üzerinde duralım:

1) Vatan sevgisi

Vatan sevgisi, Şehriyâr'ın divanında en çok yer verdiği konuların başında gelmektedir. Şair, kendi suyuna ve toprağına aşık biridir ve onu kutsamaktadır. Vatanına karşı duyduğu aşk ve sevgiyi "Şuyun-i Şehrîver", "Mihman-ı Şehrîver", "Be Pişgah-ı Azerbaycan-ı Azizem", "Azerbaycan", "Be yad-ı Tehran", "Rızâiyye", "Sehendim" ve buna benzer birçok şiirinde açık bir şekilde dile getirmektedir.

Şehriyâr, yurdunu ve halkını seven bir şairdir. Bunu hayatının tüm safhalarında göstermiş; halkının dertlerini şiirleriyle haykıran bir bülbül olduğuna inanmış bir kişidir:

Yad meni atsa da, öz gülşenimin bülbüliyem men

*Elimin Farsıcada derdini söyler diliyem men.*¹⁹⁵

İran toprakları Hş.1330 yılının Şehrîver ayında yabancı güçler tarafından işgal edildiğinde Şehriyâr, ülkenin yönetimini elinde bulunduran kişilerin beceriksizliği ve cesaretsizliği karşısında İran'ın başına çöken beladan duyduğu üzüntüsünü şu şekilde açıklamaktadır:

سربراورد در آفاق زتخت جمشید	روح زرتشت سحرگه به لباس خورشید
اشک چون پرتو خورشید به مزکان پاشید	جام جم دیدکز و خون جگر می جوشید
کاسه چشم ندامت شد و روی نگریست	گویی از اشک صفای دل دارا می جست
سخت آسیمه سراز حادشه می جست خبر	دید زخمی است نهان کشور جم را به چگر
همه روز در آن کاسه خون دید و گریست .	زنگ اسکندر از آن لوح دلارا می شست

¹⁹⁵ Şehriyâr, Divan, c.IV, s.80.

(Zertüşt'ün ruhu seher vakti güneşin elbisesinde Cemşid tahtının ufuklarında doğdu.

Cam-ı Cem onun yüreğinden kan coştüğünü gördü. Gözyaşları güneşin ışıkları gibi kirpiklerinden süzüldü.

Sanki yüreğin temiz gözyaşından Dara sırıyordu. İskender'in zili o levhadan Dilara'yı yıkıyordu.

Cem'in ülkesinin ciğerinde gizli bir yaranın çöktüğünü gördü. Bu hadiseden büyük bir ızdırab haberi yayıldı.

Göz çukuru utangaçlıkla doldu ve ona baktı. Bütün gün o çukurda kan gördü ve ağladı.)¹⁹⁶

Bu mütecaviz yabancı güçler ülkeyi terkettiğinde de duyduğu sevinci dile getirir ve vatandaşlarına, hazan mevsiminin bostandan ayrıldığı müjdesini verir:

خوان به یغما پرده آن ناخوانده مهجان می رود

آن نمک شناس بشکسته نمکدان می رود

از حریم بوستان بادخزانی بسته بار

یا سپاه اجنبی دارد از ایران می رود

نرگس شهلای من بگشای چشم از خاک و خون

کز سر راه چمن خار منبیلان می رود

گرچه بام و در بر کوبید صاحب خانه را

خانه آبادان که جند ازبوم ویران مردود

(Sofrayı yağmalayan o davetsiz misafir gidiyor. Tuzun kıymetini bilen tuzluğu kırıp gidiyor

Hazan rüzgarı bostan hareminden yükünü almış gidiyor. Ya da ecnebi ordular İran'dan çekip gidiyor

Kara nergisim aç gözünü toprak ve kandan. Zira çimenliğin yolundan dikenli ağaç gidiyor

Her ne kadar dam ve kapı ev sahibini ezdiyse de bayındır evdi ki baykuş viran olmuş vatandan gidiyor.)¹⁹⁷

¹⁹⁶ Şehriyâr, Divan, c.I, s.580.

¹⁹⁷ a.g.e., c.I, s.298.

Şair, anayurdu Azerbaycan ile birlikte Tebriz şehrini de çok övmektedir. Hatta şair, Meşrutiyet hareketi ve İslam Devrimi hareketinin merkezinin Tebriz olduğunu iddia eder ve bundan dolayı da Tebriz'i över.

خوش باد وقت مردم آزاد آذربایجان
آزاد باش ای خطه آباد آذربایجان

پرمی زند مرغ دلم با یاد آذربایجان
آزادی ایران ز تو آبادی ایران ز تو

(Gönlümün kuşu kanat çırpıyor hatırasına Azerbaycan'ın. Mutlu olsun özgür olan halkı Azerbaycan'ın.

İran'ın özgürlüğü sendendir, İran'ın bayındırlığı sendendir. Özgür ol bayındır olan sınır Azerbaycan.)¹⁹⁸

خرامان شاهمدان گلغذارش
خدای عشق دارد پایدارش
که دور افتاده از یار و دیارش
خروش بلبل از هر شاخسارش

خوشا تهران و طرف لاله زارش
دیوار عشق و شهر آشنائی است
خدایا چون کند مسکین غریبی
خوشا نزهتگه شمران که خیزد

(Tahran ve onun Lalezâr tarafı, gül bahçesindeki güzellerinin sallanışları ne kadar da güzeldir.

Aşkın vatanı ve tanışma şehridir, Allah onun aşkı ebedi kılsın.

Allah'ım dost ve vatanından uzakta kalmış miskin bir yabancı ne yapar.

Herbir dalda bülbüllerin uçuşması yükselen Şimran'ın temizliği ne kadar da güzeldir.)¹⁹⁹

Tahran'la ilgili yazmış olduğu bu şiirinde Tahran'ın değişik semt ve mahallerinden, güzel suyu ve havasından söz ederek ona selam ve dua yolluyor.

Ayrıca anayurdu ile ilgili olarak ta özellikle "Haydar Baba'ya Selam" manzumesinde çok geniş yer verir. Azerbaycan'a karşı beslediği hasretini değişik şiirlerde çok güzel bir dille açıklamaktadır. İran'ı Azerbaycan'a borçlu görür. Azerbaycan ile iftihar eder ve Meşrutiyetin asıl nedeninin Azerbaycan'daki durum

¹⁹⁸ Şehriyâr, Divan, c.I, s.165.

¹⁹⁹ a.g.e., c.I, s.135.

olduğunu iddia eder.

Şair, vatani olarak sadece İran sınırları içinde kalan Türk topraklarını kabul etmez. Aksine Türkiye'yi ve Azerbaycan topraklarını da kendi öz vatani olarak görür ve oralarda kendisini bir yabancı olarak değil yerli olarak görür. Şiirlerinde Türkiye'yi büyük bir aşkla över ve yüceltir. Örneğin Farsça olarak kaleme aldığı "Türkiye'ye Hayali Sefer"de bu konuda şöyle der:

هیچم از غربت و بیگانگی احساسی نیست
گوئی از کشور خود پاننهادیم بدر
مهربان، کوه و درودشت به من پنداری
می خزم در بغل مادر و دامان پدر

(Hiç mi hiç yabancılık ve gurbet havası hissetmiyorum. Sanki kendi ülkemden adım atmamışım dışarıya)

Dağ, taş, ovası şefkatli bir kol germekte bana. Sanki anne ve babamın kucagında dolaşıyorum.)²⁰⁰

Şair, aynı adla Türkçe olarak yazdığı şiirinde de şöyle der:

Gurbet ihsas eylemem men burda
Sanki öz doğma diyarımdı benim
Nerde vardi karındaşlarımız
Anayurdumdi, hisarimdi benim.²⁰¹

Şair, sadece kendi toprak ve vatanına tecavüzde bulunanları eleştirmekle de kalmaz, haksızlık ve tecavüz nerede olursa olsun karşı çıkar. Örneğin Kafkaslı kardeşlerinin uğradığı saldırıları sert bir şekilde eleştirmekte, yapılan zulüm ve haksızlıkları şiirinde dile getirmektedir:

رونها ده است به سوی تاتار
خون قزاقی به فرمان تزار
شیرخوا بیده کندغا فلگیر
گله گرگ به مکروتزویر

(Kazak'ın kızını Tezar'ın emriyle Tatar'a doğru yönelmiş

Kurt sürüsü hilekarlık ve tezvirle uyuyan aslanı gaflette yakalamış.)²⁰²

²⁰⁰ Şehriyâr, Divan, c.III, s.193

²⁰¹ a.g.e., c.IV, s.322

Almanlar Rusya'ya saldırdıklarında Şehriyâr, buna da karşı çıkarak muhalefet bayrağını yükseltir ve Rusların Almanlar karşısında yaptıkları mücadeleyi destekleyip över. "Kahramanan-ı İstalingrad" şiirini bu nedenle dile getirmiştir.

برسرا موج طوفانی شبانگه اهرمن
ناگهان دریای خاکی دیدخندان چون بهشت
دختران اوکرائین درکشتزارا نداده سر
با سرودداس وجکش نغمه ا ردیبهشت
ابری از دریا برآمدبا نهیب تندری

(Gecenin tufanlı dalgaları arasında şeytan ansızın cennet gibi gülümseyen bir dünya toprak gördü.

Onun kızları defalarca tarlalarda baş verdiler. Ekim ayının orak ve çekiç marşını söylediler.

Birden denizden hızlı ve keskin bir bulut yükseldi.)²⁰³

2) Türk Diline Karşı Hassas Oluşu

Şehriyâr'ın şiirlerinde işlediği ve önemseydiği bir diğer tema da Türkçe'ye karşı gösterdiği hassasiyettir. Şair, annesinin kendisinden Türkçe şiirler yazmasını isteyince Türkçe şiir yazmağa başlar ve o günden sonra da Türkçeye karşı özel bir ilgi duyar. Zaten "Haydar Baba'ya Selam" manzumesi bu özleyişin neticesidir. Farsların özellikle de Tahran halkının Türkleri ve Türkçeyi hor görmelerine karşılık şair, Türkleri ve Türkçeyi savunmuştur. Farsça olarak kaleme aldığı "Tehran u Tehranî" adlı şiirinde Farsların Türklere "Türkeher"²⁰⁴demelerini şiddetle kınamış ve bunu söyleyenleri eleştirmiştir. Ayrıca "Türkün Dili", "Türkiye'ye Hayali Sefer" ve "Derya Eyledim" gibi şiirlerinde Türklüğüyle övünmüş ve Türk dilinin önemini dile getirmiştir. Bunun yanında Türk halklarının aynı dili konuşmalarına rağmen alfabelerinin farklı olmasını da eleştirmekte ve bunu şeytanın işi olarak görmektedir.

Ayırıp şeytan elifbası bizi Allah'dan

Öz elifbamızı yazsan tapasan Kur'an'ı.

Şair, burada bu acı gerçeği dile getirirken aynı zamanda Türklerin İslamiyetten uzaklaştırıldığını da dile getirmektedir. Yine "Türkiye'ye Hayali Sefer" şiirinde de bu gerçeği Akif'in şiiri ile örneklendirmektedir:

²⁰² Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.626

²⁰³ a.g.e., c.I, s.539

²⁰⁴ Bu tabir "Eşek Türkler" anlamındadır ve o gün Türkler için kullanılıyordu.

*Akif'in Şi'rine bah gr, neler etmiş bize küfr
Her kademde kıyu kazmıŐ, ne de salmış derine
Biz de İslam'a gayıtdık da gelin el bir olağ
Türklerin her iki dünyası gayıtsın yerine.²⁰⁵*

Şair, Türk dilinin bir eŐme olduğunu, kendisinin bunu bir deryaya çevirdiğini "Derya Eyledim" Şiirinde dile getirerek Türk diline yaptığı katkıyı dile getirmektedir:

*Türki bir eŐme ise, men onu derya eyledim
Bir soyuğ ma'rekeni mahşer-i kübra eyledim.²⁰⁶*

Şair, daha sonra bu deryanın okyanusa dönüŐmesi ümidini de taşıyarak Türk Dilinin geleceğine olan güvenini dile getirir:

midim var ki bu derya hele okyanus ola.²⁰⁷

Şehriyâr, Türk dilinin edebiyatta yeterli bir dil olduğunu Arap ve Fars kelime ve sözlerine gerek duyulmadan dilin kullanılması gerektiğine inanmakta;

*Trkn dili tek sevgili istekli dil olmaz
Özge dile katsan bu asil dil, asil olmaz
z Şi'rine Fars'a-Arab'a gatmasa Şair
Őe'ri ohuyanlar-iŐidenler kesil olmaz.²⁰⁸*

Hatta Farsların birçok Türkçe kelime alıp kullandıklarını da iddia eder:

Fars Şairi oh sözlerini bizlerden aparmıŐ.²⁰⁹

Şair, Türk atasözlerinin ve folklorunun dünyada önemli bir yer işgal ettiğine de inanmaktadır:

Türk'n meseli, folkloru dünyada tekdir.²¹⁰

Böylece Şehriyâr kendi anadiline olan sevgisini, bağlılığını ve derin aşkını açıkça dile getirmektedir.

²⁰⁵ Şehriyâr, *Divan*, c.IV, s.321.

²⁰⁶ a.g.e., c.IV, s.229.

²⁰⁷ a.g.e., c.IV, s.229

²⁰⁸ a.g.e., c.IV, s.61.

²⁰⁹ a.g.e., c.IV, s.61.

²¹⁰ a.g.e., c.IV, s.61.

3. Sanat Anlayışı

Şehriyâr, sanat anlayışı açısından da ilmî ve edebî yönde olduğu gibi yüksek bir mevkide yer alır. O, İran ve dünya edebiyatıyla ilgili çok eser okumuş, incelemiş, sanat ve edebiyat alanında derin ve geniş bir bilgiye sahip olmuştur. Şair, kendi sanat anlayışını şu cümlelerle ifade eder:

"Sanat, Yüce Allah'ın zatından insanların nefesine bağışladığı bir ışık, bir nurdur. Onun en üstünü ve kamil olanı Peygamberlere özgü olan vahiydir. Bunun bir derece altında olanın ismi de ariflere özgü olan ilhamdır. Arif olan bir kişinin söylediklerinin nazım olması da mümkün olduğuna göre, bunun şiir olması ve arifin kendisinin de şair olması mümkündür. Böylece kendisine şair denilir."²¹¹

Sanatın ancak Allah'ın rızasına uygun bir şekilde icra edilmesi halinde faydalı olacağına inanır:

هَنْرِ گَرِ بَا خُدَا بَاشْدِرَوَانِ بَخْشْدِ بَدَنِيَّائِي

ولی از خود گذشتن دارد و توفیق می‌خواهد

(Sanat Eğer Allah ile beraber olursa dünyaya ruh ve güzellik verir. Fakat başarılı olmayı istediği halde kendinden de geçebilir.)²¹²

Şehriyâr'ın "Sanat sanat içindir" anlayışını da kabul etmediğini aksine sanatı toplum için istediğini görüyoruz. O, şairi halkını bilinçlendirmesi, topluma hizmet vermesi ve yaşam düzeylerini yükseltmesi için sorumlu bir kişi olarak görür. Toplumsal tahribatlar karşısında şairlerin uyanık olması ve halkı da bu tahribatlar karşısında uyanık olmağa çağırması gerektiği kişiler olarak görür. Bu düşünceden hareketle halkını bilinçlendirmek amacıyla şiirler yazmıştır.

4. Toplumsal ve Siyasal Konular

Şehriyâr, çevresinde olup biten toplumsal olaylar karşısında hassas bir yapıya sahip olup bu olaylar karşısında sessiz kalmayarak görüşünü şiir diliyle ifade eder. Bunun örnekleri elbetteki çoktur. Fakat biz birkaç tanesini zikretmekle yetineceğiz. Örneğin Üniversitelerin durumu hakkında düşüncelerini çok açık bir şekilde ifade eder. Üniversitelerin ilim-irfan yuvası olması gerekirken bir zamanlar gençliği sapıklık, dinsizlik, inançsızlık bataklığına sürükleyen mekanlar haline geldiğini ifade ederek tenkitte bulunur.

²¹¹ Şehriyâr, *Divan*, c.II, s.788.

²¹² a.g.e., c.II, s.11630

بود دانشگاه ما غربی و خودگم کرده راه

لیکن اکنون رهنمای هر دل گمراه ما ست

*(Üniversitemiz batılılaşmış ve yolunu kaybetmiş idi. Fakat şimdi yolunu kaybetmiş kalblerimizin yol göstericisidir.)*²¹³

به هرتاسیس دانشگاه اسلامی در این کشور

هزاران دخمه اغوای شیطان می شود تعطیل

*(Her bir İslamî üniversitenin bu ülkede kurulmasıyla şeytanın binlerce saptırıcı tuzağı yok olur.)*²¹⁴

Hş.1332 yılında Radyo kurumunun baskı altına alınıp yayınlarına sansür uygulanması karşısında susmamış bir kısım şöhret düşkünü kişilerin şarkıcı, türkücü ve sanatçı geçinerek radyoya hakim olmalarını asıl sanatçıların ise inzivaya mahkum edilmesini eleştirmiştir. Bu arada istifaya zorlanan Hüseyin Tehranî'ye hitaben şöyle seslenir:

دیدى که استفاده نکرد از تورادىو
پادا شاهل ذوق در این مملکت بلاست
تنها تونىستى به بلامبتلا حسین
تارادىو سپرده نگردد به دست اهل
مردم فضیحتى است به تجویل ما حسین

(Gördün mü radyo senden yararlanmadı. Bir tek adam çıkıp ta niçin ve neden de demedi Hüseyin.

Zevk ehlinin bu memlekette mukafatı hep beladır. Yalnız sen değilsin belaya mübtela olan Hüseyin.

*Radyo ehil olanların eline geçmedikçe halk bizim değıştirilmemek utanç duyar Hüseyin.)*²¹⁵

Yine sistemin toplum üzerindeki baskısını "Düzd-i Beled ve Gül-i Sersebed" adlı kasidesinde şöyle dile getirir:

²¹³ Şehriyâr, Divan, c.III, s.309.

²¹⁴ a.g.e., c.III, s.241.

²¹⁵ a.g.e., c.I, s.726.

ارباب خرد مسخره بی خردانند
از درس دل و دفتر دین هیچ ندانند
وز چشم نهان این همه ذات الرمدانند
پس حيله گران زشت ترين ديودانند.

خوبان جهان ملعبه دست بدانند
در مکتب دنیا همه خوانان همه دانان
از چشم غیا نشان نرمد بازی ذرات
دیوودا گر حیلده بلد بود بشر بود

(Dünya güzelleri kötülerin elinde birer oyuncaktır. Akıl sahipleri akılsızların elinde birer maskaradır.

Dünya mektebinde tüm okuyanlar ve bilenler. Gönül dersinden ve din kitabından hiçbir şey bilmezler.

Açık gözlerinden atomların oynadığı kaçmaz. Fakat kapalı gözlerinden ise tüm bunlar yok şeylerdir.

Dev ve ded eğer hile bilselerdi insan olurlardı. O halde hilekarlar en kötü dev ve dedlerdir.)²¹⁶

Yine şaire göre, modernleşme adı altında batının kendisine dikte ettirdiği emirleri uygulamaya koyulan sistem milli ve kültürel kimliği yok edici faaliyetlere giriştiği ve "Büyük Tahran'a Doğru" perdesi altında batının rezil kültürünü empoze etmeğe çalıştığı bir esnada Şehriyâr, sahip olduğu güçlü kalemle bunların gerçek yüzünü halka açıklar:

غرب وشرق به خرافات دگرگون کردند

تابه آیات رسی بازود دگرگون باشی
چه تمدن که تواز فیض مواهب محروم

همه بالهودر آمیزی و موهون باشی

صنعتی کز توبها دین و شتون می خواهد

هر خریدی و فروشی است تو مغبون باشی

(Garb ve şark seni hurafelerle değiştirdi. Delillere ulaşınca kadar bileklerin değişir.

Ne medeniyetsin ki sevgi feyzinden mahrumsun. Hep oyuncak gibi görür ve zayıf düşürürsün.

Senden karşılık olarak din ve şeref isteyen sanat, her satılan ve alınan şeyde aldanırsın sen.)²¹⁷

²¹⁶ Şehriyâr, Divan, c.II, s.959.

²¹⁷ a.g.e., c.III, s.477.

Şah rejimi karşısında bu tür bir siyaseti uygulayan Şehriyâr, yeni sisteme karşı memnuniyetini dile getirici şüirler söyler. İslam Devrimi olunca geçmişteki tecrübelerinden de yola çıkarak bir karşılaştırma yapar:

شاه صغیر دیده ام رهبر کبیر   آن بود در صغیری و این در کبیریم

(Şahı küçük görmüştüm, Rehberi büyük, O olduğu zaman küçüktük şimdi ise büyümekteyiz.)²¹⁸

Şair, bir başka şüirinde de Ayetullah Humeyni'yi adeta Hz. İbrahim'in Kâbe'deki putları kırmasıyla karşılaştırır ve onu bir bakıma Hz. İbrahim'e benzeter:

این رهبر کبیر، خمینی بُت شکن
خط امان خود از امام زمان گرفت

(Bu büyük rehber, put kıran Humeyni, kendi iman hattını İmam-ı Zaman'dan aldı.)²¹⁹

Ve bundan sonra her zaman halkla beraber bütün sahnelerde hazır bulunur. İran topraklarındaki bu değişikliği destekler ve bunu şüirlerinde dile getirerek ona itaat etmekle iftihar duyduğunu ifade eder:

دل که خط امام دلبر اوست   تاج هر افتخار بر سر اوست

(Dilberi Hatt-ı İmam olan bir gönül, her iftiharın tacı onun başında olur.

Ne imamdır ki mü'min ve kafir, onun huzurunda başını eğer.)²²⁰

Şehriyâr, Ayetullah Humeyni'yi Mehdi'nin gerçek naibi olarak görür ve onun gayip aleminde Mehdi ile irtibat içinde olduğunu da iddia eder:

به فرمان چنین رهبر که الحق نایب مهدی است
مسلم می دهند از غیب مردم صور اسرافیل

(El-hakk Mehdi'nin naibi olan böyle bir rehberin fermanına Sur-i İsrâfil her an gaybtan esenlik selamı verip teslim olur.)²²¹

²¹⁸ Şehriyâr, Divan, c.III, s.157.

²¹⁹ a.g.e., c.III, s.291.

²²⁰ a.g.e. c.III, s.269.

²²¹ a.g.e., c.III, s.241.

Şair, İslam Devriminin uyguladığı siyaseti şiirlerinde destekler ve karşılaştığı olayları, savaş, komplo, tuzak, süikast, cuma namazı gibi tüm konularda yeni sistemi övücü tarzda şiirler söyler:

Koy bu inkılap sel kimi ahsın

Göğ guruldesin, ıldırım çaksın

Mustaz'afın koy Hakka çatarken

İslam bayrağı dağlara taksın

Mazlumun ahı koy alev çekip

Zulmi rişeden yandırıp yaksın

Allah sofrası açık olur mu?

*Bir idde yesin bir idde baksın.*²²²

Amarika savaş uçaklarının "Tebes Operasyonu" olarak nitelenen olayda mucizevî bir şekilde düşüşleri, Suud yöneticilerinin Kâbe'yi kana bulamaları, Fars körfezi savaşı vb. gibi toplumsal ve siyasal olaylar karşısında da Şehriyâr, sessiz kalmamış ve herbiri hakkında değişik şiirler söylemiştir:

ای همه ناخن توانگل وانگشت انگشت
توبه صدام بشارت دهی از هشت بهشت
همه همبالکیان تولیدند و پلشت .

پرده کعبه کجا و کف دستی ناپاک
عربستان به رخ هفت درازد و زخ باز
مصری واردنی و شیخ کویت عرفات

(Kabe'nin perdesi nerde temiz olmayan pis elin avucu nerde? Ey tüm tırnakları kömür ve tüm parmakları mikrop taşan.

Arabistan'ın yüzü, açık olan yedi cehennem kapısını andırır. Sen Saddam'dan sekiz cennetten müjde verirsin.

*Mısırlı, Ürdünlü, Kuveyt şeyhi ve Arafat tüm bu yoldaşların şeytan ve birer çirkindir.)*²²³

²²² Şehriyâr, *Divan*, c.IV, s.169.

²²³ a.g.e., c.III, s.23.

Körfez savaşıyla ilgili düşüncelerini de Amarikayı Firavuna, İran'ı da Hz. Musa'ya benzettiği şu ifadelerle dile getirir:

همین جنگ خلیج فارس با فرعون آمریکا
همانا داستان حضرت موسی و رود نیل

(*Bu Amarika firavunuyla Fars körfezinde yapılan savaş, tıpkı Hz. Musa ile Rodnil'in hikayesi gibidir.*)²²⁴

Şehriyâr'ın, ömrünün son on yılını hep İslam Devrimini överek ve dış dünyaya tanıtmağa çalışarak geçirdiği şiirlerinden açıkça belli olmaktadır. Zira şair, her alanda kalem oynatmış ve tavrını açıkça ortaya koymuş bir şahsiyettir.

5. Çağdaş Düşüncelere Açık Olması

Şehriyâr, içinde yaşadığı zamanın bilincinde olan biri olarak halkının ihtiyacının ne olduğunun idrakinde olan bir şairdir. O asla halkının dertlerine yabancı kalmamıştır. Köşesine çekilip te kendi iç alemiyle yetinen veya insanların derdini uzaktan seyredip teşhis koymağa çalışan şairlerden de değildir.

Hafız'a hitaben söylediği şiirinde şöyle der:

حافظا دوران مادوران درویشی نبود
این عمل من در لباس اهل دولت می کنم

(*Ey Hafız, bizim dönemimiz dervişlik dönemi değildir. Bu hareketi ben ehli devlet elbisesi altında yapıyorum.*)²²⁵

Şair, dost görünümünde olan düşmanların nifakından söz ederken, onun zamanının olaylarından ne derece haberdar olduğu ortaya çıkmaktadır:

شعار دادن تنها دلیل ایمان نیست
که بعضا " اسلحه دشمنان دوست نماست
منافقیق همه اول شعار می دادند
فتاد پرده دیدی که شاهشان چه کداست
زبان و قلب یکی کن که روسفید شوی
وگر نه روی نبنی صدرها همیشه سیاه است .

(*Slogan atmak tek başına imanın delili olamaz. Zira kimi zaman düşmanın silahı dost görür.*

²²⁴ Şehriyâr, *Divan*, c.III, s.242.

²²⁵ a.g.e., c.III, s.97.

Münafıklar da daha önce hep slogan atıyorlardı. Perde düştü ve şahlarının ne köle olduğunu gördün.

Dil ve kalbin bir olsun ki yüzün ak olsun. Yoksa Ben-i Sadr'ların yüzü daima siyahtır.)²²⁶

Şehriyâr, kültürün milli olduğunu ve her toplumun kendine ait bir kültürünün var olduğunu kabul eder. Medeniyeti ise tüm insanlığın malı olarak görür. Dolayısıyla medeniyete ait güzelliklerin batıya ait olmadıklarını ve herkesin ondan istifade edebileceğini söylemektedir.

دورهٔ جنگ بیابان شد و دنیائی گفت
مکتب جنگ در ایران هنرش دانی چه؟
قتال ناهردی و آدم کشتی و مُرده کشتی
خون مردم بمکیدند که مُشتی کلاش
تا زباند کشد آن آتش جنگ پیروز
ما هم آن آتش افروخته را فوت زدیم
جنگ پیروز شد و هر یکی از بختوران
ایکن ایران بهمان سان پل پیروزی ماند
که در این معرکه ایران پل پیروزی بود
مُنحرف سازی و چاقوکشی آموزی بود
قصهٔ گوردکنی بود و کفن دوزی بود
کارشان کاسبی و مظلّم اندوزی بود
همه هیزم کشتی و مشعله افروزی بود
کارمان پُف زنی و شیوهٔ پیوزی بود
خورد از سفرهٔ بخت آنچه بدو روزی بود
پُشت دُلا که دگر مایهٔ دلسوزی بود

(Savaş dönemi sona erdi ve dünya şöyle diyordu: "İran bu savaş alanında 'Zafer köprüsü'ydü."

İran'da savaş mektebinin hüneri neydi bilir misin? Saptırmak, çakı çekmek ve kavga öğretmek idi.

Namertliği, çalmanın öldürmeyi ve ölü taşımayı aklamak, Kurt soyuma ve kefen çalma hikayesi idi.

Halkın kanını kalles bir yumruk gibi emiyorlardı. Kazançlı bir tüccar ve mazlum görünümlü idi.

Savaş zaferle sona erdi ve bahtiyar olanlar kendi kısmetine düşen rızık sofrasını paylaştı

Fakat İran hala o zafer köprüsü olarak kaldı.)²²⁷

²²⁶ Şehriyâr, Divan, c.III, s.295.

²²⁷ a.g.e., c.II, s.1017.

Şehriyâr, halkının yanlış yola saptığını gördüğünde ise hemen onları uyarır ve doğru yolu gösterir:

آدمی لابد از دلالتهاست   چه توان کرد تا ضلالتهاست
که به هر شاعری رسالتهاست   خاصه در عصر غیبت و فترت
بازش اندر کمین رسالتهاست   و بین رسالت که جز دلالت نیست
کرد و سومایه خجالتهاست   لاجرم موجبات تفرقه‌ای است

(Delaletler oldukça ne yapılabilir? İnsan ister istemez delillere yapışır.

Özellikle gaybet, fetret döneminde her şair için bir risalet sözkonusu olur

O risalet ise delilden başka bir şey olmadığı halde yine de tuzağın içinde delaletler olur.

Kaçınılmaz olarak tefrika ortaya çıkar. İki taraftan da utancın kaynağı olur çıkar.)²²⁸

Şehriyâr, Meşrutiyet dönemi hakkında da siyasi içerikli şiirler söylemiştir. Zira o da Meşrutiyet İnkılabını yaşamış ve görmüş biridir. Hatta Meşrutiyet hareketinin başladığı merkezde yaşadığı için Meşrutiyet dönemi şairleri arasında yer alır. Kendisini bu dönemin siyasî ve ictimai olaylarından uzak tutmamış ve o dönem edebiyatına uygun şiirler söylemiştir:

نوجوانان وطن بسترزخاک و خون گرفتند

تا که دربرشاهد آزادی وقانون گرفتند
لله زخاک جوانان می دم‌بردشت و هامون

یا درفش سرخ برسر انقلابیون گرفتند

(Vatanın gençleri toprak ve kandan yatak yaptılar. Ta ki bunu karşılığında özgürlük ve huzur buldular

Gençlerin toprağından çöl ve ovalarda laleler biter. Ya albayrağı inkılapçıların üstünde dalgalandırır.)²²⁹

²²⁸ Şehriyâr, *Divan*, c.III, s.349.

²²⁹ a.g.e., c.I, s.199.

Ya da şu şiirde olduğu gibi:

بریزباده که دستور منع امشت   حکومتی است که مجلس نمی کند تصویب

(Bade dök zira izin yasaktır bu gece. Meclisin tasvib etmediği bir hükümdür.)²³⁰

Şair, dönem itibariyle Meşrutiyeti idrak etmesine rağmen, o dönemin birçok şairinin kullandığı özgürlük, adalet, bağımsızlık gibi kelimelere itibar etmez. Gerçekten, batı kökenli bu tür kelime ve kavramlar Şehriyâr'ın şiirinde pek yer almamıştır.

6. Şehriyâr'ın Bilgi Alanı

Şehriyâr'ın şiirlerinden anlaşılacağı üzere, şiir dışında tıp ve musikî gibi bir kısım ilimlerle de uğraştığı görülmektedir. Tıp tahsilini son sınıfa kadar yapması nedeniyle tıp ilminde bilgi sahibi olduğu bilinmektedir. Hatta kısa bir süre staj türünde doktorluk da yapmıştır. Aşağıdaki beyitler onun bu sahadaki ilmini göstermesi bakımından dikkate değerdir:

غیبت امروز علمی و حسنی است   (رادپوم) خود کتابی و درسی است
ذره تا باز شد اثیر بود   ور بچرخد اثیر، ذره شود
دانش امروز تازه پی برده است   که آتوم قوه گره خورده است

Ayrıca şiir ve dilbilgisi konusunda da ilim sahibi bir insandır. Şairin şiiri şiirle tarif ettiği aşağıdaki beyitleri bunun en güzel örneklerindedir:

شعر نظمی بود بسحر حلال   که کند اهل ذوق حال بحال
شعر آمیخته است بادل و جان   شیر و شکر بود بکام جهان
با تو ای شعر عالم است بهشت   ور بهشت است بی تو باشد زشت
بی تو انسان نمیتواند زیست   وانکه بی شعر زیست انسان نیست

²³⁰ Şehriyâr. Divan, c.I, s.282.

*(Şiir, helal sihir olan bir nazımdır. Zira zevk ehlini halden hale sokar.
Şiir, gönül ve ruh ile karışmış dünyanın damağında süt ve şeker misalidir.
Ey şiir, alem senin ile bir cennettir. Cennet daht olsa sensiz kötti olur.
Sensiz, insan yaşayamaz. Şiirsiz yaşayan bir kişi ise insan değildir.)*²³¹

Şair, şiirin vezni, kafiyesi ve şekli hakkındaki düşüncelerini de yine şiirin diliyle şöyle ifade eder:

شعرِ منشور هست تنها شعر   شعرِ منظوم موسیقی با شعر
شعرِ موزون بجان بود دمساز   زانکه هم شعر باشد و هم ساز
نظم هم ساز شعر ما دزدید   که گهی دل بساز او رقصید

*(Mensur şiir, sadece şiirdir, manzum şiir ise musiki ile içiçe bir şiirdir.
Vezinli şiir, ruh ile aynı nefesi alır verir, Zira hem şiirdir hem sazdır.
Nazım da şiirimizin sazını çaldı, Zira gönül de onun sazıyla oynadı.)*²³²

Şiirden ve edebiyattan nasibini almamış bir milletin medeniyetten de nasibinin olamayacağı inancında olan şair, bu düşüncesini de şöyle dile getirmektedir:

بهمان نسبتش تمدن پیش   ادبیات هر گروهی پیش
کم نصیب است از تمدن هم   ملتی کز ادب نصیبش کم

*(Bir milletin edebiyatı fazla oldukça medeniyeti de o oranda ilerde olur.
Edebiyattan nasibi az olan bir millet, medeniyetten de nasibi az olur.)*²³³

Şair, dini konularda sadece hissî değil ilmî bir ehliyete de sahiptir. Dervişlik döneminde katettiği merhaleler onu şeyhlik mertebesine kadar yükseltmiş fakat o bunu kabul etmemiştir. Onun beyitlerinden Kur'an'ın düsturlarına çıkan bir yol bulmak mümkündür. Mesela, aşağıdaki beyit İslam'ın yetim hakkının korunması ile ilgili hükümlerine işaret etmektedir:

²³¹ Şehriyâr, Divan, c.I, s.482-483.

²³² a.g.e., c.I, s.485.

²³³ a.g.e., c.I, s.491.

مال یتیمان نتوان کردوقف عام

شمعی که خانگی اس چرا مسجدی کنی

(Yetim malı halkın istifadesine sunulamaz. Eve ait olan bir ışığı neden mescide ait kılasın.)²³⁴

دل اگر روبه خدام زدنت هست نماز

در نمازت به ریا سجده سجاده کنی

(Eğer yüreğin Allah'a yönelik ise nefes alman dahi namazdır. Namazında riya var ise seccadeye secde etmiş olursun.)²³⁵

Şair, şiirin ve edebiyatın dinden ayrı olamayacağını düşünür. Hatta bunların Kur'an'ın ve Peygamber'in bir mucizesi olduğu inancını da şu şekilde dile getirir:

که بدین کسوت آمده قران

شعر منشور است سعد قران

معجز خاتم النبیین است

شعر منشور شاهد دین است

(Mensur şiir Kur'an'ın kutluluğunun doğrulayıcısıdır. Zira Kur'an da bu şekilde gelmiştir.

Mensur şiir dinin doğrulayıcısıdır. Hatem'ün-nebiyyin'in mu'cizesidir.)²³⁶

Musikî konusunda da bilgi sahibi olan şairin geleneksel çalgı aleti olan "setar"ı çok güzel çaldığı bilinmektedir.

Kur'an'dan örnekler yazıp dostlarına hediye etmesi onun hat sanatıyla da ilgilendiğini gösterir. Bu örnekler, müzeye çevrilmiş olan evinde sergilenmektedir.

7. Şehriyâr'da Sevgi

Şehriyâr'ın şiirlerinde sık sık dile getirdiği konulardan biri de "insan sevgisi"dir.

چه جاودان دینی که به دنیا ی بهشت آیینی

شهریارا اگر آیین محبت باشد

(Ey Şehriyâr eğer sevgi aynası olsaydı ne ebedî bir din olurdu ki cennet dünyasına benzerdi.)

²³⁴ Şehriyâr, Divan, c.I, s.220.

²³⁵ a.g.e., c.III, s.114.

²³⁶ a.g.e., c.I, s.484.

Ya da;

ای اسیر آب و گل نقشی بر آرد
پیش از آن کز خشت تو ایولن کینند
درد عشق مادوای درهاست
گرچه نامش درد بی درمان کنند

*(Ey su ve çamurun esiri bir eser göster. Kerbicinden saray yapmazdan önce Aşkımızın derdi dertler ilacıdır. Her ne kadar ismi dermansız dert olsa da.)*²³⁷

Dünya konusunda da dosta şöyle seslenir:

عزیزدار محبت که خا ر ز ا ر جهان
گرش گلی است محبت است ای دوست

*(Sevgiyi yüce tut ki cihan dikenlik ise de eğer bir gülü var ise o da sevgidir ey dost.)*²³⁸

Şair sevgi ve aşkı kendine göre tarif eder:

بی ا شرمهر چه آب و چه گل
بی نمک عشق چه سنگ و چه دل

(Sevginin etkisi olmayınca ister su ister çamur olmuş, aşk tatsız olunca ister taş olmuş ister gönül olmuş.)

Şehriyâr'ın Hafız'a hitaben söylediği "Huda hafız, Hafız!" isimli gazeli de onun duygu ve heyecan dolu bir dünyaya sahip olduğunu göstermektedir. Şehriyâr, burada sahip olduğu sevgi kaynağının nerelere dayandığını gözler önüne serer:

به تو رایع تو جان می خواهد از تن شد جدا حافظ

به جان کندن ودا عت می کنم حافظ خدا حافظ

*(Senin veda etmenle can tenden ayrılmak ister Hafız. Canımı vererek sana Allah'a ısmarladık diyorum Hafız.)*²³⁹

²³⁷ Şehriyâr, Divan, c.I, s.207.

²³⁸ a.g.e., c.I, s.184.

²³⁹ a.g.e., c.II, s.914.

مگردل می کنم از تو بیا مهمان برآه انداز

که با حسرت و وَا عت می کنم حافظ خدا، حافظ

*(Gönlümü hiç ayırır mıyım senden, gel de misafiri yolcu et. Zira hasretle sana veda ediyorum Allah'a ısmarladık Hafız.)*²⁴⁰

Yine sevgisini şu dizelerde şöyle dile getiriyor:

بیا ئید از محبت این جهان را به خود جفت کنیم و آن جهان هم

*(Gelin de sevgiyle hem bu dünyayı hem de öbür dünyayı kendimize cennet edelim.)*²⁴¹

ای دوست بیا روی محبت به هم آریم کز خلق ندیدیم به جز خدعه و تزویر
پروانه و شمعیم بیا تا بشتا بیسم شب می رود اندیشه کن از آفتا خیر

(Ey dost gel de sevgi yüzünü birbirimize gösterelim. Zira yaratıklardan hile ve desiseden başka bir şey görmedik

*Kelebek ve mum misaliyiz gel de acele edelim. Gece geçiyor, ertelenmiş afeti düşün.)*²⁴²

Şehriyâr, Sa'dî ve Mevlana gibi insanları hep kardeş olarak görür, insanoğlunu bir ağacın dalları, yaprakları ve kökleri gibi değerlendirmekte ve birinin diğerini sevmesi aynı zamanda kendini sevmesi anlamına geldiğini kabul etmektedir.

کاین همه از یک تنه آدمند	آدمیان شاخه و برگ همنند
کند خداوند و در این دشت کشت	اصل درخت است کهن از بهشت
دست و دل و دیده و پیا و سرنند	آدمیان زنده به یکدیگرند
شاخ و پرو برگ بلرزند سخت	باد چو برگگی فکند از درخت
وای که مقدار نباشی نیست	گربشرا این نیست جیاتی نیست
کاین همه از یک پدر و مادریم	جمله برادر به هم و خواهریم

²⁴⁰ Şehriyâr, Divan, c.II, s.914.

²⁴¹ a.g.e., c.II, s.1029.

²⁴² a.g.e., c.II, s.957.

(İnsanlar birbirlerinin yaprak ve dallarıdır. Zira bunların hepsi bir tek Adem kökündendir.

Ağacın aslı cennetten kalma eski bir ağaçtır. Yüce Allah oradan söktü ve bu çölde dikti...

Bir kişiyi öldüren bir dalı kesmiş olmaz. Aksine beşer ağacını kökünden kesmiş olur.

Ademoğulları birbirleriyle yaşayan el, gönül, göz, ayak ve baş gibidirler.

Rüzgar, ağaçtan bir yaprak düşürdüğünde yazık ki tohum olacak miktarda değildir.

Hepimiz birbirimizle kardeş ve bacıyız. Zira hepimiz bir baba ve bir anadanız.)²⁴³

8. Öğüt ve Nasihat

Öğüt ve nasihat, divanda sıkça üzerinde durulan bir diğer temadır. Şair, bu temayı daha çok gazellerinde işler. Bu konuda insanlara örnek teşkil eden Şehriyâr, sahip olduğu irfanî duyguları anlatmaktan geri durmamıştır. Şairin yazdığı "Nakşhân-ı Ma", "Münacât", "Seher", "Mey-i Marifet", "Na-yı Tevhid", "Ruh-i Kuddus", "Hatemi Şah-ı Veli", "Hüdhüd-i Sebâ", "Cemâl-i Ka'be", "Kal'a-i Ankâ", "Hodperestî u Hudaperestî", "Meyhane-i Işk", "Çeşme-i Ebediyyet", "Rah-i be Semevât", "Meş'al-i Hidayet" gibi gazelleri öğüt ve nasihat konularını içermektedir.

Şair, "Seda-yı Huda" isimli mesnevisinde insanı, sevgiyi ve kulluğu tanımlarken nasihatta bulunmayı da ihmal etmez.

درد بشر دیدن و دارو شدن
خودهمگان را خودی انکاستن
موسی و عیسی و محمد (ج) یکی است
منتهی آمدیه یکی شا هراه
مکتب دین نیز کلاس یک است
مقتضی طفل سی خوان دیست
دوره رشد است ویلوغ بسر

شرط بودیا هم یگروشدن
رسم خودی با همگان داشتن
راه یکی رهبر و مقصد یکی است
این سهره ای سالک کوی اله
تا بشریت به مثل کودک است
مکتب موسی است دبستان دین
مکتب عیسی که کند نغمه سر

²⁴³ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.401.

مکتب قومی است بہ دانش فزون
مکتب اسلام کہ کامل شدہ است
قابل تشبیہ بہ دارالفنون
مدرسہ عالی و دانشکدہ است
درس نہای بی بہ بشری دہد
خاتمہ پرفتنہ و شرمی دہد

(Birbirimizle yüzyüze durmamız şart idi. İnsanlığın derdini görmek ve derman olmak.

Benlik hissini herkesle paylaşmak herkesin benliğini de kendisi gibi kabul etmek.

Yol birdir, rehber ve maksat birdir. Musa, İsa (a.s.) ve Muhammed (s.a.v.) birdir.

Bu üç yol, ey Allah yolunun yolcusu, sonunda bir tek yolda birleşirler.

İnsanlık bir çocuk gibi olduğu sürece din mektebinin sınıfı da bir tektir.

Musa'nın mektebi dinin ilkokuludur. Çocuğu din sofrasına doğru götüren öğretmendir.

İsa'nın mektebine söz sırası gelince olgunluk çağı ve buluş çağı geldi demektir.

Bir kavmin kültürü ilim ile artar. Daru'l-funun mektebine benzer.

İslam mektebi ki kamil olmaktır. Bir yüksek okul ve üniversitedir.

En son nihai dersi insana öğretir. Fitne ve şer olan her şeye son verir.)²⁴⁴

Rubailerinde de öğüt ve nasihatta bulunan şair, bu konuda ısrarlı olduğunu göstermektedir.

سه چیز خویشتن از چشم خلق پنهان کن
دلآوری و دہم دانش و سوم زر و مال
کہ این سه فتنہ خلق است و خلق فتنہ او
نمیکشند زہم دست تا بروز زوال

(Sahibi bulunduğun üç şeyi halkın gözünden sakla. Cesareti, ikincisi ilmi, üçüncüsü de para ve malı.

Zira bunların üçü halkın fitnesidir, halk ta onun fitnesidir. Ahiret gününe dek bunlar birbirlerinden el çekmezler.)²⁴⁵

²⁴⁴ Şehriyâr, Divan, c.I, s.404.

²⁴⁵ a.g.e., c.II, s.1169.

بشرکه آتش و خاکِی عجین آب و هواست همه به یک نسب از نسل آدم و حواست

(İnsan, ateş, suyla karıştırılmış toprak ve havadır. Hepsi bir nesebden Adem ve Havva neslindedir.)²⁴⁶

پند دادن به دوست پنہا نی
عزت دوست خواستن با شد
لیک با بودن کسان دگر
حرمت دوست کاستن با شد

(Dosta gizli bir öğüt vermek dostun izzetini düşünmek olmalı.

Fakat başkalarının da olması dostun saygısını yoketmek olmalı.)²⁴⁷

Şair, zamanın tutarsızlığı konusunda da "Efsane-i Ruzigâr" isimli gazelinde şöyle der:

قراری نیست در دور زمانه بیقراران بین

سریاری نداد در روزگار از داغداران پرس

(Kararlılığı yoktur zaman çarkının, kararsızlıkları gör. Zamana dost olan yoktur, bunu dostların yarısından sor.)²⁴⁸

Şair, aşağıdaki beyitlerde de muhatabına kararsız bir dünyaya gönül vermemesini tavsiye etmektedir:

بدنیادل منه کاین کاروان گاه
زمقصد باز دارد کاروانی
جهان دردی است بی درمان ولیکن
گرت ایمان به درد ندرمانی

(Dünyaya gönül bağlama zira bu kervansaray kervanı asıl maksadından alıkoyar.

Dünya dermansız bir derttir, lakin eğer sen iman sahibi olursan derdine kapılmazsın.

²⁴⁶ Şehriyâr, Divan, c.II, s.976.

²⁴⁷ a.g.e., c.I, s.166.

²⁴⁸ a.g.e., c.I, s.107.

*Bir derde bulaştınsa da ey gönül sakın Rabbinden başkasını
çağırmasın.)*²⁴⁹

Ve devamla ona gerçek değerini bulması için şöyle hitap eder:

جان ما وصل جهانى است که جزای وجود

تن به تن کشته او سرهم زنده از اوست

*(Canımız öyle bir dünyanın bağlısıdır ki bütün parçaları ten be ten onun
ölüsü, başlar da onunla diridir.)*

Çünkü:

از همه انس و جن و روح و ملک آدمی شاہکار خلقت اوست

*(Tüm ins, cin, ruh ve melekten bu eşsiz insan onun şaheseridir.)*²⁵⁰

"Sernivişt-i İnsan" kasidesinde de bu değerleri hatırlatmağa ve insanın kendi
benliğini tanımasına yardımcı olmağa çalışır:

ندانم ای که خدایت نبام انسان خواند
چه جوهری تو که معجون انس و جان باشی
دو عاملند که این سازدو آن فروریزد
تویی که عرصه این طرفه سازمان باشی
به روز حشر تو باید خراب یا آباد
ویا به هیئت چیزی از این میان باشی
قمارخانه عشق ازل تر دادند توهم حریف قماری عجب کلان باشی

*(Bilmiyorum ki ey Allah'ın insan olarak nitelediği kişi, sen ne macunsun ki ins
ve canın macunu olasın.*

*Bunlar iki etkendir, biri yapıyor biri döküyor. Sensin ki bu göz çukurunda yer
alırsın.*

*Mahşer günü sen ya harap ya abad olursun. Veya buna benzer bir parça
olasın.*

*Ezel aşkının kumarhanesini sana verdiler. Sen de çok varlıklı bir kumar
arkadaşı olasın.)*²⁵¹

²⁴⁹ Şehriyâr, Divan, c.I, s.101.

²⁵⁰ a.g.e., c.III, s.93.

²⁵¹ a.g.e., c.II, s.1015.

Dünyanın kalmaya değer bir yer olmadığını söylemekle beraber burada yapılanların da karşılıksız kalmayacağını zikreder.

اگر دنیا متاع عافیت داشت   در او کافر نمی زاد و نمی زیست
ولی سرمایه و زو و بالی است   که سودش جز زیان آخرت نیست

(Eğer dünya afiyetin metayı olsaydı onda kafır doğmaz ve yaşamazdı

Fakat vabali ve ağırlığı çok bir sermayedir. Ki faydası ahiretin ziyanından başka bir şey değildir.)²⁵²

İran'da başlatılan okuma-yazma seferberliğini de şu dördlüğü dile getirerek destekler:

پسر گو دین و دانش یا دگیر و پیشه ای آموز
که فردا لرد خواهد بودن و گوهر به کاز آور
به دختر خانه داری مشق ده درس عفات آموز

که فردا مادری خواهد شد و دختر بیبار آور

(Ey oğul, din ve ilmi öğren ve bir meslek öğret. Ki yarın adam olacak ve cevher üreteceksin.

Evde oturan kıza yazıyı öğret, iffet dersini öğret. Zira yarın anne olacak, doğuracak kız olacak.)²⁵³

10. İtikadî Konular

Şehriyâr inançlı ve dinî değerlere önem veren bir şairdir. Dolayısıyla itikadî konuları ihtiva eden şiirler, divanında büyük bir yer tutar. Sahip olduğu dinî inançları şiir diliyle güzel ve etkileyici bir üslupla anlatır.

دل خودبین به جز اندیشه نزدیکش نیست   تا خدا بین نشوی دل نشود دور اندیش

(Bencil gönül yakınından başkasını düşünmez. Allah'ı gören olmadıkça gönül uzak görüşlü olmaz.)²⁵⁴

Şairin divanında Allah, peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisi üzerinde yoğunlukla durduğu görülmektedir:

²⁵² Şehriyâr, Divan, c.II, s.1164.

²⁵³ a.g.e., c.II, s.1169.

²⁵⁴ a.g.e., c.III, s.146

a) Allah Sevgisi

Şehriyâr'ın yaşamı boyunca Allah'tan gafil olduğu bir anı olmamıştır. Sıkıntının en çetin olduğu dönemlerde bile Allah'a olan bağlılığından hiç bir şey kaybetmemiş ve daima Allah'a tevekkül etmiştir. Aşk mecarasına düştüğü yıllarda olsun daha sonra sıkıntılı dönemlerde olsun Allah'a olan inancını korumuş hatta sıkıntısının arttığı dönemlerde onun Allah'a ve dine olan bağlılığı da o oranda artmıştır. Her türlü derdinin, sıkıntısının Allah'a sığınmakla ve onun yardımını dilemekle bertaraf olacağına tüm kalbiyle inanmıştır.²⁵⁵ "Dil-i Şikeste" adlı gazelinde bunu şu şekilde ifade eder:

بدنیا دل منه کاین کاروانگاه	ز مقصد باز دارد کاروانی
جهان دردست بیدرمان ولیکن	گرت ایمان، بدردش درنمانی
بهر دردی که درممانی ایدل	الا تا جز خدای خود نخوانی

(Dünya dermansız bir derttir, lakin eğer sen iman sahibi isen kapılmazsın.

Bir dertle karşılaştığında ey gönül sakın Allah'tan başkasını çağırmasın.)²⁵⁶

Şair, Allah'a olan bu bağlılığından dolayı büyük bir mutluluk duyar ve her mutluluğun kaynağının Allah olduğunu söyler:

اگر گنج بقا خواهی فنا شو	خراب آباد دیدم دهر فانی
خدا را جا بدلہای شکسته است	دل بشکسته جو تا میتوانی
به چشم دل خدا را بین، خدا را	
که با ما لطف ها دارد نهانی	

(Ebedilik hazinesi istiyorsan yok ol. Zira en mutlu an bu yokluk anıdır.

Allah'ın yeri kırık gönüllerdedir. Elinden geldiğince kalık gönül ara.

Gönül gözüyle Allah'ı gör, Allah'ı. Zira bizlere gizlice nice lütuflar bağışlar.)²⁵⁷

Allah'tan gelen her türlü musibete "evet" diyen şair, canı pahasına da olsa onu kabul eder:

دلہم جواب بلا می دهد صلا می ترا	صلا بزن کہ بیجان می خرم بلا می ترا
---------------------------------	------------------------------------

²⁵⁵ Aşgar Ferdî, Şehriyâr ve İnkılab-ı İslâmî, s.12.

²⁵⁶ Şehriyâr, Divan, c.I, s.101.

²⁵⁷ a.g.e., c.I, s.101.

*(Yüreğim senin sesine evet cevabı verir. Seslen sen zira canımla alırım
senin belanı.)*²⁵⁸

Kanun koyma noktasında da insanların aciz olduğunu ancak Allah'ın ve onun kitabının kanun koyabileceğini ifade eder ve;

بشر قانونگزاری را شاید
که قانون بشر بی شر نباشد
بجز قران، کتاب آسمانی
چه قانونه که ان بت نباشد
کدامین می پسندی ناریا نور؟
جز این دو کیفری دیگر نباشد

*(Beşer kanun çıkarmağa layık değil. Zira beşerin çıkaracağı kanun şersiz
olmaz.*

Allah kitabı olan Kur'an'dan başka daha üstün bir kanun olabilir mi?

*Hangisini beğenirsin? Narı mı yoksa nuru mu? Çünkü bu iki karşılıktan
başka bir şey yoktur.)*²⁵⁹

diyerek ilahi kanunun beşeri kanunlardan üstün olduğu görüşünü savunur.

b) Peygamber Sevgisi

Şair, Allah'a duyduğu sevginin sonucu olarak O'nun peygamberi (s.a.v.)'ne karşı da büyük bir sevgi duyar. Hz. Peygamber (s.a.v.)'i mahlukatın en şerefli sayar; ermiş olduğu makama hiçbir kulun eremegeceği ve meleklerin dahi ona selama durduklarını zikreder:

ستون عرش خدا قائم از قیام محمد ص   بین که سر بکجا میکشد مقام محمد ص
سوار رفرف معراج در نوشت سماوات   سرود صف بصف قدسیان سلام محمد ص

*(Muhammed(s.a.v.)'in kıyamıyla Allah'ın arşının sütunu kaimdir. Gel gör
ki Muhammed(s.a.v.)'in makamı başları nelerere yükseltir*

*Refrefe binip semavatta Mi'race çıktı. Melekler saf saf
Muhammed(s.a.v.)'e selama durdular.)*²⁶⁰

²⁵⁸ Şehriyâr, Divan, c.I, s.96.

²⁵⁹ Asğar Ferdi, Şehriyâr ve inkılâb-ı İslâmî, s.12

²⁶⁰ Şehriyâr, a.g.e., c.I, s.97

Şehriyâr, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sözlerinde büyük bir tesirin olduğunu ve sözleriyle insanları Yüce Allah'ın emrine davet ettiğini ve bu davetin soyu tarafından kıyamete dek sürdüreceğine inanmaktadır. Onu sevmek için mahşer günü ümmetine yapacağı şefaatin yeterli bir sebep olduğunu, onsuz hiç kimsenin iki cihanda da amacına ulaşamayacağını ve ancak onunla cehennem ateşinin söneceğini söylemektedir:

حریم حرمتش این بس که در شفاعت محشر
بمیرد آتش دوزخ با احترام محمد ص
گرت هوای بهشت است و حوض کوثر و طوبا
یا بسایه ممدود مستدام محمد ص

(Ona saygı göstermek için mahşerde yapacağı şefaati yeterlidir. Zira o gün cehennem ateşi de Muhammed(s.a.v.)'e saygı gereği söner.

Eğer cenneti, Kevser havuzunu ve Tuba'yı arzu ediyorsan Muhammed(s.a.v.)'in geniş ve ebedî gölgesine gel.²⁶¹

c) Ehl-i Beyt sevgisi

Şehriyâr, Ehl-i Beyt'e, yani Resulullah (s.a.v.)'in soyundan gelen insanlara karşı büyük bir sevgi besler. Kendisi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in soyundan gelip yetiştiği ailenin etkisiyle de bu sevgiyi her zaman şiirlerinde dile getirmiştir. Bunun örneklerine divanının birçok yerinde rastlamamız mümkündür. Şairin Ehl-i Beyt için yazdığı şiirlerin çoğu bugün yas törenlerinde okunmaktadır.²⁶² Özellikle "Huma-yı Rahmet", "Kârıvan-ı Kerbelâ", "Gül u Bülbül-i İslâm", "Şeb u Ali", "Mi'rac-i Muhammed" ve "Münacât" gibi şiirleri dilden dile dolaşmaktadır.²⁶³ Şair, şiirlerinde özellikle Kerbelâ hadisesini en ince ayrıntılarına kadar dile getirir ve okuyucuyu adeta o sahnede yer alıyormuş veya faciayı gözleriyle görüyormuş gibi bir hale getirmektedir. Özellikle "Kârıvan-ı Kerbelâ" şiirinde zihinlere durgunluk veren bir ızdırabla sahneyi gözler önüne sermektedir:

شعیان دیگر هوای نینوادارد حسین (ع)
از حریم کعبه جدش باشگی شُست دست
روی دل با کاروان کربلا دارد حسین (ع)
مروه پشت سر نهاد اما صفادارد حسین «

²⁶¹ Şehriyâr, Divan, c.I, s.97

²⁶² Mecmua-yı Makâlehâ-yı Seminâr-ı Ber resî-yi Edebiyat-ı İnkılâb-ı İslâmî, s.582

²⁶³ a.g.e., s.584.

« خون بدل از کوفیان بیوفا دارد حسین »	او وفای عهد را با سر کند سودا ولی
« با کدامین سر کند، مشکل دو تا دارد حسین »	دشمنانش بی امان و دوستانش بیوفا
« عزت و آزادی بین تا که جادار حسین »	آب خود با دشمنان تشنه قسمت میکند
« داوری بین با چه قومی بیجیادار حسین »	دشمنش هم آب می بندد بروی اهل بیت
« دل تماشا کن چه رنگین سینما دار حسین »	بعد از اینش صحنهها و پردهها اشکست و خون
« گوش کن عالم پر از شور و نوادار حسین »	ساز عشق است و بدل هر زخم پیکان زخمهائی
« کاندزین گوشه عزائی بی ریادار حسین »	اشک خونین گو بیا بنشین بچشم شهریار

(Ey şiiler, bundan böyle Neyneva havasını teneffüs etmekte Hüseyin. Kerbela kervanıyla birlikte dir gönlünün yönü Hüseyin'in.

Dedesinin Kabe'sinin haremindedir oturmaktan elini yıkadı. Merve'yi arkasına aldı amma safa sahibidir Hüseyin.

O verdiği söze başı pahasına da olsa sadakat gösterir. Fakat vefasız Kufelilerden dolayı yüreği kan ağlar Hüseyin'in.

Düşmanları amansız, dostları ise çok vefasız. Hangisiyle başetsin, iki taraftan sorunu var Hüseyin'in.

Suyunu susuz kalmış düşmanlarıyla pay ediyor. İzzet ve özgürlüğü gör ne derece kadar var Hüseyin'in.

Düşmanları ise Ehl-i Beyt'in yüzüne suyu kapattıyor. Adaletle bak, ne hayasız bir kavimle karşı karşıyadır Hüseyin.

Bundan böyle sahneler ve perdeler hep gözyaşı ve kandır. Gönlün seyretsin ne renkli bir sineması vardır Hüseyin'in.

Kanlı gözyaşları dök, gel otur ve Şehriyâr'ın gözüyle gör. Zira bu köşede riyasız bir ızdırabı var Hüseyin'in.)²⁶⁴

Şehriyâr, taşıdığı bu değerleri insanoğluna da iletmeğe çalışır ve insanoğlunun ancak bu değerlerle kurtulabileceğine inanır. Allah'ın insana vermiş olduğu büyük nimetlere karşılık insanın da Allah'ı tesbih etmesini istemektedir:

خود بدین ابعاد محدود تن خاکی مبین می توان از دل شدن بابی نهایت متصل

²⁶⁴ Şehriyâr, Divan, c.I, s.98-99

*(Bu sınırlı boyutlarıyla kendini topraktan müteşekkil görme. Gönül yoluyla sonsuzluğa bağlanan kapıyı bulabilirsin.)*²⁶⁵

Ve insanı bedensel yapısından uzaklaştırarak sahip olduğu gönül yoluyla onu dünyadan uzaklaştırıyor ve hakkın dışında hiçbir şey söylememeye kendine tavsiye ediyor:

شهریار اینقدرم بس که جهان داده طلاق همه حق گویم و تسبیح خداوند کنم

*(Şehriyâr! bu kadar yeter zira dünya da seni boşamış. Hep hakkı söyleyelim ve Allah'ı tesbih edelim.)*²⁶⁶

11. Hayal Alemi

Şairin "Türkiye'ye Hayalî Sefer", "Rusya'ya Hayalî Sefer" ve "Efsane-i Şeb" gibi şiirleri onun hayal aleminin ne kadar derin ve geniş olduğunu gözler önüne sermektedir. Şair, bu şiirlerinde değişik mekanlara hayalî seferler yapıyor ve hiç gidip görmediği yerleri sanki oralarda uzun süreler kalmış, gezmiş ve incelemelerde bulunmuş gibi tanıtıyor.

Gelmişem nazlı hilâl ülkesine

Fikret'in ince hayal ülkesine

Akif'in marşı yaşardıp gözümü

Bakiram Yahya Kemâl ülkesine

Öz İslam ocağı Türkiyedir

Bir musallasi Ayasofya'dır

Burda Rumî kimi arifler var

Sofiler abidesi Konya'dır.

Görünür, perdesin açıkda hayal

Başta Fikret'le durup Yahya Kemâl

Son edipler safidir bak ne cemâl

Şehriyâr'dan ne akir istikbâl

²⁶⁵ Şehriyâr, Divan, c.III, s.72.

²⁶⁶ a.g.e., c.III, s.118

*Bir hilal parlıyarak oldi güneş
Bir saçaklı güneş ihlam adlı
Kol-kanad açarı geniş bir mülke
İmparatori-yi İslam adlı
Tomar açıkca hayal filmleri
Canlanir burda ahir bir tarih
Tuzlı, kanlı, boğuk tufanlar
Sanki gözler duman içre merih
Görirem bir ebedi izzet ve şan
Gelecek fahri olan bir geçecek
Yoğ, bu millet, bu hakikat ölmez
Çatacak Hızırına, camin içecek
Yine İslam alemin kaldıracak
İmparatori olan Osmanlı
İki heykel yapacak, el vererek
Biri Türk oğlı, biri İranlı
Bura Jön Türkiye'nin paytahtı
Atatürk intihabi Ankara'dır
Sabık İslambol idi, çoğ da güzel
Amma serhad bura nisbet aradır
O güzeller güzeli İslambol
O denizler kızı, derya gelini
Sanki derya çiçeği, nilüfer
Kol açib sahile atmış elini.*

"Efsane-i Şeb" adlı gazelde gece ve gecenin güzelliklerini tablolar halinde tasvir eder.

12. Bunalım ve Şikayetler

Şair, ilk ruhî bunalımı tıp tahsilini yaptığı yıllarda yaşar. Aşık olduğu kızdaki ümitsiz bir şekilde ayrılması onun büyük bir bunalıma girmesine sebep olur. Bu bunalım öyle bir dereceye varır ki tıp tahsilini son sınıfının son döneminde bırakmak zorunda kalır. Şehriyâr'ı bu aşktan sonra etkileyen diğer bir önemli olay da annesinin ölümüdür. Zira onu ümitsiz aşkıdan sonra hayata bağlayan tek unsur annesi olmuştur. Annesini de kaybedince ömrünün sonuna kadar üzerinden atamayacağı bir bunalım ve sıkıntı dönemi başlar. Öyle ki evliliğe bile bu sıkıntılardan dolayı yanaşmaz. Evliliğe razı edilir ama bu da pek uzun sürmez. Tek teselli kaynağı olarak gördüğü hanımı da ölür. Çocukları da ayrılır ve Şehriyâr büsbütün yalnız kalır. Bütün bu bunalımların yankılarını onun şiirinde bulmamız mümkündür. "Eyvay Maderem", "Azize", "Azize Can", "Hezeyan-ı Dıl", "Ney-i Mahzun", "Işk-i Hunîn" gibi şiirleri bu bunalımları işler.

Şairin şikayetleri daha çok umutsuz aşkına yöneliktir. Tutulduğu aşktan karşılık göremeyen Şehriyâr, bu durum karşısında sarsılmış ve şikayetlerinin kaynağını teşkil etmiştir. Çünkü bu halin her insanda belirmesi gayet tabiidir. Ayrıca toplumsal olaylardan duyduğu rahatsızlıkları şiirlerinde dile getirmiştir. Örneğin Tahran'ın vefasızlığından yakınmakta, sistemin Azerilere karşı uyguladığı siyaseti eleştirmektedir. Şair, yüreğinin derinliklerinden yankılanan feryadıyla zamandan, ihtiyarlıktan, sevgilisinin vefasızlığı ve ayrılığın, dostlarından ayrı düşmekten, toplumsal saplantılardan ve kişisel sıkıntılardan duyduğu şikayetleri şiirlerinde dile getirir.

Şair, sevgilisinden şikayet ederken şu ifadeleri kullanır:

بیوفا حالا که من افتاده‌ام ازپا چرا	آمدی ، جانم بقربانت ولی حالا چرا
سنگدل این زودتر میخواستی ، حالا چرا	نوشدارویی و بعد از مرگ سهراب آمدی
من که یک‌امروز مہمان توام ، فردا چرا	عمر مآرا مہلت امروز فردای تو نیست
دیگرا کنون با جوانان ناز کن بامآ چرا	نازینما ما بنماز تو جوانی داده‌ایم
اینہمہ غافل شدن ازچون منی شیدا چرا	وہ کہ با این عمر های کوتہ بی اعتبار
ای لب شیرین جواب تلخ سر بالا چرا	شور فرہادم پیرش سر بزیر افکنده بود
ای تقدربا بخت خواب آلود من ، لالا چرا	ای شب ہجران کہ یکدم در تو چشم من نخفت
در شگفتم من نمیباشد ز ہم دنیا چرا	آسمان چون جمع مشتاقان پریشان میکند
خامشی شرط وفاداری بود ، غوغا چرا	درخزان ہجر گل ای بلبل طبع حزین
این سفر راہ قیامت میروی ، تنها چرا	شہریارا بی حیب خود نمیکردی سفر

(Geldin de canım kurban sana fakat şimdi niye? Ey vefasız benim elden, ayakta düştüğüm şu anda niye?)

İlaçsın da Sohrab'ın ölümünden sonra geldin. Taş yürekli bunu daha önce istiyordun şimdi niye?

Ömrümüzün senin bugün ve yarınına zamanı yoktur. Ben ki bir bugün senin misafirinim, yarın niye?

Ey nazlı biz senin nazına gençliği verdik. Artık şimdi gençlere nez et bizimle niye?

Yazık ki bu kısa ve itibarsız ömürler ile bunca gafil olmak benim gibi bir aşığa niye?

Ferhadımın feryadı soruyla başını eğmişti Ey tatlı dudaklı başı yukarıda acı cevap niye?

Ey bir an olsun gözümü uyutmayan ayrılık gecesi, benim uyumuş bu bahtıma bunca La La niye?

Gökyüzü aşıklarının tümünü perişan ettiğinden şaşıyorum ben dünya parçalanmıyor, niye?

Gül den ayrılık hazanında ey bülbül üzüntü tarzı sessizlik vefadarlığın şartıydı, kavga niye?

"Ey Şehriyâr" sevgilin olmaksızın sefer eylemezdin. Bu kez kıyamet yoluna gidiyorsun yalnız niye?)

13. Aşk

Aşk, her şairin işlediği temalardan biridir. Şehriyâr da şair olduğuna göre aşktan bahsetmemesi beklenemez. Bu aşk, ister maddi olsun ister manevi olsun her zaman şairi şiir söylemeye sevk etmiştir. Şehriyâr'ın divanında önemli bir yer tutan konulardan biri de hiç şüphesiz aşktır. Zira Şehriyâr, aşık bir şairdir. Halk arasında da böyle bilinir. Dolayısıyla aşk ve aşkın, şairin kişiliğinde oluşturduğu tesirleri görmekteyiz. Çeşitli merhalelerden geçerek gerçek aşkın tadına varan ve bunu şiirlerinde hissettiren şairlerden biri de Şehriyâr'dır.

جو عشق سوزد نبینی به ساز عشق میبج که عشق نغمه عشاق ارغنون خداست

(Aşkın yaktığını görmüyorsan sakın aşkın sazına sarılma. Zira aşk, Allah'ın aşık kullarının güzel bir nağmesidir.)²⁶⁷

²⁶⁷ Şehriyâr, *Divan*, c.III, s.54.

Şair, kendisini aşk kurasının kendi adına çıkan ender şairlerden biri olarak görmekte, aşkın ezeli olduğunu kendisinin de ezelden beri aşık olduğunu iddia ederek şöyle demektedir:

با عشق تو ز اديم وبا عشق تومي ميريم   سوداي توما در زاد سرتو هويدايي

(*Senin aşkınla doğduk ve senin aşkınla ölürüz. Senin sevdan doğumdandır, sırrın ise kalpteki nokta.*)²⁶⁸

Aşk, Şehriyâr'ın yaşamının her anında mevcuttur. Çocukluğunda tabiata aşık olan şair, gençliğinde bu aşkı güzel bir kızın yüzünde görür. Bundan sonra da beşerî aşktan ilahî aşka bir geçiş yaparak bu aşkın gülü onun vücudunda yeşerip eski beşerî aşkının köklerini kurutup yokeder.

Şair, şiiri aşkın dili olarak görmekte ve onun Yüce Allah'ın en yüce güzelliklerinden biri olduğuna inanmaktadır. Zira şaire göre, arifler de şiiri aşk olarak nitelemektedirler.

عشق آتش نمیرکه خاموش نمیشود   اما شرار بلهوسی ها ختموش کن

(*Aşk ölmeyen bir ateştir ki asla sönmez. Ama sen kötülüklerin ateşini söndür.*)²⁶⁹

Aşkın hiç sönmeyen bir ateş olduğunu ifade eden şair, aşk ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade eder:

"...Çocuklukta bu nurun küçük bir gölgesi, kişinin anne-babasına karşı beslediği aşırı sevgi, aşk ve ilgi, ayrıca etrafındakilere karşı saygı ve muhabbet şeklinde tezahür eder. Bu, aşkın küçük bir ışığı ve aşkın ilk evresidir. İnsan olgunluk çağına erdikten sonra ilahî nurun aydınlığı veya aşk daha çok ve daha renklidir. Bunun ortaya çıkış şekli ise, maşuka karşı beslenen aşırı sevgi ve aşktır ki bu da temelde ilahî aşka dayanmaktadır. Fakat kavrama ve görme alanı henüz dar bir çerçevede olduğu için ilahî cemâli yalnızca mecâzî aşk denilen bir maşukta görür. Bu aşk, eğer gerçek olursa maşukun dışında her şey karşısında kör olmayla sonuçlanır. Öyle ki aşık maşukun dışında hiçbir şeyi göremez olur. Bunun sonu da genellikle ümitsizlik ve kalp kırıklığıdır. İşte bu noktadan sonra da aşkın ikinci merhalesi yani tabiata karşı aşk merhalesi başlar. Burada artık aşık daha geniş düşünmeğe ve görmeğe başlar. Aşğın

²⁶⁸ Şehriyâr, *Divan*, c.III, s.59.

²⁶⁹ a.g.e., c.III, s.129

gözünde önce cemâlî görüntüler sonra da celâlî görüntüler ve en sonunda da tüm afak ve enfusu kapsayan bir görüntü belirir. Bu merhaleyi de katedenler kendilerince tam anlamıyla bir aşk ve muhabbet bulamamış olurlar ve bu da onları bir ümitsizliğe sürükler bir hal alır. O halde bu merhale de ümitsizlik ve gönül kırıklığı sonucunu doğurur. Ve bu noktada aşık kişi vücudunu boşaltır, bu noktada başarıyla çıkabilen bir aşık ilahî cilveyle karşılaşır. Böylece onun aşkı son merhaleye girer ki bu da irfanî veya ilahî aşktır. Bu aşkı elde eden bir kimse artık vücudunun hiçbir anını aşksız görmeyecektir."²⁷⁰

Bu aşk, Şehriyâr'ın tüm vücudunu saran ve onu kendine doğru çeken ezeli bir aşktır.

به یک لبخند عاشق کش کز صبح ازل بشکفت
کشاندی از پیت جون سایه تا شام ابد ما را
دراقلیمی اگر با عاشقان چشم رضایی بود
دراقلیم دگر بر سینه کوبی دست رد ما را
در آن وادی که شام پیروی و گرگ اجل دارد
فرود آری به منزلگاه خونین لحد ما را
گرا ز صبح صباوت با زبرخیزم به شیدایی
چو در گوشتم به گهواره فرو خواندند نام تو
گشودم چشم و اول در رخ مادر تو را دیدم
ز طفلی تا شدم با دختر همسایه همبازی
به هر سو بر آوردم به با م و در ترا دیدم
چو عاشق تر شدم کم کم به بوم و برنگنجیدی
سفرها کردم و هر سوبه بحر و بر ترا دیدم
کنونم درهمه عالم نمی گنجی زوالایی

(İçinden ezel sabahının açıldığı aşığı öldüren bir gülücükle bir gölge gibi bizi ebed akşamına kadar peşinden sürükledin.

Bir yerde aşıklarla razı olma gözüyle oturduysan da bir başka yerde bizi redettiğini göğsüne el vurarak gösterirsin.

İhtiyarlık akşamının ve ecel kurdumun olduğu o vadide kanlı menzilde bizim lahdimizi indirirsin sen.

Eğer çocukluk sabahından itibaren aşıklığa yeltenirsek

Senin adımı beşikte iken kulağıma okuduklarında açtım gözlerimi ve ilk

²⁷⁰ Şehriyâr, *Divan*, c.II, s.787-788.

olarak seni annemin yanağında gördüm.

Çocukluktan itibaren komşunun kızıyla oyun arkadaşı olduğumda her nereye başımı çevirdimse senin kapı ve pencereni gördüm.

Daha da aşık olduğumda artık deryalara ve çöllere sığmadın. Deryalara ve çöllere sefer eyledim her yerde seni gördüm.

Şimdi ise hiçbir aleme sığmıyorsun, yücelerdesin.)²⁷¹

Şehriyâr'ın yukarıdaki sözlerinden anlaşıldığı üzere aşk üç merhaleden oluşmaktadır.

a) **Maddi aşk:** Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü gibi çocukluk yıllarında anne-baba ve çevre aşkı şairin vücudunu sarmış ve onu yalnız bırakmamıştır. O büyüdükçe vücudundaki aşk ta büyümüş ve değişik evreler oluşturmuştur. Çocukluk döneminden sonra bir kıza vurulmuş ve aşkın ikinci merhalesini en çetin bir şekilde yaşamıştır. Bu aşkla birlikte şairin vücudu, zarif duyguları, ince ruhu darmadağın olmuş gönlündeki ateşin sızısı dilinde yankı bulmuştur. Şairin sözleri aşkı tatmakla bir başka güzelliğe erişir. Bekleyişler, sıkıntılar, barışlar, vaadler, nazlar, istekler... kısacası aşkında kendisiyle ilgili olan bütün konular onun şiirinde yankı bulur:

نه مرغ شب از ناله من خفت نه ماهی	ما هہا تو سفر کردی و شب ماند و سیاہی
کز بعد مسافر نفرستند سیاہی	شد آہ منت ، بدرقہ راہ و خطا شد
سازم بہ قطار از عقب قافلہ راہی	آہستہ کہ تا کوکبہ اشکِ دل افروز
آنجا کہ تو منزل کنی ای شاہ بہ شاہی	خواہم بہ گدایی بہ درخانہ ات آیم

(Aylarca sen sefer ettin geriye gece ve karanlık kaldı. Ne gece kuşu benim iniltilerimden uyudu ne balık.

Yol ağızım minnet ahı ve hata oldu. Zira misafirden sonra siyahlık göndermezler.

Sakin ol ki gönül gözyaşının yıldızını yakayım. Kafilenin arkasından yola koyayım.

Bir köle gibi senin dergahının kapısına gelmeyi isterim. Senin menzil ettiğin yere ey şahlar şahı.)²⁷²

²⁷¹ Şehriyâr, Divan, c.I, s.504

²⁷² a.g.e., c.I, s.228.

Sevgilisinden uzak kalışı, gününü karanlık bir geceye dönüştürür. Yeniden kavuşmak için gece gündüz ağlayıp inleyerek Allah'a yalvarır.

آن لحظه که ریزم چو فلک از مزه کوکب. بیدار کسی نیست که گیرم به گواهی
چشمی به رخت دوخته ام باز که شاید باز آیی و برها نیم از چشم سیا هی

(Felek gibi kirpiklerden yıldız döktüğüm o an şahit olarak göstereceğim uyanık kimse yoktur)

Sabaha dek ben ve mumum uyumadık, lakin senin ayrılık gecenin şerhini bir türlü söyleyemedik

Senin yolunu gözleyecek açık bir göz dikmişim. Belki gelirsin de gözündeki siyahlığı kaldırabilirim.)²⁷³

Maşukunun sabah vakti verdiği görüşme sözü, uykusunu kaçıtır ve seher vaktine kadar seher yıldızını beklemeğe koyulur. Gece boyu semaya korku salar ve ona meydan okur:

شب است و چشم به راه ستاره سحر م که تا سپیده دم امشب ستاره می شمرم
سپاه صبحدم و تیغ آفتاب کجاست که با ستاره ستیزاست و جنگ با قمرم
گر آسمان به رخ آفتاب درنگشود بسان صبح بر آنم که پرده اش بدرم

(Gecedir ve gözüm seher yıldızını gözetlemektedir. Zira bu gece şafak vaktine dek yıldız sayıyorum.)

Sabah vakti ordusu ve güneşin kılıcı nerededir. Zira yıldızlarla ve ay ile savaş ve mücadele içindeyim.

Eğer sema kapısını güneşin yüzüne açmayacaksa tıpkı sabah gibi perdesini parçalamağa hazırım.)²⁷⁴

²⁷³ Şehriyâr, Divan, c.I, s.228

²⁷⁴ a.g.e., c.I, s.227

Ve maşukun geliş haberini dağ başındaki rüzgardan duyunca vafedilemeyecek bir sevinç ve huzur, vücudunun her tarafını sarar ve şöyle der:

اشم را ححه یوسفی وکیف شمیم   عجب که با زنی آیم از لال قدیـــــــــم
اسیر بیت حزن گودریجه ها بگشا   اشم را ححه یوسفی وکیف شمیم
به بوی زلف تو جا نوده داده ام اینک   چراغ عمر نهادم به رهگذار نسیم

(Yusufumun kokusunu alıyorum, koklanan nerede? Hayret ki eski güzelden dönmüyorum.

Hüzün evindeki esire pencereleri aç de Yusufumun kokusunu alıyorum, koklanan nerede?

Senin zülfünün kokusuna canımı vadetmişim şimdi. Ömrün kandilini nesimin yoluna koymuşum şimdi.)²⁷⁵

Maşuk, naz ile aşığından yüz çevirince o, yalvarırcasına maşuka doğru yönelerek büyük bir eziklik ve acizlik içinde ondan kendisine acımasını, merhamete gelmesini ve vermiş olduğu aşk sözünü bozmamasını, şarapçılara bağlanmamasını diler:

ای دل هنوز آن سنگدل با ما نمی گوید سخن
ما ها پری رویا سخن با ما نمی گویی چرا
آخر من از دیوانگی با ما می گویم سخن
من مهر تو پروردم و تو کین من تا چون کند

تا مهربا نیهای تو با مهربا نیهای من
این تلخکامیهای من و آن ترشروئیهای تو
با شوربختان شفقتی ای شاهد شیرین دهن
(Ey gönül, o taş yürekli hala bizimle konuşmaz. O halde sen de bir an bizi kendi halimize terket.

Ey ay yüzlü, ey peri yüzlü bizimle niçin konuşmazsın. Sonunda ben de delilikten ay ile konuşuyorum.

Ben senin sevgini aldım sen ise benim kinimi ta ki senin şefkatsizliğün benim şefketime ne yapsın?

²⁷⁵ Şehriyâr, Divan, c.I, s.223

Benim bu ateşli arzularım senin de o somurtkanlığın bedbahtlara bir şefkat göster ey şeker ağızlı sevgili!

Şarap sarhoşları senin doğru sözünü kırdılar. Uyanık ol ve sen de bu söz kıranların sözünü kır.

O ihtiyar pirin gençlerine neler söylediğini bilirsin. Genç baht genç baht ile yaşlı dost ta yaşlı dost ile.)²⁷⁶

Aşığın bu yakarışlarına acıyan sevgili, barış ve esenlik kapısından çıkıp gelerek onu kendisine çağırınca büyük bir sevinç ve neşeyle oynar ve kendinden geçer:

پروانه و شازشوق تودر آتشم امشب

میسوزم و باین همه سوزش خوشم امشب

درپای من افتاد مه از شوق که دانست

مهمان تو خورشید رخ مهوشم امشب

درپای حرم قافله از سوسن و سنبل

وز سرو و صنوبر علم جاوشم امشب

کوبیده بسی کوه و کمر سرخوش و اینک

درپای تو افتاده ام و بیهوشم امشب

یار بچه و مالی وجه رویای بهشتی است

گوبازنگیرند سراز مهوشم امشب

یزدای غبار از دل من تا بزدا یی

زلف پریان گردره از مهوشم امشب

(Kelebekler gibi senin aşkından ateşteyim bu gece. Yanıyorum fakat bununla birlikte sevinçliyim bu gece.

Ay aydınlıktan dolayı ayağıma düştü zira biliyordu ki sen güneş yüzlünün misafiriyim ayyüzlüyüm bu gece.

Haremin yanbaşında süsen, sünbül, selvi ve çam kafilesi içinde çavuşun bayrağıym ben bu gece.

Dağ yeterince ezilmiş, kemer sarhoş ve ben, senin ayağına düşmüşüm ve sarhoşum bu gece.

Ya rabb! bu ne visaldir, ne cennet görüntüsüdür. Söyle de başımı yastığımdan ayırmasınlar bu gece.

Bülbül bundan zevk alınca lal olur lal. Sen ey lale sormaz mısın ki ben niçin sessizim bu gece.)²⁷⁷

²⁷⁶ Şehriyâr, Divan, c.I, s.140

²⁷⁷ a.g.e., c.I, s.226

b) **Tabiat aşkı:** Şairin yaptığı sıralamaya göre, maddî aşktan sonra insanda tabiata karşı bir aşk peyda olur. Maddî aşkta karşılaştığı bu ruhî bunalımlar, sıkıntı ve çatışmalar, kavuşma, ayrılık ve vefasızlıklar, Şehriyâr'ı bir başka aleme yönlendirir. Bu alem aşkın ve huzurun daha yoğun olduğu bir alemdir. Aradığını bulamayan şair, bununla yetinmeyip aşkın başka bir merhalesine yönelir. Şehriyâr'ın sinesindeki kalp atışları onu ilahî cemalin görüntüsü olan tabiatın cemalini kavramağa sürükler. Şair, maşukun da bu güzel görüntülerden birisi olduğunu anlar. Oysa ki bundan önceki merhalede şair, maşukunun Hakk Teala'nın cemalinin ve güzelliğinin bir görüntüsü olduğunu kabul etmekteydi. Şimdi ise varlık aleminin tüm halkalarını güzel görüyor ve onlara karşı aşk ve sevgi besliyor.

جبین بگشا که می‌بندیدم ز این غمخا نه محلها

چه خرم سرزمینها یی که در پیش است و منزلها
چه غم گر آب و گل سودا کنند از ما به جا نودل

که برخیزیم از گلها و بنشینیم در دلها
و فای یی نیست در گلها منال ای بلبل مسکین

کزین گلها پس از ما هم فراوان رویدا ز گلها
به عاشق چشم دل دادی که از ما دتوفا فل نیست

چه مسکین تیره بختا نند از ما دتوفا فلها
نه آن شمع و نه آن محفل ولی از معجبات عشق

هنوز افسانه پروانه بینی شمع محفلها
(*Yolu aç zira bu gam yükü evaen yukümüzü alıp gidiyoruz. Önümüzde ne güzel topraklar ve ne güzel menziller var.*)

*Su ve çamurun can ve gönülden bizimle alışveriş yapmalarında ne var?
Zira böylece çamurlardan kalkar ve gönüllere otururuz.*

*Güllerde bir vefa yoktur inleme sen ey miskin bülbül! Zira bu çamurlardan
bizden sonra da birçok güller biter.*

*Aşığa yürek gözü verdin ki senin yadından gafil değildir. Senin yadından
gafil olanlar ne de miskin karabahtlılardır.*

*Ne o mum ne o mahfil fakat aşkın gereklerinden olsa gerek hala kelebek
efsanesini o mahfillerin mumu olarak görüyorsun.)²⁷⁸*

Şair, böylece aşkın bu tekâmüli merhalelerini bir bir kateder. Aşkın önceki merhalelerinden elde ettiği tecrübe ve kazançlar onun gönlünde tabiat aşkının güzelliğini ve büyüklüğünü daha da pekiştirir.

²⁷⁸ Şehriyâr, *Divan*, c.II, s.814

جوبستی دربروی من بگوی صبروکیردم

چو در ما نم نبیخشیدی به درد خویش خو کردم
چرا رودرتو کردم من که خود را گم کنم در تو
به خود با ز آمدن نقش تو در خود جستجو کردم
خیالت ساده دل تر بود با ما از تو بگروتر

من اینها هر دو با آینه دل رو برو کردم
فشردم با همه سختی به دل سنگ صبوری را
ز حال گریه پنهان حکایت با سبک کردم
(*Sen kapıyı yüzüme kapayınca ben sabır sokağına yöneldim. Sen dermanı bağışlamayınca ben derdimi huy edindim.*)

*Sende kendimi kaybedeyim diye sana ne diye yüzümü döndereyim.
Kendime geldim ve senin şeklini kendimde aradım.*

Senin hayalin daha saf kalpli idi ve bizimle senden daha tek yüzlü. Ben de bunların ikisini gönül aynasıyla karşılaştırdım.

Tüm sarhoşluğumla birlikte Taş kalbe sabrı sıkıştırdım. Gizlice yapılan ağlama halini testiye anlattım durdum.)²⁷⁹

Şehriyâr'ın sözünü ettiği aşk, temiz ve safır. Onun aşkı asla günaha karışmamıştır. Zira o aşka bir başka açıdan bakmakta ve şunları söylemektedir:

حاشاکه عشق پاک تورار سوا کند کسی	عشق پلید ما ست که رسوایی آورد
حیف است دردا و که مداوا کنی کسی	دروا مکن بروی طبیب و دوا ی عشق
حیف است کز توجرتو تمننا کند کسی	ما عاشقان بهشت تمننا نمی کنیم
چشمی نبود تا که تماشا کند کسی	آینه جمال ازل بود عشق من

(Aşk, rüsvaylık getiren şeytanımızdır. Haşa ki senin temiz aşkın bir başkasını rüsvay etsin.

Tabib ve aşkın devasına sakın kapıyı açma. Zira onun derdini birilerinin iyileştirmesi yazıktır.

Biz aşıklar cenneti temenni etmeyiz. Birilerinin senden, senden başkasını temenni etmesi yazıktır.

Ezel cemalinin aynasıydı benim aşkım. Temaşa edecek bir gözü yoktu kimsenin.)²⁸⁰

²⁷⁹ Şehriyâr, *Divan*, c.1, s.181

²⁸⁰ a.g.e., c.I, s.718

Şair bir başka yerde de şöyle der:

عشق آتشی نمیرکه خاموش نمیشود
اما شرار بلهوسی ها خاموش کن

*(Aşk ölmeyen bir ateştir ki asla sönmez. Ama sen kötülüklerin anasının ateşini söndür.)*²⁸¹

Şair, daha sonra maşukun aşkıta gösterdiği vefasızlığı görünce onun yolunda sarfettiği ömre acımaktadır:

بروای ترک که ترک توستمگر کردم
عهد و پیمان تو با ما و وفا با دیگران
به خدا کافر اگر بود به رحم آمده بود
تو شدی همسر اغیار و من از یار و دیار
حیف از آن عمر که در پای تو من کردم
ساده دل من که قسمهای تو باور کردم
زان همه ناله که من پیش تو کافر کردم
گشتم آواره و ترک سرو همسر کردم.....

(Git ey güzel zira senzalimi terk ettim. Senin yolunda sarfettiğim o ömre yazık oldu.

Ahd ve söziün bize, vefan ise başkalarınındır. Yazık ben saf kalpliye ki senin sözlerine inandım.

Yemin olsun ki kafir bile olsaydı merhamete gelirdi. Senin önünde yaptığım o inlemelerden dolayı,

Sen başkalarına eş oldun ben ise yar ve diyardan. Avare oldum ve eş ve dostu bırakıp terkettim.

Senin başının altında ipek var nereden bilirsin. Ben çölün diken ve çalılarını yastık edinmişim.

*Senin gamından dolayı babamın acısını gördüm ve annemin kucağında inci misali gözyaşı döktüm.)*²⁸²

²⁸¹ Şehriyâr, Divan, c.III, s.129

²⁸² a.g.e., c.I, s.272

Şair, aşk konusunda derinleştikçe yepyeni merhalelerle tanışır ve bir önceki merhaleyi küçük görmeğe başlar. Adeta Mevlana'nın Şems'ten ayrıldıktan sonra onun vücudunu herkeste görmesi gibi bir hal içine girer.

صبا به شوق ایوان شهریار آمد . که خیزوسربدرا زدخمه کن بها آمد
ز زلف زرکش خورشید بندسیم سه تار که پرده های شب تیره تا روما آمد
به شهر جند نشینی شکسته دل برخیز که باغ و بیشه شمرا ن شکوفه زار آمد

(Saba büyük bir aşkla Şehriyâr'ın eyvanına geldi. Kalk ta başını bu mezardan kaldır, bahar geldi.)

Güneşin altın renkli zülüflerinden sazın gümüş telleri karanlık gecenin perdelerini tarumar etmeğe geldi.

(Şehirde ne diye oturursun ey kırık kalpli, kalk. Zira Şimran'ın bağ ve bahçeleri tomurcuklara geldi.)²⁸³

Şairin bu yönü "Ebediyet" adlı gazelinde daha geniş bir şekilde göze çarpmaktadır:

ابدیت که به هر جلوه تجلا میکرد دلربایی همه در آینه ما می کرد
شاهد ما که منش دیده خود بین بودم خود در آینه بدین گونه تماشا می کرد
مدعی را که بر انداختی از چهره نقاب عشق بازی همه با شاهد دنیا می کرد
آشنای تو حریفی است که از شبوه چشم راز می گفت و به برو همه حاشا می کرد
دوش با ساقی مستان به شبستان بودم صبحگاهان که می از کوزه به مینا می کرد
گفتم این توفته گوهر به تو کی دادا دکریم گفت آن روز که این توفته مینا می کرد

(Her cilyeye tecelli eden ebediyet tüm güzellikleri aynamızda gösterdi.)

Bencil gözlerini görmeyi huy edindiğim güzelimiz kendisi de aynada bu şekilde temaşa ediyordu.

Maskesini düşürdüğü iddiacı da bütün dünya güzelleriyle aşk oyunu oynamıyordu.

Seninle tanışmak düşmanlıktır ki göz işaretiyle sır söylerdi ama kaşla da hep "haşa" diyordu.

²⁸³ Şehriyâr, Divan, c.I, s.153

Dün gece sarhoşların sakisiyle geceledim. Sabahçılar da şarab testisinden mina yapıyordu.

Onu sadeften bir kadeh içinde inci taneleri gibi gördüm. Zira kapkaranlık gecede Yed-i Beyza gibi parlıyordu.

Dedim: Sana bu ipekli cevher ne zaman verildi ey kerim. Dedi: Bu cevherin deryaya dönüştürüldüğü gün.)²⁸⁴

O tabiatı, ilahî aşkın güzelliklerinin bir görüntüsü olarak görüyor ve ona karşı sevgi besliyor. Bundan dolayı da bir müddet sonra yalnızlığı ve insanlardan uzak olmayı seçer, bunun neticesinde de kendisini tabiatın kucığına atar, dostlarla birlikte tabiatın dostluğuna döner.

c) İrfanî aşk: Bu merhale, Şehriyâr'ın ulaştığı en son merhaleidir. Şair, maddî ve mecazî aşkların tümünden sıyrılarak yeni bir merhale olan irfana ve hakikata ulaşır. Bu irfanî aşk, küçüklüğünden beri Şehriyâr'ın elinden tutan ve onu çeşitli sıkıntılardan geçirdikten sonra mutluluğa kavuşturan bir aşktı. Her ne kadar bundan önceki merhaleler Şehriyâr'ın hayatında önemli etkiler bırakmış ve ömrünün büyük bir kısmını heder etmişse de o, bunu son merhaleye gelmek için zaruri görür ve bundan acı duymaz. Kendi ifadesiyle:

عشق مجا زغنجہ عشق حقیقت است گل گوشکفته باش اگر بوش میکنی

(Mecazi aşk, gerçek aşkın goncasıdır. Ey gül eğer koklanmak istersen açıl.)²⁸⁵

Ayrıca şu beyitlerde de onun işaretleri görülmektedir:

ریختم با نوجوانی با زطرح زندگانی

تا مگر پیرانه سرا زبگیرم نوجوانی

گرچه دانم آسمان کردت بلای جان ولیکن

من به جان خواهم ترا عشق ای بلای آسمانی
زندگانی گر کسی بی عشق خواهد من نخواهم

راستی بی عشق زندان است بر من زندگانی

گر حیات جاودان بی عشق باشد مرگ باشد

لیک مرگ عاشقان باشد حیات جاودانی

²⁸⁴ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.236

²⁸⁵ a.g.e., c.I, s.119

(İhtiyarlıkta yeniden gençliği elde etmek amacıyla hayatımın düzenini daha gençliğimde döktüm.

Evet evet gençlik yeniden elde edilebilir. Eğer gençlikte yaşamın düzeni dökülebilirse,

Mutluluk bir ömürden sonra tebriğime geldi. Gerçekten mutlu bir ömürden sonra tebrik var mı?

Eğer ebedi hayat aşksız olursa ölüm olur. Fakat aşkların ölümü ebedi hayat olur.)²⁸⁶

Şair, "Yusuf-i Gumgeşte" adlı gazelinde de bu aşkını dile getirmekte ve adeta kendisini, oğlu Yusuf'u kaybeden Hz. Yakub'a benzetir.²⁸⁷

یا رب آن یوسف گمگشته به من با زرسا ن

تا طربخانه کنی بیت خرن با زرسا ن

ای خدایی که به یعقوب رسا ندی یوسف

این زمان یوسف من نیز به من با زرسا ن

یا رب آن نغمه سرا بلبل خوش الحان را

تا بیا سیم از این زا غوزغن با زرسا ن

(Ya Rabb, kaybolmuş Yusufumu bana geri ulaştır. Mutluluk evi olsun diye hüzn evini geri ulaştır.

Ey Yakub'a Yusuf'unu ulaştıran Rabbim, bu gün benim Yusufumu da bana ulaştır.

Ya Rabb, o hoş sesli bülbülün güzel nağmesini bu karga ve karakuştan rahatlamam için bana ulaştır.)²⁸⁸

"Melâl-i Muhabet" isimli gazelinde maşukundan yardım dilemekte ve onun da bir gün aşık olacağını söylemektedir:

سروبلند من که به دادم نمی رسی

دستم اگر رسد به خدا می رسا نمست

پیوند جان جدا شدنی نیست جان من

تن نیستی که جان دهم ووا رها نمست

²⁸⁶ Şehriyâr, Divan, c.I, s.267

²⁸⁷ Hz. Yakub, en çok sevdiği oğlu Yusuf'u kaybedince gözleri kör olmuş ve ancak Yusuf'unu bulduktan sonra gözleri açılabilmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi almak için Kur'an-ı Kerim'de Yusuf suresine bakılabilir.

²⁸⁸ Şehriyâr, a.g.e., c.I, s.229-30

ما تمسرای عشق به آتش چه می کشی

فردا به خاک سوختگان می کشا نمست

(İmdadına yetişmeyen benim uzun boylu selvim. Yemin olsun eğer elim yetişseydi el uzatırdım sana.

Canın bağı ayrılmaz ey benim güzel ayım! beden değilsin ki sana can vereyim ve serbest bırakayım.

Aşkın matem sarayını ne diye ateşe atarsın. Yarın yanmışların toprağına sürüklerim seni.

Okşayıcı ellerini başıma ve yüzüme sür. Zira senin için güzel sözler söyleyecek bir saz oldum.)²⁸⁹

Şehriyâr'ın bu merhaledeki şiirleri daha çok onun hakikatı arayan gönlünden yankı bulmuş irfanî ve manevî ruhtan neşet etmiştir. Onun bu ruh yapısı "İntizâr", "Cem' u Tefrik", "Vahşi-yi Şikâr", "Yusuf-i Gumgeşte", "Misafir-i Hemedân", "Harac-ı Işk", "Saz-ı Sabâ", "Nay-ı Şebân", "Eşk-i Meryem", Helal-ı Muhabbet", "Nushe-i Cadû", "Du murğ-i Behiştî", "Efsâne-i Nimâ"... vb. gazellerinde görülebilir. Burada onun çocukluğundan gelen aşkına örnek olarak şu şiirini örnek verip bu bölümü de bu kadarla yetinerek bitirelim:

زادن من سفرو عشق تو باشد زادم

توجه حسنی که منت عاشق ماد زادم

گردش چشم تو با من چه طلسمی در باخت

که در این دایره چرخ کبود افتادم

قصر غلمان و سرا پرده حورانم بود

آدم نداخت در این دخمه غم بنیادم

من همه جان ودلی زنده عشقم آری

آب و گل گو بروا ز آتش دل بربادم

نقطه خال تودرمیکدها زمن بستانند

آنچه در مدرسه آموخته بوداستادم

(Benim doğumum seferdir, senin aşkın ise Adem'den. Sen ne güzelliğisin ki ben anadan doğma senin aşğınım.

Senin gözlerinin benimle dolaşması ne tilsimler kaybetti. Zira bu dünya feleğinin çarkına düşmüşüm ben.

²⁸⁹ Şehriyâr, Divan, c.I, s.142

Yerim kölelerin sarayı ve hurilerin çadırıydı. Adem ise bu gam zindanında benim temelimi attı.

Ben ruh ve gönlü hep aşkla diri biriyim, evet su ve toprağa söyle gitsinler, gönül ateşiyle berbadım.

Senin yüzündeki siyah ben meyhanede aldı benden medresede üstadımdan aldığım tüm bilgilerimi.)²⁹⁰

15- Övgü ve Yergi

Klasik dönem şairlerinin, saray ve saray çevrelerine yaranmak, maddî imkanlar elde etmek için medih şiirleri yazdıkları bilinmektedir. Bu hemen hemen her şairde görülür. Özellikle kasidelerin padişahlara takdim edilip bunun karşılığında büyük taltiflere mazhar olduklarını görürüz.

Şehriyâr, klasik geleneği devam ettiren şair olmasına rağmen saray ve saray çevrelerini övme konusunda seleflerinden ayrılmaktadır. O, hiçbir zaman çıkar elde etmek için saray çevrelerini övücü şiirler yazmamıştır. Hatta zaman zaman yaptıkları yanlışlardan dolayı onları tenkit etmiştir. Bu konuda halkın düşüncesine tercüman olması hasebiyle büyük takdir kazanmıştır. Örneğin, Hicri tarihin Şahinşahlık tarihine çevrilmesi girişimlerini şiddetle eleştirir ve bunun milletin bölünmesi için yapıldığını iddia eder.

Zamanın hakim güçlerinin Farsları ve Fars Dilini öne çıkarmaları ve genelde diğer kavim ve dilleri özelde de Türkleri ve Türk dilini küçük görmeleri ve bu kavmi görmezlikten gelmelerini de büyük bir hararetle eleştirmiş ve hiçbir kavmin diğer bir kavimden üstün olamayacağını şiirlerinde haykırmıştır

Şehriyâr, birçok şahsiyeti öven şiirler yazmıştır. Başta Hafız, Sa'dî, Mevlana gibi büyük şairler olmak üzere İran Edebiyat Tarihinde şöhret bulmuş birçok şahsiyeti övmüş ve bunların herbiriyle ilgili olarak birçok şiir söylemiştir. Ayrıca kendi döneminde tanıştığı önemli kimseler hakkında da övücü şiirler kaleme almıştır. Bunlar Melik'üş-Şüerâ Bahâr, Ebu Hasan Sabâ, Nimâ Yuşic gibi şairlerdir. Bu şairler son dönemin en önde gelen şairleridir.

İran şairlerinin dışında bir kısım Türk şairlerini de şiirlerinde anarak onları övmüştür. "Türkiye'ye Hayali Sefer" şiirinde M. Akif, Yahya Kemâl ve Tevfik Fikret gibi şairleri zikredip över. Söz konusu şiirinde bu şairler dışında Fatih ve Atatürk gibi

²⁹⁰ Şehriyâr, *Divan*, c.II, s.850

şahsiyetleri de över.

Şairin Türkçe şiirlerinde kendilerinden övgüyle sözettiği kişilere Muhammed Rahim, Bulut Karaçorlu Sehend, Hekime Billüri, Süleyman Rüstem, Bahtiyâr Vahapzâde, Muhammed Ali Mahzun gibileri örnek verilebilir.

Şehriyâr'ın, İslam Devrimini yapan şahsiyetleri de övücü tarzda şiirleri vardır. Başta Ayettullah Humeyni, Seyyid Ali Hamaney, Mutahharî, Muhammed Ali Reçaî, Ali Şeriatî, Ayetullah Mer'aşî, Ayetullah Merağei, Ayetullah Destğayb gibi şahsiyetler olmak üzere bir çok şahsiyeti övmüştür. Özellikle Şu anda İran İslam Cumhuriyeti'nin en başta gelen şahsiyeti olarak rehberlik makamında bulunan Seyyid Ali Hamaney'in de Türk olması ve Şehriyâr'a büyük bir ilgi duyması şairin övgüsünü kazanmış ve hep hayırla kendisinden sözetmiştir. Aşağıdaki şiiri bunların içinden bir örnektir:

جهاد عشق تو پیروزی است پایانش

که سایه پرور سیمرغ پور دستانش
شهادت تو به قانون شمع و پروانه است
که بامجاهده جان میرسد بجانانش
جهان آتیه هم با جهاد انسان ساز
جهان آینه است و جمال انسانش

(Senin aşk cihadının sonu hep zaferdir. Simurğ'un gölgesi destan doludur.

Senin şehadetin mum ve kelebek misalidir. Büyük bir aşk ve mücahedeyle can canana ulaşır.

Bizim diri şehidimiz, reisi cumhurdur. Ki Kur'an'a el atmış canlar kurban ona.

Sen ey Şehriyâr kendini güçsüz görme ki güçsüzlüğümüzü giderecek olan Allah'tır.)²⁹¹

Şehriyâr, "İnsansaz İnkılabımız" isimli şiirinde de bu tür şahsiyetleri övmüştür.

Mübarek olsun İmam hettimiz

Sazişkarlardan ictinabımız

Mübarek olsun İmam hettinde

Her iyabımız, her zehabımız

Cebhe-i Kerbela Fellahiler tek

²⁹¹ Asğar Ferdî, Şehriyâr ve İnkılâb-ı İslâmî, s.17.

Hüseyinilerdir hemrikabımız

Ayetullah Medeni kimi

Gün batarsa da var mehtabımız

Recai getse Hamaney geler

*Min kerre olsa intihabımız.*²⁹²

Şairin döneminde kendileriyle karşılaştığı diğer önemli şahsiyetlerle de ilgili övücü tarzda şiirleri mevcuttur. Bunlara Kemal'ül-Mülk, Aydınştayn, Danop gibileri örnek verilebilir.

16. Şehriyâr'ın Mersiye Okuyuculuğu

Mersiye konusunda Fars Edebiyatında çok eşsiz örneklerin olduğu herkesin malumudur. Özellikle İslam Tarihinde Kerbela faciasının geniş bir yankı uyandırdığı şüphesizdir. Hele Şia kültüründe bu olay büyük bir yankı uyandırmıştır.

Bu konuda Şehriyâr da önemli bir konumda bulunmaktadır. Şairin özellikle Kerbela Faciası ve bu faciada hayatını kaybeden şahsiyetlerle ilgili söylemiş olduğu mersiyeler toplumda büyük bir yankı uyandırmış ve dilden dile dolaşmaktadır. Matem günlerinde Şehriyâr'ın bu mersiyeleri her tarafta büyük bir coşkuyla okunmaktadır. Özellikle Hz. Hüseyin'in şehadetini konu alan şiirleri çok meşhurdur.

اشك و آه عالمی هم در قفا دارد حسین (ع)	پیش رو راه دیار نیستی کافیش نیست
کس نمیداند عروسی یاعزاد دارد حسین	بسکه محملها رود منزل بمنزل باشتاب
تا بجائی که کفن از بوریا دارد حسین	رخت و دیاچ حرم چون گل بتاداجش برند
ورنه این بی حرمتیها کی رواد دارد حسین	بردن اهل حرم دستور بود و سر غیب
چون سحر روشن که سرازتن جداد دارد حسین	سروران، پروانگان شمع رُخسارش ولی
مینماید خود که عهدی با خداداد دارد حسین	سر بقاچ زین نهاده، راه پیمای عراق

Deve kervanının menzil menzil acele gitmesi kafidir. Kimse bilmez düğüne mi işkenceye mi gider Hüseyin.

O verdiği söze başı pahasına da olsa vefa gösterir. Fakat vefasız Küfelilerden gönlü kan dolmuştur Hüseyin'in.

Düşmanları emansız, dostları vefasız. Hangisiyle başetsin, iki yönlü

²⁹² Asgar Ferdî, a.g.e., s.234; Şehriyâr, *Divan*, c.IV, s.155.

sorumu vardır Hüseyin'in.

Suyumu susuz kalmış düşmanla bölüşüyor. İzzet ve özgürlüğü gör, ne geniş bir yer işgal eder Hüseyin'in.

Düşman ise, Ehl-i Beyt'in yüzüne suyu kapatır. Adalete bak, ne de hayasız bir kavimle karşı karşıyadır Hüseyin.

Bundan böyle sahneler ve perdeler hep gözyaşı ve kandır. Yürekleri seyret, ne renkli bir sinemaya sahiptir Hüseyin.

Kanlı gözyaşlarına söyle de gelsin otursun Şehriyâr'ın gözüne. Zira bu köşede riyasız bir ezaya sahiptir Hüseyin.)²⁹³

Bu şiir Şehriyâr'ın Kerbela konusunda ne kadar derin bir duyguya sahip olduğunu göstermektedir. Şehriyâr, özellikle son 20-30 yılını hep dinî ağırlıklı bir halde geçirdiği için bu tür örnekler sık sık rastlanır. Kerbela ile ilgili bu tür şiirlerinin yanında önemli dinî şahsiyetlerin ölümü ile ilgili olarak ta şiirler söylemiştir. İran-İrak savaşında hayatını kaybeden insanlar için de mersiye türünde şiirler söylemiş ve bu şiirleri matem törenlerinde okunmuştur.

Şehriyâr'ın Türkçe olarak söylediği mersiyeler de çok tutulmuştur. Bunlardan en önemli olan iki mersiyesi "Hilal-i Muharrem" ve "Tezmin" isimli şiirleridir. "Hilal-i Muharrem"de şair, Kerbela'da geçen olayları çok açık ve de acıklı bir şekilde anlatır ve okuyucuyu yardıma çağırır. İran-İrak savaşını da Kerbela hadisesine benzetir ve Saddam'la savaşmanın Yezid'le savişılıyor anlamında olacağını iddia eder, en başta da Azerbaycan halkının bu savaşta yer alması gerektiğini söyler. Daha sonra da Kerbela'da İmam Hüseyin ve evlatlarının çektiği acıları dile getirir:

Meherremdir, hanım Zeyneb ezasi

Bizi sesler Hüseyin'in Kerbelasi

Yoli bağlı kalıb düşmen elinde

Daha zevarinin yoh ses-sedasi

Bugün Kerbubela viran oluptur

Hüseyin öz kaniynan ğiltan oluptur.

Cihad meydanidir, millet dayansın

Müselman hab-ı ğefletten uyansın

Gelip ğeyret günü, himmet zamani

²⁹³ Şehriyâr, *Divan*, c.I, s.56.

Ucaldah başda Azarbaycani

Bugün Kerubela viran oluptur

*Hüseyn öz kanyan gıltan oluptur.*²⁹⁴

"Tezmin" isimli mersiyesini de Azeri şair ve mersiye yazarı Dilriş'e nazire olarak yazmıştır. Dilriş'in

"Hüseyn'e yerler ağlar, göyler ağlar

Betül ve Mürteza, Peygamber ağlar"

matlarıyla başlayan şiirine Şehriyâr aynı vezin ve kafiye ile cevap verir. Şair, burada da Kerbela faciası karşısında ağlamamanın mümkün olmadığını hatta kafir olan kimselerin bile dayanamayıp ağladıklarını ifade eder ve hadiseyi ağlamayla içiçe bir şekilde söyler.

Hüseyn'in növhessin Dilriş yazanda

Müselman sehldir ki kafir ağlar

Atanda Hürmele ok Kerbela'da

Göreydin düşmen ağlar, leşger ağlar

Başında kakül-i Ekber havasi

Yel ağlar, sünbül ağlar, enber ağlar

Yazanda Al-i Taha növhessin men

*Kalemi gördüm sızıldar, defter ağlar.*²⁹⁵

²⁹⁴ Şehriyâr, *Divan*, c. VI, s.185-86

²⁹⁵ a.g.e., c.IV, s.188.

SONUÇ:

Şehriyâr ile ilgili yaptığımız bu çalışmadan çıkarılabilecek sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

1- Şehriyâr, gerek zaman ve gerek mekan itibariyle çok renkli bir hayat geçirmiştir. Doğum tarihi kesin olmamakla birlikte Hş. 1285 yılı en isabetli tarih olarak görülmektedir. Doğum tarihi dışındaki hayatının önemli dönüm noktalarını oluşturan tarihler de tartışmalıdır.

2- Şehriyâr, hayatını büyük oranda şiirlerine aksettirmiş ve şiirine apayrı bir renk katmıştır.

3- Şehriyâr, üstün ahlaki niteliklere sahip, insansever, merhametli bir yapıya sahiptir. Halkının çektiği sıkıntıları paylaşan, sevinçlerine ortak olan kısacası halkı gibi gören, halkı gibi düşünen ve halkı gibi hisseden bir ruh taşımaktadır.

4- Şehriyâr, Farsça ve Türkçe çok güzel eserler kaleme almış ve bu alanda kendisini kabul ettirmiş bir şairdir.

5- Şehriyâr, nesir alanında basılmış kitap halinde herhangi bir eser vermemekle birlikte bu alanda da çok geniş bir bilgiye sahiptir. Onun bu özelliği, Divanı'nda yer alan "İran Şiirinin Üslub ve Ekolleri", "Sanat Nedir ve Sanatçı Kimdir?", "Şiir Nedir?" isimli makalelerinde ve yazmış olduğu Divan mukaddimelerinde görülebilir.

6- Hemen hemen her alanda şiir söyleyen şair, Farsça ve Türkçe olmak üzere yaklaşık 1700 sayfayı bulan dört ciltlik bir eser bırakmıştır ki bu çok az şairin yakalayabildiği bir başarıdır.

7- Farsça şiirleri arasında özellikle "Eyvay Maderem", "Efsane-i Şeb", "Karıvan-ı Kerbela", "Hezeyân-ı Dıl", "Yusuf-i Gumgeşte" gibi şiirleri çok meşhur olmuştur.

8- Şairin daha çok tanınmasına sebep olan en meşhur Türkçe şiiri, "Haydar Baba'ya Selam" manzumesidir. Şair, bu şiiri yazmakla ismini tüm Türk dünyasına duyurmuş oldu. Her taraftan nazireler yazılmaya başlandı. Bu vesileyle de "Haydar Baba'ya Selam" şiiri etrafında bir edebiyatın gelişmesi sözkonusu oldu. Şairin bu şiiri kaleme almasında ve Türkçeye karşı ilgisinin artmasında annesinin büyük rolü olmuştur.

9- Şehriyâr, "Haydar Baba'ya Selam" manzumesini kaleme almakla Şah rejiminin Türk diline karşı koyduğu yasağı büyük oranda delmiş oldu.

10- Şehriyâr, düşüncelerinde çok bağımsız bir şekilde davranmıştır. Hiç

kimseye boyun eğmemiş, halkının uğradığı baskı ve haksızlıklara şiirleriyle karşı çıkmıştır.

11- Şiirlerinde halkın kullandığı kelime ve ıstılahlardan çokça yararlanmış ve şiirini halkın diliyle kaleme almıştır. Şiirleri çoğunlukla sade, anlaşılır ve tekellüfsüzdür.

12- Şair, klasik şairleri kendine örnek almakla birlikte konu itibariyle asla klasik olmamıştır. İşlediği konular hep yeni ve yaşanan olaylarla içiçedir. Yeniliği en güzel bir şekilde temsil etmiştir.

13- Şair, yeniliğe açık olmakla birlikte halkının gelenek ve göreneklerine de asla yabancı olmamış ve onlara sırt çevirmemiştir. Bundan dolayı da şiirinde folklorik unsurlara sık sık rastlamak mümkündür.

14- Şehriyâr'ın şiirleri ahenk ve musikalite açısından son derece üstün bir niteliğe sahiptir. Şair, kimi şiirlerinde adeta kelimelerle oynarcasına bir ahenk oluşturmaktadır.

15- Şehriyâr, atasözü, deyim, ayet, hadis ve imamların sözlerine sıklıkla yer vermiştir. Bunları şiirinde ele aldığı konulara delil teşkil etmesi açısından güzel bir şekilde kullanmıştır.

16- Şair, lafzi sanatlardan yararlanmakla birlikte manayı kesinlikle lafza feda etmemiş aksine mananın daha güzel anlaşılması için lafzi süslemeler yapmıştır.

17- Şair, Türk olması nedeniyle Farsça şiirlerinde de Türkçe kelimeler kullanmıştır.

18- Hayatını bir bakıma şiirlerinde aksettirdiği için şiirlerinde genel bir gam ve hüznün havası esmektedir.

19- Şair, bütün nazım türlerini kullanmakla birlikte en fazla gazelde kalem oynatmıştır. Aynı zamanda kaside, mesnevi, kıt'a, rubai ve serbest şiir türünde de güzel örnekler vermiştir.

20- Şehriyâr, aruzla birlikte hece ve serbest vezinle de şiir kaleme almıştır.

21- Şiirlerinde işlediği temalar, siyasi, ekonomik ve sosyal konulardır. Şair, bir aydın edasıyla halkın kültür emperyalizmine karşı korunması noktasında üzerine düşenden fazlasını gerçekleştirmiştir.

22- Yine şiirlerinde vatan sevgisini çok işleyen Şehriyar, vatanı olarak sadece İran'ı görmemiş bütün Türk halklarının yaşadığı coğrafyaları vatan olarak görmüştür. Ve aradaki sınırların bu coğrafyaları birbirinden ayıramayacağı inancıyla Türkiye'yi ve

Türklerin yaşadığı her ülkeyi kendi vatanı olarak kabul etmiştir. Özellikle "Türkiye'ye Hayali Sefer", "Kafkaslı Gardaşlarla Görüş", "Azərbaycan"...gibi şiirlerinde bunu güzel bir şekilde ifade etmiştir.

23- Şehriyâr, şiirlerinde öğüt ve nasihata yer vermeyi de ihmal etmemiş ve yeri geldiğinde en güzel mesajı kendisi vermiştir. Özellikle toplumsal ve siyasal konuları işlerken halkının gerekli dersi alması için ikazlarda bulunmuştur.

24- Şair, dindar bir kimliğe sahip olduğundan Allah, Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisini de şiirlerinde işlemiştir.

25- Şehriyâr, kendi ifadesinden de çıkardığımız neticeye göre, aşkı üç kategoriye ayırır. Kişinin, maddî aşktan, tabiat aşkına, tabiat aşkından da manevî ya da irfanî aşka doğru bir seyir içinde olduğunu ve ancak bu son merhaleye geldiğinde gerçek huzura ereceğini ifade etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- AKPINAR, Yavuz, 19-20. Asırda Azeri Edebiyatı (Ders notları, teksir), Erzurum 1984.
- AMİD, Hasan, Ferheng-i Amîd, (iki cilt), Müessese-i İntişarât-ı Emîr Kebîr, Tahran Hş. 1360.
- ARYANPUR, Yahya, Ez Sebâ Ta Nimâ, Tahran Hş. 1357.
- ATEŞ, Ahmet, Şehriyâr ve Haydar Baba'ya Selam, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1964.
- BEHİŞTÎ, Muhammed, Ferheng-i Sebâ, İntişarat-ı Seba, Tahran Hş. 1370.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara 1992.
- ERGİN, Muharrem, Azeri Türkçesi, Ebru Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1986.
- FERDÎ, Asğar, Şehriyâr ve İnkulâb-ı İslâmî, İntişarat-ı Beynelmileli-yi Huda, 1.Baskı, Tahran Hş. 1372(m.1994)
- GEDİKLİ, Yusuf, Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, Ötüken Neşriyat, 3.baskı, İstanbul 1997.
- HEKİMÎ, İsmail, Edebiyat-ı Muassır-ı İran, İntişarât-ı Esafîr, Tahran Hş. 1374.
- İSTİLAMÎ, Muhammed, Bugünkü İran Edebiyatı Hakkında Bir İnceleme, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1981, (Çev: Dr. Mehmet Kanar)
- KANAR, Mehmet, Büyük Farsça-Türkçe Sözlük, Birim Yayıncılık, İstanbul 1993.
Karşılaştırmalı Türk lehçeleri Sözlüğü (2 cilt), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- KILIÇ, Selahattin-ŞİMŞEK İlhan, Haydar Baba'ya Selam, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- MEHDİPUR, Muhaammed, Mecmuâ-yı Makâleha-yı seminâr-ı Ber resî-yi Edebiyat-ı İnkulâb-ı İslâmî, "Edebiyat-ı İnkulâb-ı İslâmî ve Şehriâr", Sazımân-ı Mutalââ u Tedvîn-i Kütüb-i Ulûm-i İnsanî-yi Danişgâhha (Semt), 1. Baskı, Tahran Hş. 1373.
- MUHAMMEDZADE, Hamîd, Külliyât-ı Eş'âr-ı Türkî-yi Şehriyâr, İntişarât-ı Zerrin ve İntişarât-ı Nigâh, 8. Baskı, Tahran Hş. 1373.
- MUİN, Muhammed, Ferheng-i Farsî (Altı cilt), Müessese-i İntişarât-ı Emîr Kebîr,

Tahran Hş.1371.

NIKENDİŞ, Bivek, *Hatırat-ı Şehriyâr Bâ Digerân*, Neşr-i Süheyl, 1.Baskı, Hş.1370.

PADİŞAH, Muhammed, *Ferheng-i Anendirâc*,

SERVETİYAN, Behrûz, *Selam Ber Haydar Baba*, Suruş yayınları, Tahran Hş.1374.

ŞEHRIYÂR, Seyyid Muhammed Hüseyin, *Divan-ı Şehriyâr*, (3 cilt), İntişarât-ı Zerrîn-İntişarât-ı Nigâh, 16. Baskı, Tahran, Hş. 1374.

ŞEHRIYÂR, Seyyid Muhammed Hüseyin, *Divan-ı Şehriyâr (Türkçe)* Haydar Baba'ya Selam ekiyle, İntişarât-ı Zerrîn-İntişarât-ı Nigâh, Prof. Dr. Hamid Muhammedzade'nin açıklamalarıyla, 8. Baskı, Tahran Hş.1373.

ŞEMİSA, Sirûs, *Sebkşinâsî-yi Şi'r*, İntişarât-ı Firdevs, Tahran Hş. 1374.

ŞEYDA, Yahya, *Şehriyâr ve Azerbaycan Dilinde Eserleri*, Erk yayınları, 4.Baskı Tebriz Hş.1362(m.1983-1984).

Teb-i Tebriz (Şüera-yı Muassır-ı Azerbaycan-ı Şarkî), İntişarât-ı Furûğ-i Azadî, Tebriz Hş. 1374.

TOKATLI, Ümit, *Irak Türklerinin "Haydar Baba'ya Selam"a Yazdıkları Bazı Nazirelerden Örnekler"*, Tuncer Gülensoy Armağanı, Yayına Haz.: Ahmet BURAN, Bizim Gençlik Yayınları, Kayseri (Tarihsiz)

Türkçe Sözlük, (2 Cilt), TDK. Ankara 1989.

UNAT, Faik Reşit, *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Klavuzu*, TTK Yayınları, 5. Baskı, Ankara 1984.

DERGİLER

Azerbaycan, (İki aylık dergi), Azerbaycan Kültür Derneği yayın organı, Ankara'da yayınlanır.

Kardeş Edebiyatlar, (Üç aylık dergi), Kurucusu: Ali Yavuz Akpınar, Erzurum'da yayınlanır.

Keyhan-ı Hevâî, (Aylık Farsça dergi) Tahran'da yayınlanır. 1050 ve 1054.sayıları Hş.1372

Name-i Aşıyan, (Üç aylık dergi), İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı yayın organıdır, Ankara'da yayınlanır.

Türk Edebiyatı, (Aylık dergi), Kurucusu ve başyazarı: Ahmet Kabaklı, İstanbul'da yayınlanır.

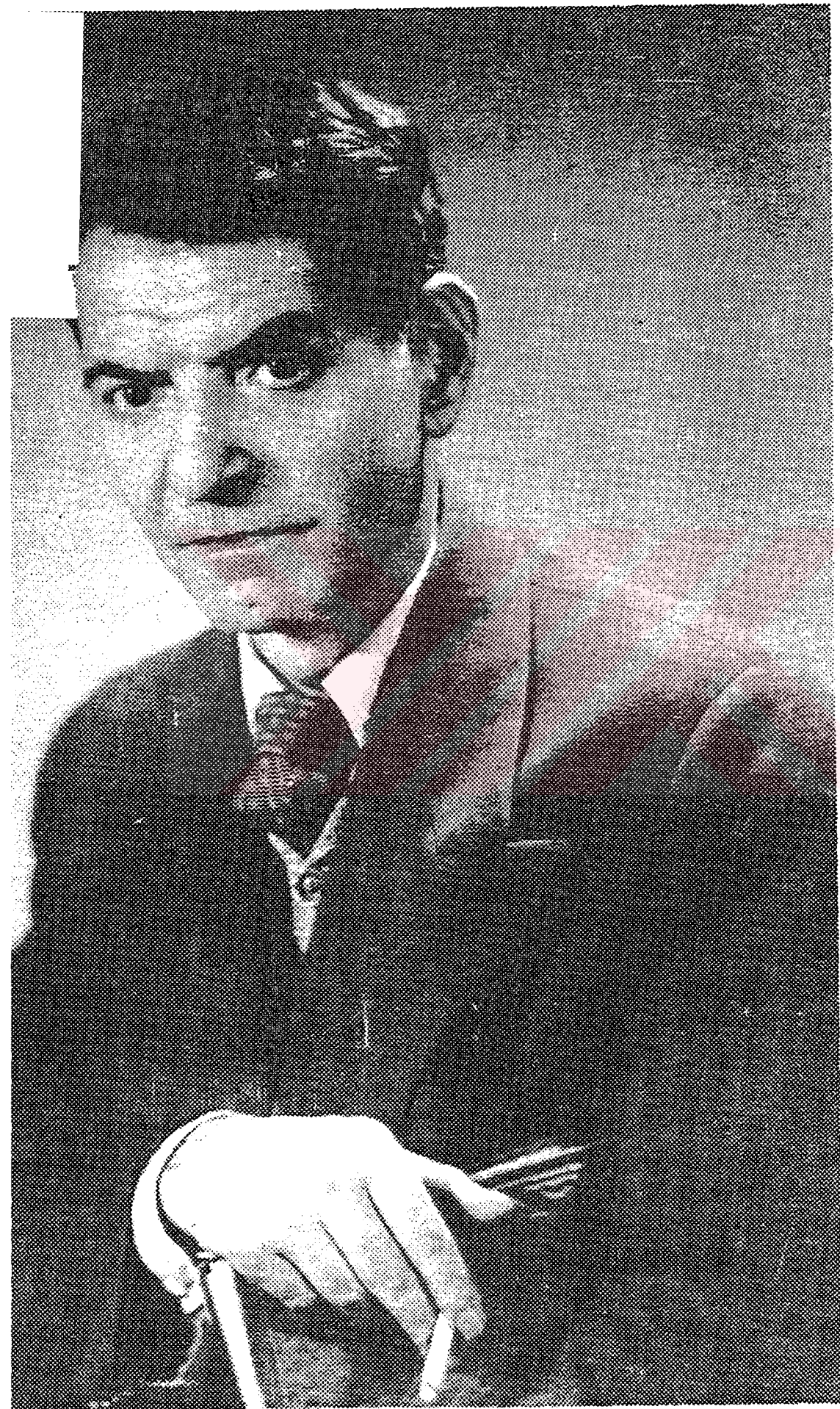
Türk Dünyası Araştırmaları, (İki aylık dergi), Kurucusu: Prof. Dr. Turan Yazgan, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın yayın organı, İstanbul'da çıkar.

Türk Kültürü, (Aylık dergi), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayın organı, Ankara'da çıkar.

Varlık, (Aylık dergi), Dr. Cevat Heyet tarafından yayınlanır, Tahran'da çıkar, ağırlıklı Türkçedir.

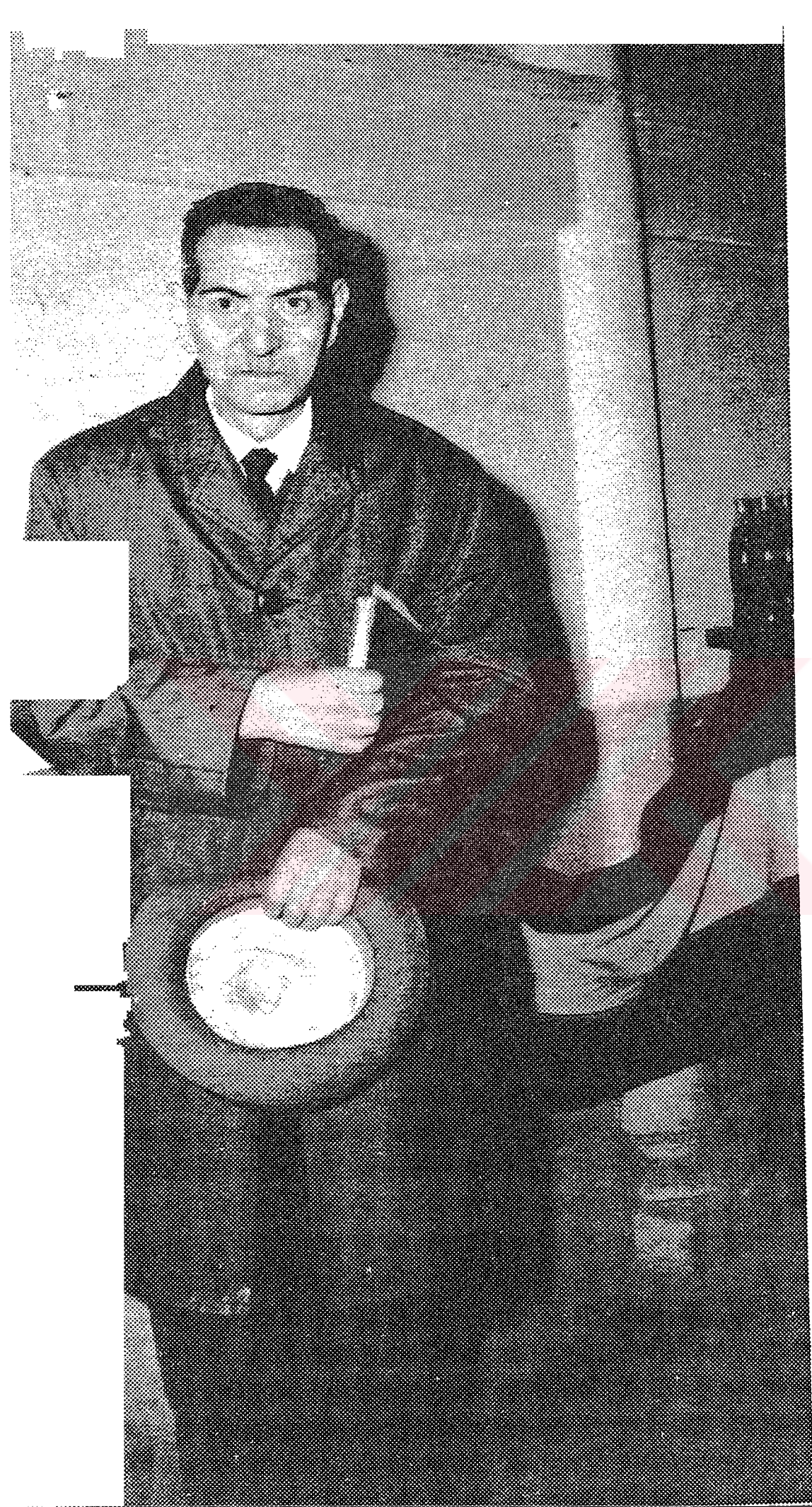
Yeni Türk Ansiklopedisi, 12 cilt, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1985.

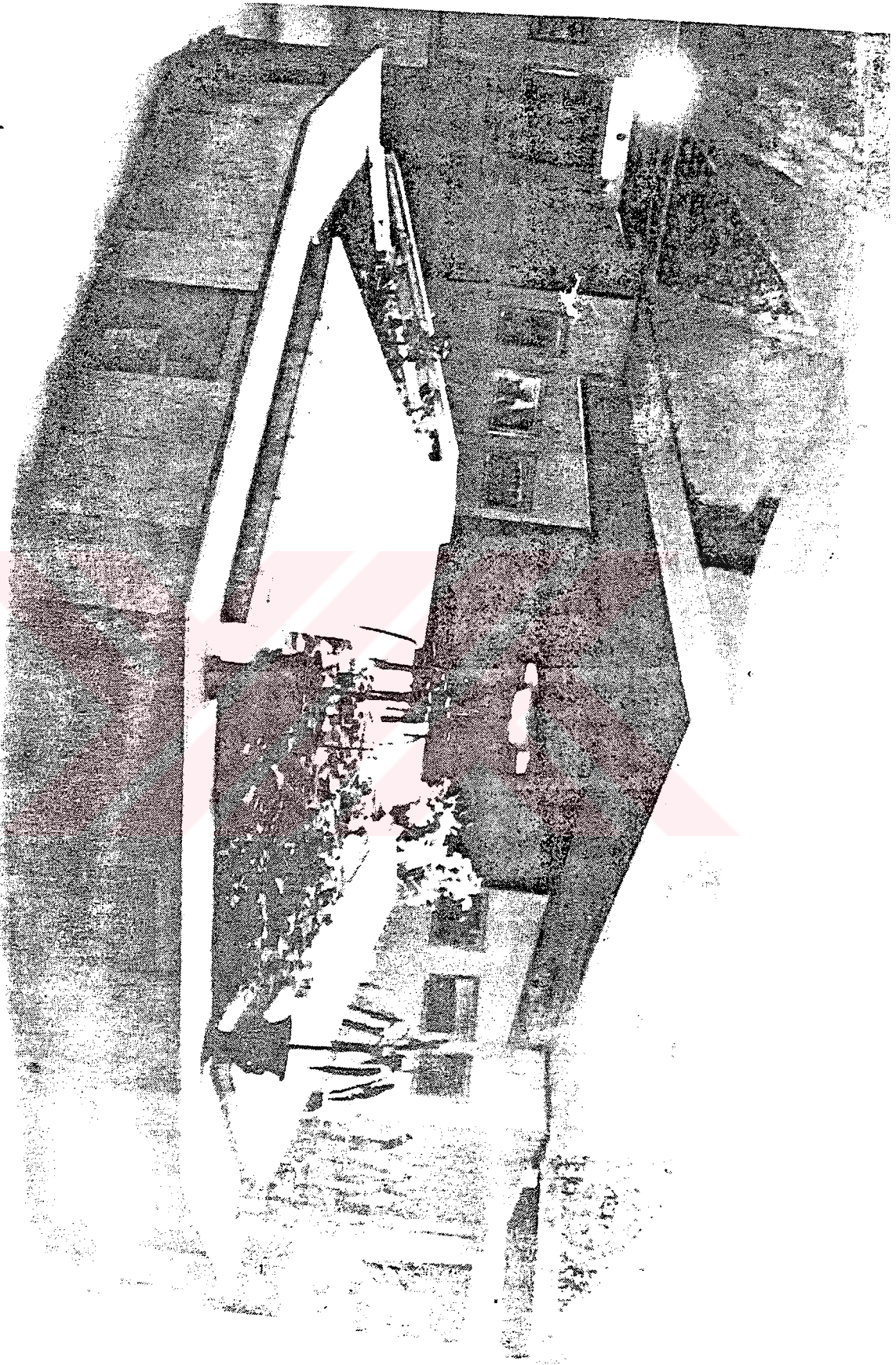

صید خونین خزی بده بشکاف سنگم
که نفس در نسیم با سنگ صیادهنوز

ماکه رفتیم خدا یار شما
استاد شهریار»

بکاری ای یار و دیار دنیا

مگر جنات جہنم نے راہ لیا
کہ اگر یہ چاہیں کہ میرا پاپی عالم
چھ سو زبان اسی کر بعدی سے ایک
بہنوز پس ہست دنیا عرق مایم

بخت آن خداوند کے کہ مارا
گھسی پتادی جہا بخت گھسی ہم
سہا سہت لہ از حسرت این جہنم لہ
بجو و حسرت کہ ہم و ان جہان ہم
بہرگز اور ماہ ۳۸ - سید محمد حسین صاحب

بہ حسرت جنات یہ سلطان بود و آدم
خدا ہم عذر تان را جو است آدم
فرود آورد شان در خاک و فرمود

جہنم ہا بہست پتیا سہت آدم
اگر صلح و صفحہ عالم ہست سہت
و کہ جنات و عدل و سہت جہنم
در ایہ صورت ہم ہا خرد کسا ہم
کہ علمین سہت ہم این ہم سہت ہم

(جمله مهتاب)

دست لراه به درد دل کن بکنسیر
 آفر اسراده نو بهمردم بکنسیر
 کاهش جان تو من دلرم و کن بکنسیر
 که تو از دور رخ خورشید جهامی بکنسیر
 توام لراه به بهما محبت چون کن
 سر حجت نه با در بکنسیر
 هر شب از حیرت ماهی کن و بکنسیر
 توام لروح مهتاب پر از پرونی
 همه در چشمه مهتاب غم از دل بکنسیر
 من مگر طالع خود در تو توام دیدن
 که توام لایه سحبت غبار بکنسیر
 باغبان فارغ است بگر بکنسیر
 برو لراه که سزاوار همان بکنسیر
 نه محزون مگر از تربت فرادید
 که کشته ز باجران لب شیرینی
 در چنین خانه کن و در لکن لراه غزنی
 گر خود نصف کنز منحنی قدری
 تو سروشینه ندانم به چه کفر و کسری
 چه دل بود و چه دین که بزوی از راه
 که بر این کلبه طرفان زده سرخوهای زد
 از عهد اخیر جهان به عا میخوام
 شهریارا اگر آئی محبت باشد

برادر نمونه خط نیست و صاحب گلی نوشته تبریز - آبان ماه ۴۸ به عهدی تبریز

جوانی ببر کرد رخت سفر
چوپ برے رسید و عصاره بدر
چو رحل قامت فکند ابن بکی
فرو بست بار سفر آن دگر
به همراه آن رفت عشقم ز دل
به همپای ابن عقیل آمد کس
بر این بهمان نوحید روی ملال
وز آن هوشب ز چاک کرد
به اینم سلام و بیا آنم درود
که آنم فضا بود و اینم قدر
ک بربز - آفرین

سوال کرو و رفتنی بہ سادگی ازین
شراکہ ابھمہ افکار لغز و بار یک است
حرا مثال دگر شاعران نہ سئلو
ان ہمیشہ برای نوشتن و ناریک است
پس از نامل بہار گفتن ابدو
خجالتم چه وہی شعر من کلا سبک است
نمبر ۱۷۱ - آفر ماہ ۴۸
سید محمد حسین شہریار

